

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

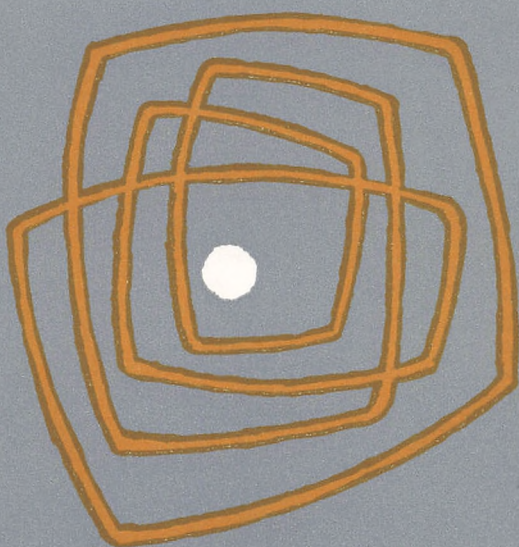
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1973

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1974

DANMARKS
PÆDAGOGISKE
FORENING

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1973

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
FEBRUAR 1974

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
<i>Helge Skov: Kæphest og kentaur</i>	1
<i>Gunnar Thorlund Jepsen: Den puritanske nyromantik</i>	10
<i>Ellen Grønlund: Indtryk fra Indien</i>	16
<i>Johannes Møllehave: Zakæus</i>	35
<i>Povl Bendix Knudsen: Tanker omkring TV</i>	36
<i>Erica Simon: Nordisk højskole i en sydfransk landsby</i>	45
<i>Jørgen Bukdahl: En Askovelev fra 90erne</i>	53
Nyt fra Askov Højskole	73

Kæphest og kentaur

*Tale ved afslutningen på Askov Højskoles
sommerkursus 1973*

Som tekst har jeg valgt en lille afhandling af en dansk forfatter, hvis værker udkom samtidig med Johs. V. Jensen, der stod ham nær — altså de første årtier af dette århundrede. Men mens Johannes V. Jensen har placeret sig solidt i en eftertids bevidsthed med sine Himmerlands-historier og Den lange Rejse, er Knud Hjortø på det nærmeste glemt. Han skrev særdeles vidende og nuanceret om den danske provinsby i »Folk«, og han var fremragende som essayist. Et af hans yndede emner var det danske sprogs væsen — han skrev indgående om dets grundtræk og humørfyldt om dets pudserligheder. Og så har han skrevet en lille ting om kæphest. Jeg læste den for mange år siden med interesse, men er nu i de sidste dages travlhed snublet over den igen og læser den nu som en medvider, der ved, hvad det er, manden skriver om. Det er jeg ikke sikker på rigtigt gik op for mig ved første gennemlæsning.

Nogen kender måske kæphesten fra barndommens lykkelige lege. Jeg husker min: lavet af min falsterske farfar, der var snedker. Jeg ser den endnu for mig, stående i en krog af mit værelse, også da jeg blev en stor dreng. Den havde et enkelt formet hestehoved, hvortil der var fastgjort en rød tømme. Hovedet var sat fast på en stang, over hvilken man på skrævs foretog sine første vilde ridt. Man bilder sig ind endnu at kunne huske dens gungren, når den fløj ind gennem stuerne.

Dette var barndoms legetøj, som jeg fornylig har foræret min dattersøn, nu i et nydeligt design med forædlede former, er imidlertid gået ind i sproget. »At ride sin kæphest« er blevet betegnelsen for at lade den fixe idé, som man

har sat sig i hovedet, præge hele ens tankegang og samtale med andre mennesker. En kæphest er altså i overført betydning: en idé, der har sat sig fast i hovedet på en person, som værdsågod må ride rundt med den i den grad, at man somme tider er i tvivl, om det er ham, der er rytter, eller ham, der er hest: en idé med to ben kan den ulyksalige voksne rytter blive forandret til.

Nu er der jo kæphesterytteri af den mere uskyldige slags, der hvor manden ikke rider anderledes, end at han hvilket som helst øjeblik kan standse og stå af. Han har også blik for den anden rytter og interesserer sig i en samtale lige så meget for hans ridt som for sit eget. Han anerkender visse færdselsregler og viger til side for den, der skønnes at have forrideret. I den forstand er vi i virkeligheden alle kæphesteryttere, at vi har emner, der optager os mere end andre. Det er tilladt, såvidt som det ikke bare er tilladt, men nødvendigt, at interesser og ideer optager og engagerer os. Ellers blev det en dvask og ligegyldig tilværelse, vi levede.

Men kæphesterytteri af den alt andet end uskyldige slags er den, hvor man simpelthen ikke kan komme af hesten igen. En sådan kæphesterytter fatter vel, at der er andre, der rider, men interesserer sig ikke for disse andre mennesker. Færdselsregler kender han ikke, uden den ene, at han selv skal frem.

Knud Hjortø nævner en række eksempler på kæphesteryttere, han har truffet. Vel ikke i og for sig alle besat af nogen bestemt idé — det ville være synd at sige. Det skulle da være snakkesalighedens idé, hvor man i en lidenskab, der egentlig ikke har nogen anden genstand end en selv — vælter den anden over ende med sin talestrøm, der ingen ende vil tage.

Hjortø har selv, tilstår han, en kær kæphest: musik hedder den. Og han mindes, at denne, hans lille hest, engang blev redet ned af en, der var større og mere fyrig: »Jeg sad og talte med en dame, der er en udmærket rytterske og vant til at komme ind som nummer et. Der blev spillet et stykke musik, og da det var forbi, gjorde damen mig et spørgsmål, der voldte, at jeg stod op på min hest og red

en omgang. Den varede halvandet minut, så gjorde jeg en pause, og da skete det. Damen, der selv plejede at ride ti minutter ad gangen, sprang op på sin hest og red mig i grøften. Ikke for det, jeg var omtrent færdig, havde vel bare et minuts ridt igen, men jeg fik det ikke redet. Jeg førte min hest i stald, og den fik et godt stykke tid lov til at stå og sunde sig ovenpå den forskrækkelse.«

»Damens kæphest fik lyst til at ride,« siger han, ved at se hans kæphest fik den ridelyst og tænkte ikke på andet end at finde et belejligt øjeblik for at starte. Men det er jo ikke alle gangere, der venter på en pause. »Man kan blive redet ned, lad mig hellere sige det: jeg er blevet redet ned på en meget mere brutal måde, uden altså at jeg gjorde nogen pause. Sådan har mange kæpheste det, de opfatter lige netop det, at den anden er i trav, og så får de selv flyvekuller.«

Han fortæller et sted i afhandlingen, at han engang et efterår boede hos en enlig tysk dame, som var vokset sammen med sin kæphest, som var det at tale, uanset om hvad. »Jeg gik en dag ind til hende for at betale min ugentlige regning. Hun kom til at tale om vejret, som var ustadigt, og jeg ville, som mit bidrag til snakken, sige: I går eftermiddag, da min kone og jeg var ude at gå, var vejret dog ganske godt. Jeg begyndte: Gestern nachmittag — hun red mig øjeblikkelig i grøften. Jeg kom op igen og stod og ventede på en pause. Den kom, og jeg tog fat med hastigheden sat lidt op: Gestern nachmittag als meine — —. Hun red hen over mig. Da tog jeg en bestemmelse. Jeg sagde til mig selv: Nu går du ikke herfra, før du kommer gennem det hele. Sådan stod vi to og red væddeløb med hinanden, jeg blev slået gang på gang, men jeg gav ikke op. Det tog ti minutter, inden jeg fik gjort min slutspurt med ordene: war das Wetter ganz gut. Så gik jeg. Hvad mon hun tænkte om mig bagefter? formodentlig sådan noget som: Ganske flink, men lidt besværlig.«

Han siger, at mange af os taler som i narkose — vi ser den anden part, for ellers ville vi jo ikke snakke til ham, men vi hører ham ikke. Andre har den resignation at tie

stille, mens modparten taler. Enkelte kan endog skjule deres forhoppelse på selv at komme til. De opfatter måske et enkelt ord og går ud fra det, men er så straks inde i deres eget ridt.

Nu er Hjortøs skildring jo nok spøgefuldt, men den er ikke blot spøgefuldt ment. Det er en skildring af den måde, vi ofte taler med hinanden på. Og det er ikke bare alvorligt, det er forfærdeligt. For i virkeligheden hører vi slet ikke, hvad den anden siger, samtalen er to enetaler, som er synkroniserede, så hjulene synes at gribe ind i hinanden, men kun for et øjeblik, så det hjul, der har stået stille, kan komme til at snurre, at køre sit eget enetaleløb. Indtil det med et krash bliver stoppet af det andet hjul, der så tager fat. Naturligvis rører vognen sig ikke af stedet, samtalen er formålsløs, for der er slet ikke tale om nogen samtale.

Det er forfærdeligt at mærke, at man selv er sådan et snurrende enhjul i noget, der har samtalsform, men hvor formen næppe engang kan dække over det manglende indhold. Dette kæphesterytteri hænger sammen med, at man lider af nedsat bevidsthed om ens medmenneske. Det er en gennemorganiseret uopmærksomhed, som vi er særdeles ferme til at sætte i system. Det uhyggelige ved sådant kæphesterytteri kommer af, at man uløseligt er vokset sammen med sin hest og er et forfærdeligt uhyre, en skræk for andre mennesker. Man er i virkeligheden ikke blot en skikkelig, lidt latterlig kæphesterytter. Man er blevet ramt af det Hjortø kalder »sammenvoksningsens lov«. Man er blevet en kentaur. Og er ikke mere noget menneske, fordi man ikke er til at tale til og tale med. Man rider blot sit eget gale ridt. Man har fået en fix idé, som man er helt sammenvokset med, en idé man ikke mere kan stige af fra.

Barndommens uskyldige kæphest er nu blevet en kentaur.

Hvad er en kentaur? En kentaur er et uhyre, hverken fugl eller fisk, hverken hest eller rytter — hverken dyr eller menneske: men netop en rædselsvækkende blanding af hest og mand, som huserede i grækernes mytologiske forestilling ca. 4–5 hundrede år før Kristi fødsel.

Vi kender disse kentaur-skikkelser, hvor den øverste del af en menneskekrop på plump måde er sat sammen med en hestekrop i fuldt firspring. Vi har dem på Partenontemplets relieffer, kender dem fra vasebilleder. De gamle grækere har kæmpet med disse fantasivæsener, når de om natten ikke kunne sove — og når de om dagen havde onde drømme, hvor de så deres kultur redet over ende. Ingen ved, hvor de stammer fra. Men jeg er ved at læse lidt om sagen kommet på den idé, at de nok hænger sammen med den begyndende folkevandringstid, hvor først kelterne, hvis hjemland var Syd- og Sydvesttyskland, rørte voldsomt på sig. Der står i kunsthistorier, at kentaurskikkelsen nok er inspireret af rygter om Nordeuropas vilde heste. Men det, den er inspireret af, er disse rygter om barbarerne, der for af sted over stepperne, hvor støvskyen fra hestens hove stod i vejret som en fane, der i et slør skjulte hesten mod rytteren, så ingen kunne se, hvor den ene begyndte og den anden holdt op. Den rå kraft var utæmmet, så rytter og hest var vokset sammen for fantasien til et uhyre: hest og mand i eet. Grækerne var bange for, at deres velartikulerede kultur stod for fald, når disse folk, som ikke var rigtige mennesker, men dyr, stormede frem som en flodbølge, der ikke var til at standse. Barbarerne, kaldte de dem — og vrængede ad deres for græske øren at høre, uarticulerede tale, der lød som et bar-bar.

Kentaur-myten — myten om kentaurernes opståen lyder i al korthed sådan: Engang var et dødeligt menneske, IXION, gudernes gæst på olympen, hvor Zeus og Hera herskede. Men han brød gæstevenskabets love og glemte, hvem han var. Han fattede begær til selve himmeldronningen HERA. Som straf forvirrede ZEUS hans sanser, og i sin rus favnede han en sky i den tro, at det var Hera. Han avlede med skyen det vilde uhyre Kentauros, der parrede sig med hopper, som græssede på Thessaliens sletter. Og derfra stammer kentaurernes forvildede æt. Til tider samler kentaurerne sig til angreb på folkeslag — og i kampen mod dem må folkene stadig holde dem stangen for at overleve som mennesker.

Jeg skal ikke udlægge myten vidt og bredt. Men det karakteristiske er, at vi med IXION står over for et menneske, som ikke vil nøjes med at være menneske. Han lider af hybris — overmod, og vil i sit begær hæve sig til olympens top: leve som guderne. Hans sunde sans er forstyrret, hans skøn sat over styr, han har mistet proportionssansen. Derfor går det ham, som det gør: fra at være et menneske bliver han et uhyre.

Når jeg har valgt at tale om disse sammenhørende temaer: kæphest og kentaur — er det, fordi jeg mener, at temaet har noget at sige her på det sted, hvor vi nu har tilbragt nogle måneder sammen i arbejde og leg.

Det er ikke blot, fordi samtalen så ofte løber løbsk på en højskole, så nogen ligefrem kalder den »samtalekarrusellen«. Den »talesyge« — som Hjortø nævner, findes naturligvis også her. Han mener, at den tager til med den store viden, de mange interesser. Tidligere kunne folk på landet holde kæft og høre efter, hvad andre sagde. Men den evne mistes, der hvor talelystens bacille inficerer et menneske. »På landet — i gamle dage var der i grunden ikke andre end gamle koner, der havde den sygdom,« siger han.

Men det er ikke blot »talesygen«, der gør temaet kæphest-kentaur velegnet her, for vi har vel allesammen oplevet, hvordan et samvær i en undervisning eller i et aftenkom sammen er blevet ødelagt af kæphesterytteriet, der gør selve samværet grotesk, barbarisk, umenneskeligt. Et sted, hvor samtalen er så væsentlig en ting, som den er her, løber vi alle en fare for at ride kæpheste og ødelægge samtalens blandede kor. For at der skal kunne føres en samtale, må der være nogle spørgsmål, der trænger sig på hos deltagerne i samtalen. Man må selv have en mening om tingene, eller i hvert fald selv prøve at pejle sig frem til en mening om dem. Hvis man ikke har det, så bliver samtalen i egentligste forstand meningsløs, så er den det ligegyldigste af alt. Dårlig underholdning. Altså: ens egen mening om sagerne må til — ikke altid udtrykt af alle, altid formuleret af alle, for også de tavse lyttere til en samtale gør sig jo deres tanker, hører med.

Det er den første forudsætning for samtalen, jeg her har talt om. Men den anden forudsætning er ligeså nødvendig: opmærksomhed. Det, at man opmærksomt kan høre, hvad den anden siger og lade være at ride sin kæphest, så lyden fra hovene overdøver alt andet. Der, hvor samtalen volde- ligt stoppes af kæphesteridt, er vi ved begyndelsen til barbariet, hvor manden sammenvokset med sin idé træder andre ned — måske i en glad iver — i en god mening, med en godmodig jovial snakken fanden et øre af. Kæphesterytteren stjæler opmærksomheden — forbruger den simpelt- hen, så timen er omme, eller samværet slut. Han forbruger menneskelige muligheder for sin fixe idees skyld.

Kentauren er et umenneske. Fordi det er umenneskeligt totalt at vokse sammen med sin idé, så den går i eet med ens natur. Uden natur er et menneske umenneskeligt, et flagrende gespenst. Det er rigtigt. Men er mennesket *kun* natur som dyret — er det lige så umenneskeligt. Sætter det sig selv over styr som mennesket, der hemningsløst giver sig sin natur i vold — eller lader sig tyrannisere af sin idé, er det i grunden ganske det samme. Kentaureri.

Når jeg advarer mod dette at vokse sammen med sin idé, så den bliver et med ens natur — er det fordi, det er den sikre vej til at sætte sin menneskelige selvstændighed over styr. Så er barbariet lige om hjørnet. Der er i vor tid en dyrkelse af primitiviteten, der f. eks. ytrer sig i en foragt for argumentet og nuanceringen — og i en dyrkelse af ud- holdenheden, stædigheden og den rå styrke. Den, der kan holde sig vågen længst, får det sidste ord i maraton-debat- terne — både på Christiansborg og i Bruxelles. Den snakke- salige sværmer, der svirrer om sin idé, som et møl omkring lyset, der er ved at brænde ned, er lige så farlig som den barbar, der sprænger af sted på sin hest. Der kan udøves barbari på anden måde end den, Hitler udøvede den på fra Bergthesgaden i 30- og 40-erne.

Det er sammenvoksningens forbandede »lov«, som jeg her opponerer imod. I medicinens sprog er en sammenvoksning udtryk for noget, der af natur skulle være skilt ad, men som sygeligt er vokset sammen og derfor med kirurgens kniv

må skilles ad, hvis ikke kroppens funktion skal skades.

Der må altså skelnes mellem mennesket selv og dets idé. Det er sammenvoksningen, der er farlig — den kan ødelægge samværet, samtalen, livet.

Ikke at ideen nødvendigvis skal skæres væk, det er kun sammenvoksningen, der må under kniven, så tingene udredes, skilles. For det er ikke så enkelt, at det så er gjort med ingen ideer at have. Fravær af idé om den politik, man f. eks. vil skal føres, er i virkeligheden at overgive sig til barbariet på en anden måde, end når man med hud og hår giver sig ideen i vold. Det er at overgive sig til tingens øjeblikkelige tilstand, til magtens lov og den stærkeres ret. Den er en form for umenneskelighed, jeg håber, der er blevet gjort op med den her på stedet. Men der er også en anden form, som truer, og som jeg har villet pege på her. Den sanseløse dyrkelse af ideen, hvor man selv går i eet med den: bliver kentaur. Ideen som hest og en selv sammenvokset med den som rytter. Rytter og hest i eet. Sammenvoksningens barbari.

Der må skelnes mellem ideen og mennesket. Ikke, at de ikke hører sammen, men de hører sammen på en bestemt måde: i ansvar og frihed. Og ikke som en kentaur.

Når barnet rider af sted på sin kæphest, er det en såre uskyldig leg. I dets fantasi ser det bort fra pinden under det — det ser kun fremad; ser kun hestens hoved og mærker tømmerne i sin hånd. Hvis man som voksen bliver kæphesterytter, har det ikke spor at gøre med det, man hos barnet kalder dets fantasi, men hænger i stedet sammen med en fantasiløshed. Man har ikke blik for tilværelsens sammensathed, for andre mennesker og andre muligheder. Med blikket stift rettet fremad, seende bort fra det, der ligger bag een — forudsætningerne, historien — tramper man sine omgivelser ned forudindtaget i sin indbildte forudsætningsløshed.

At lære mennesker nogle af deres forudsætninger at kende, deres historie at kende, også deres ideers og forestillingers historie, er højskolens mest påtrængende opgave. Hvorfor? Fordi det giver mennesket frihed. Når et men-

neske bliver frigjort fra at betragte sine ideer og forestillinger som en del af sin natur, som evige og uflyttelige, men betragter dem som historiske, dvs. relative størrelser, bliver det så frit, som et menneske kan blive over for ideen, så kan der tages stilling til dem i frihed og under ansvar.

Den aldrende Hjortø skriver: »Jeg ser, hvordan andre, allerede yngre end jeg, bliver ramt af sammenvoksningens lov. Når man befinder sig bedst ved at være menneske, ville det være drøjt at ende som kentaur.«

Jeg håber, at vi, elever og lærere, der er fælles om den sag at være mennesker og ikke kentaure, i disse måneder må have slået hinanden af kæphesten nogen gange, så vi ikke slet så uforstyrret fortsætter vort vilde ridt, men ser os tilbage: mod vor historie, ser os opmærksomt til siden. hvor vore medmennesker befinder sig — og så ser frem.

Når man befinder sig bedst ved at være menneske, ville det være drøjt at ende som kentaur.

Helge Skov.

Den puritanske nyromantik

En kommentar til tidens katastrofeteorier

Mennesket er et romantisk og irrationelt væsen. Det elsker at overdramatisere aktuelle begivenheder. Glistrupianismen og den såkaldte ressourcetekrise synes hos ikke så få at være katalysatorer for en slags nyromantisk dommedagsvækkelse. Man spår en snarlig undergang såvel for folkestyret som for velfærds- eller velstandssamfundet. Et led i nyromantikken er, at man forventer, at sådanne krisetider vil vække gamle dyder, såsom nøjsomhed og fromhed. Puritanerne og pietisterne øjner nye muligheder.

Folketingsvalget og dets udfald har således givet anledning til nærmest katastrofetonen fra en mængde kommentatorer.*) Det forhold, at vælgerkorpset 1973 forekom mere mobilt og dermed truer de traditionelle partimonopoler, betegnes som begyndelsen til folkestyrets eller i det mindste velfærdsstatens undergang.

Rent faktisk har vælgerne imidlertid længe været mobile. Man skal ikke undre sig over de store stemme- og mandatforskydninger ved decembervalget 1973. Endnu mere forkert vil det være at opfatte det som en mistillid til folkestyret eller til politikerne. Tværtimod bør man nok snarere undre sig over, at forskydningerne indtil 1973 var relativt små. Alle undersøgelser viser, at vælgerne i mange år har været ret så mobile. Således har mellem en fjerdedel og en trediedel af vælgerne skiftet parti ved de senere valg (1966—68—71). Hertil kommer så de nye vælgere, der traditionelt

---

*) Se f. eks. professorerne Ølgaards og Lise Østergaards kronikker i Politiken (December 1973).

fordeler stemmerne anderledes end de gamle. Når det først ved 1973-valget gav sig virkeligt udslag, skyldes det, at bruttobevægelserne ved de tidligere valg i nogen grad opvejede hinanden. Det må dog erindres, at i 1968 mere end fordoblede det Radikale Venstre sit stemmetal.

Mobiliteten i vælgerkorpset er altså uhyre stor og har været det længe. Alene af den grund bør det ikke undre, at 15 pct. af vælgerne ved dette valg stemte på Fremskridtspartiet. Man kan så spørge, hvorfor de bevægelige vælgere stemte på Fremskridtspartiet og ikke på andre partier? Det bør egentlig heller ikke undre. Med den ekspansion, vi har haft i skattetrykket, og det lovjaskeri vi har set i de senere år, er reaktionen oven i købet relativt mild. For mig at se, har vælgernes intuition overfor skavankerne i vort system ikke været dårlig. Derimod har deres intuition overfor personen Glistrup naturligvis ikke været særlig god. Men heller ikke dette bør undre. I princippet er persondyrkelse en ubehagelig ting, uanset om det er Thorkil Kristensen, Hilmar Baunsgaard, Erhard Jacobsen, Glistrup eller Hartling, den koncentrerer sig om. Men menneskers trang til at identificere sig med fremtrædende personer er et alment menneskeligt fænomen. Det er oplevet af mange andre end lige toppolitikerne. Man behøver blot at læse ugeblade for at se denne tendens. I forbindelse med fællesmarkedsdebatten har jeg personligt gang på gang oplevet de ubehagelige sider af dette fænomen. Gang på gang må man dybt skuffe folk, som har identificeret deres livssyn med ens eget, blot fordi det på et enkelt område — f. eks. i modstand mod fællesmarkedsstilslutning — er sammenfaldende.

Enhver tale om folkestyrets krise forekommer mig alt i alt absurd. Vort folkestyre eksisterer i bedste velgående. Velfærdsstaten vil heller ikke blive sønderslået. Tværtimod er mulighederne for at korrigere visse af dens uheldige sider øget, hvorved dens overlevelsesmuligheder nok er forbedret. At der så er visse kommunikationsproblemer i vort demokrati, f. eks. imellem politikerne, eksperterne og vælgerne, er en anden sag. I en publikation udgivet fra Askov Højskole kommer jeg nærmere ind på, hvordan disse kom-

munikationsproblemer kan løses. For nærværende er mit ærinde kun at slå fast, at fordi Fremskridtspartiet midlertidigt har fået 28 ud af Folketingets 175 mandater, står vi ikke nødvendigvis overfor en katastrofe for folkestyre og demokrati. Begge dele vil leve videre i bedste velgående. Eksisterer der nogen trussel mod vort folkestyre og vort velfærdssamfund, ligger det snarere i den overførsel af suverænitet og lovgivning til EF-bureaukratiet, der kan øjnes. Men også dette er naturligvis en anden sag.

Ikke alene Glistrupianismen, men især den såkaldte energi- og ressourcekrise bliver benyttet som et middel af den nyromantiske bevægelse. På basis af nymalthusianske fremskrivninger har nogle forskere — fortrinsvis naturvidenskabsmænd — fundet ud af, at med den forventede vækst i ressourceforbruget nærmer vi os den helt store katastrofe ved slutningen af dette eller begyndelsen af næste århundrede. Disse prognoser er til syvende og sidst baseret på, at en udviklingslinie (ressourceforbruget) krummer mere opad end en anden udviklingslinie (produktionen). Det siger sig selv, at sådanne linier før eller senere vil krydses. Forskellen er idag, sammenlignet med situationen i Malthus' tidsalder, at man kan benytte elektronhjerner til disse fremskrivninger, hvilket ikke gør dem mindre mekaniske. Malthus er blevet dementeret af udviklingen, fordi hans liniers krumning — bl. a. befolkningstilvæksten — ændrede sig med teknikkens og velstandens udvikling. Tilsvarende vil udviklingen naturligvis demtere de nye katastrofeteorier.

Den aktuelle oliekrise er iøvrigt ikke et udtryk for det nævnte ressourceproblem. Det er et udtryk for, at de olieproducerende lande har fundet ud af, at de egentlig har et naturligt monopol. Dette indebærer, at de ved at indskrænke afsætningen og øge prisen til et vist niveau kan forøge deres indtjening. Denne prispolitik svækker naturligvis i en overgangsperiode konkurrenceevnen for de industrialiserede lande. Imidlertid vil det forhold, at olieprisen mere end fordobles, fremskynde tendensen til, at andre energikilder bliver rentable, og at produktionen lægges om. Atom-

kraft, med tiden brintenergi, eventuelt udnyttelse af solenergi o. s. v. vil i stadig større udstrækning komme ind i billedet. Den menneskelige evne til at finde på nye produktionsmuligheder er så stor, at man ikke kan forvente, at knaphed på olie overhovedet på lidt længere sigt vil medføre en ændring i væksten og den materielle fremgang. Dertil er substitutionsmulighederne for gode og vækstsamfundets enerti for stor.

På trods heraf har den såkaldte energikrise fremkaldt en særlig form for romantik, nemlig drømmen om en anti-materialistisk rejsning og vækkelse. Vi skal spare, og vi skal lide — helst solidarisk. Herigennem skal vi genopleve de virkelige livsværdier, der ligger i kombinationen af nøjsomhed, arbejdsomhed og solidaritet. De mennesker, der elskede og elsker f. eks. Thorkil Kristensen, fordi han appellerer til vores dårlige samvittighed over vor høje velfærd, ser i energikrisen igen en mulighed for en nypuritanisme. Som professor Rolf Brodersen skrev i Aarhus Stiftstidende den 5. januar 1973: »Budcyklen vil afløse motionscyklen«.

Desværre går det ikke så let. Naturligvis kan oliekrisen på kort sigt og i snæver dansk forstand medføre en lidt barsk overgangsperiode. Vi har et stort betalingsunderskud samtidig med, at vi letsindigt har indrettet os på lave oliepriser. Men at drømme om, at vi vender tilbage til krigstider, eller blot 50'ernes leveniveau, er helt urealistisk. De romantiske katastrofedrømmere tager helt fejl. Problemet er, at den tiltrængte vækkelse og erkendelse af de ikke-materielle livsvilkår fortsat må ske på vækstsamfundets vilkår. Og det gør ikke løsningen nemmere — tværtimod.

Vækstsamfundets betingelser er på længere sigt ikke ændret. Vi vil se arbejdstiden blive afkortet mere og mere. Vi vil se det materielle arbejde blive indskrænket, idet teknik og maskiner efterhånden helt vil overtage arbejdsfunktionerne. Vi vil se, at de gamle dyder: flid og nøjsomhed er forældede. Den meget fremhævede adskillelse mellem såkaldt produktiv og uproduktiv indsats vil blive mere og mere absurd. Landmænd, der idag producerer smør til Fællesmarkedets overskudsberge, anser eksempelvis Det kgl.

Teaters ydelser for uproductiv luksus. I realiteten er situationen imidlertid den, at efterspørgslen efter det fysiske arbejde og realproduktionen vil aftage og efter kulturelle og andre tjenesteydelser tiltage.

I en sådan situation står mange rent åndeligt på bar bund, og specielt kløften imellem generationerne uddybes. Den unge generation kender ikke og forstår ikke baggrunden for de livsværdier den ældre generation — specielt den generation, der har oplevet 30'erne, 40'erne og 50'erne — sætter højt. Begreber som flid, nøjsomhed og sparsommelighed er for dem latterlige begreber. Heraf en del af den eksisterende generationskløft. Og i nogen grad har de unge ret.

Ungdomsoprørets reaktion imod materialismen kan se grotesk ud, bl. a. fordi man i sin søgen efter andre værdier genoptager gammel-marxistiske dogmer. Men i sin kerne er reaktionen naturligvis rigtig. De livsværdier, der er behov for, er netop i stadig større grad kreativitet og socialt samliv og i stadig mindre grad puritanisme, flid, sparsommelighed og arbejdsomhed. Man kan lide det eller lade være.

Derfor trænger vi så sandelig til en eller anden form for åndelig vækkelse. Hvordan og hvorledes denne vækkelse kan og vil opstå, skal jeg ikke vove at spå om. Men sikkert er det, at den i hvert tilfælde ikke kommer til at bestå i en tilbagevenden til tidligere generationers livsværdier. Vi er på vej imod den situation, at vi inden udgangen af dette årtusind uden materielle bekymringer og med maskinerne som vore slaver kan få opfyldt stort set alle vore materielle ønsker. Vi kan billedlig talt lege på de grønne enge uden bekymringer. Problemet er, at vi aner ikke, hvad vi skal lege. Adam og Eva har været så lang tid udenfor Paradiset, at de ikke kan trives her, når de vender tilbage til det igen.

Nu kan man så spørge: hvilken vækkelse forestiller du dig skal løse dette problem? Det vil og kan jeg ikke svare på. Kun er jeg overbevist om, at statsstøttede kulturhuse, statsstøttede højskoler eller ølejre for den sags skyld ikke er sagen. Vækkelsen skal være folkelig i ordets egentlige

forstand, hvorfor ingen kan forudse dens konturer eller konsekvenser. I hele oprøret mod dirigismen og fjernstyringen ser jeg enkelte spirer til en sådan vækkelse — men endnu mangler den de katalysatorer, der kan give den indhold og mening. Vi mangler egentlig en ny Grundtvig — alvorligt talt.

Gunnar Thorlund Jepsen.

Indtryk fra Indien

En af de herligste og måske også mærkeligste oplevelser, man kommer ud for i Indien, er oplevelsen af den indiske landevej, og her tænker jeg navnlig på de brede national highways, der forbinder de store byer, og som på lange strækninger kan være flankeret af store skyggefulde træer, mens de andre steder skærer sig igennem det åbne land med dyrkede marker eller lav kratbevoksning. Og jeg tænker især på de strækninger, der er nærmest byerne eller går igennem landsbyer og andre småbyer. For her rører sig et broget liv af mennesker og dyr. Man får en fornemmelse af at opleve et længdesnit igennem historien. Mange tidsaldrer helt fra oldtiden og op til vor tid synes at være repræsenteret om ikke i menneskene selv, så i deres redskaber, dragter, vogntyper og måder at opføre sig på. Det er som landevejen forener det alt sammen til en helhed, hvor selv de største modsætninger kommer til at harmonere.

På det brede makadamiserede midterbælte, der på begge sider flankeres af ca. halvt så brede lyse rabatter af nøgen for det meste løs jord, bevæger de forskelligste køretøjer sig frem i hvert deres tempo og rytme. Nærmest rabatten og parat til at vige ud i siden ser man større og mindre kærre eller trækvogne med læs på snegle sig af sted. De større bliver ofte trukket af mand og kone i fællesskab, de mindre af en dreng, en ged eller et æsel. Ellers benyttes kørebanen mest af to- eller firehjulede oksekærre forspændt gulliggrå pukkelokser, enkelte cyklister, altid kun mænd, og så hele den motoriserede trafik: lastbiler, personvogne og scootere. Går landevejen tilfældigvis gennem staten Rajasthan, der for to tredjedele vedkommende er ørken-

land, er den tohjulede kærre forspændt en kamel i stedet for en okse, og i rabatten ses flokke af kameler med ridende bønder i den smukke rajasthanske hvide dragt og brogede turban. Men ellers er billedet det samme. Ofte må den motorkørende bremse hårdt op, når de løsgående dyr, som man må være forberedt på alle vegne, også inde i storbyens gader, køer, geder eller svin, dukker op og vil krydse kørebanen eller lejre sig på den. Undertiden foretrækker også hyrderne, når de kommer med deres flokke af lyse køer, jordfarvede vandbøfler eller brune geder, den faste grund frem for rabattens løse jord, hvor dyrenes tramp hvirvler støvet op til en sky, der helt kan skjule dem.

Men ellers holder de gående, mennesker og dyr, til i rabatten. Det er nok mest bønder og landarbejdere samt småhandlende med deres tungt belæssede dyr, man træffer her, men der er også mange andre typer, svære at bestemme for en fremmed. Familier med børn og husdyr eller måske med en elefant, der har båret dem, holder rast i skyggen af et træ, mens andre slider sig frem i solheden med de utroligste byrder på hovedet. Et særlig smukt syn er kvinderne i farvestrålende, folderige dragter med vandkrukker på hovedet, ofte en to—tre krukker oven på hinanden, der så aftager i størrelse opefter. De kan være af ler eller af blankt pudset messing; det sidste ser naturligvis herligt ud i solen. Undertiden ser man også kvinderne komme med flade, tildækkede kurve på hovedet, og får man lov til at løfte tørklædet, der dækker kurven, ligger der en lille brun baby i den. Det er kvinder, der skal på markarbejde. Når de kommer ud på marken, bliver kurven hængt op i et træ i nærheden af arbejdsstedet, så at moderen eller en anden kan høre, hvis barnet græder. Lidt større børn tages med ridende på skrævs over moderens hofte, hvis de ikke kan gå selv.

Selv om man som sagt har en fornemmelse af, at mange tidsaldre har bidraget til dette brogede billede, kræver det nok et særligt studium at tidsfæste de enkelte træk; men den tohjulede kærre med de to pukkelokser for kan ses på et par relieffer fra det første og det andet århundrede på

nationalmusæet i New Delhi. Dog er den endnu ældre, for den beskrives i Rigveda og anden religiøs litteratur fra længe før vor tidsregning. Det vil derfor ikke være forkert at forestille sig, at den har kørt på Indiens veje de sidste tre tusind år.

Men landevejen giver blot et glimt af, hvad man kan opleve overalt, hvor man vender sig hen i det indiske samfund: ældgamle former ved siden af nyere og helt moderne uden at disse modsætninger kommer i konflikt.

I alle de indiske byer, jeg besøgte, var der kvarterer, hvor de forskellige håndværk havde samlet sig i hver sin gade, som også i tidligere tid hos os. I en gade sad skrædderne i deres åbne boder og syede, i en anden lå den ene juvelerbutik op ad den næste, der var smedenes gade, kornhandlernes, sandalmagernes o. s. v. Selv i New Delhi, der er anlagt af Englænderne, slog dette princip igennem visse steder. Men i de samme byer var der også andre bydele med blandet handel som hos os.

Også i de skikke og vaner, der præger livet inden for hjemmets mure, giver respekten for traditionen sig tydeligt til kende.

De fleste af de familier, jeg boede hos under mine to ophold i Indien, det ene for fem år siden, det andet sidste efterår, var storfamilier i den forstand, at i hvert fald to voksne generationer boede sammen. Hvis kvinderne havde udearbejde, havde man en mandlig hushjælp, eventuelt flere, men ellers var det kvinderne, der stod for husholdningen, købte ind og lavede maden. I næsten alle disse familier foregik tilberedningen af maden og opvasken bag efter på køkkengulvet, til trods for at man havde et moderne gasbord og også en smule køkkenbord i vores normalhøjde og vask og vandhane både i denne højde og nede ved gulvet. Mange steder havde man elektrisk vandvarmer i badeværelset, men benyttede alligevel kun koldt vand til opvasken.

I den familie i New Delhi, hvor jeg opholdt mig længst – manden var rektor for en stor skole, han selv havde oprettet, konen viceinspektør sammesteds og sønnen og sviger-

datteren begge hospitalslæger — spiste familien altid samlet omkring et bord i stuen, mens det i andre familier, hvor kvinderne lavede maden, kun var mændene og fremmede gæster som mig, der sad til bords. Kvinderne serverede og spiste først bagefter og da i køkkenet siddende på gulvet på flade træbrikse. I nogle familier var skeer i brug, men for det meste blandede man måltidets forskellige ingredienser, der blev serveret i småskåle, på sin tallerken med højre hånds fingre, som man så også puttede maden i munden med. Bagefter var der kø ved håndvasken. I Sydindien så jeg folk, der havde den skik ikke at bringe fingre og mund i berøring med hinanden, når de spiste, ligesom de heller ikke satte munden på bægeret, når de drak. For en utrænnet var det ganske svært at drikke på den måde uden at hælde vandet ned ad sig.

Mange af New Delhi-familiens køkkenredskaber var af aluminium som vore, enkelte af plastik og plexiglas; men når der skulde laves en meget lind dejg som til pandekager, rullede den mandlige hushjælp en stor granitskål, som han næppe kunde løfte og derfor også trillede, ud på gulvet. I dette monstrum af en skål, som svigerdatteren fra Sydindien havde medbragt i ægteskabet, blev dejgen så rørt.

Vaskemanden eller konen, der hver dag hentede familiens snavsede tøj, lå på gulvet i vaskerummet og gned på tøjjet med et stykke sæbe, altså i samme stilling som konerne i Sydeuropa, når de vasker deres tøj i floder og søer.

Hvis der i det indiske badeværelse var en bruse, så var der også altid desuden nogle haner på væggen i lav højde og med en spand under samt et bæger og en træbriks, så man kunde bade på traditionel vis, d. v. s. siddende på hug på træbriksen og med kruset tage vand fra spanden og hælde over sig. WC'erne var ofte meget hygiejniske, en flad kumme i stengulvet så man ikke kom i berøring med noget sæde. Til gengæld var der yderst sjældent WC-papir. I stedet var der en vandhane nede ved gulvet med et krus under. Mens man som nævnt benytter højre hånd til at putte maden i munden med, så har venstre sikkert fra urtiden været brugt til at rense sig i den anden ende med.

Mange af disse ting forekommer en, første gang man oplever dem, vanvittige eller uforståelige i deres upraktiskhed, indtil det en dag går op for en, at baggrunden er landsbyen og landsbyskikkene. Indien har altid været et bondesamfund, og til trods for at der efter de senere årtiers industrielle udvikling er gået en stadig strøm fra land til by, lever endnu 82 pct. af befolkningen i landsbyer. I landsbyen sidder bondekonen på hyttens lerstampede gulv og maler kornet til mel på en håndmølle af granit, og til hvert måltid bager hun frisk brød på ildstedet, der også er ved jorden uden for huset. — Også i New Delhi-familien malede man kornet hjemme, men ved hjælp af en elektrisk kværn. — Bondefamilien har ikke meget bohave, en kiste, nogle sengestativer med hampfletning, nogle krukker til fødemidler og vand og lidt andet køkkengrej. Man sidder derfor på gulvet og spiser. Drikkevand og badevand trækkes op af en fælles landsbybrønd, og man bader på den omtalte måde.

Et eksempel fra et andet område viser samme respekt for traditionen. Da jeg sidste år kom til Madras, fejrede de en religiøs fest. Det er noget, der sker meget ofte. Denne varede i ni dage og fejredes til ære for tre bestemte gudinder, i hvilke man ærede tre sider af det guddommelige. De fleste ceremonier — puja — foregik i hjemmet, hvor alle familiens religiøse billeder var stillet frem, men på den niende dag var det skik, at man ærede sine arbejdsredskaber, og da manden i huset var fabrikant — han fremstillede isbægge og andre varekartoner — foregik pujaen den dag på fabrikken. I den store maskinhal var alle maskinerne pyntet med kulørt papir, og foran hver lå på et klæde på gulvet en lille bunke ris og en kokosnød. Hele personalet var samlet i et hjørne af hallen, hvor billeder, der forestillede de tre gudinder, hang på væggen. Foran disse udførtes ved højtidelighedens begyndelse forskellige ceremonier, og der blev budt søde sager omkring. Senere gik man rundt til maskinerne. Et særligt højtideligt øjeblik var åbningen af kokosnøden. Jeg tror, man stænkede saften over maskinen. En fortalte mig, at denne saft, det inderste i kokosnøden,

symboliserede hjertets hengivelse. Man ærede maskinerne, fordi de skaffede en det daglige brød, og man lod dem hvile på denne hverdag med et ønske om, at de, når de gik igang igen, vilde skaffe en udkommet også i det næste år. Da vi gik ud, så jeg, at lastbilerne var smykket med blomsterguirlander, og fik at vide, at man tidligere på dagen også havde udført puja foran dem. Således indgik på helt selvfølgelig måde den mest moderne teknik i meget gamle traditioner.

Her i Vesten er udviklingen i hvert fald i nyere tid præget af, at de såkaldte fremskridt hele tiden har afløst og afskaffet den umiddelbart foregående livsform eller livsvane sammen med de ting, den knyttede sig til. Vil vi vide noget om vor fortid, må vi læse os til det og besøge museerne. Vor kultur er som et fyrretræ i skoven, der har mistet alle de nedre grene og kun er grønt i toppen. Den indiske kultur synes derimod mere at ligne en mægtig fristående gran eller cypres, der har bevaret alle sine grene grønne og friske fra nederst til øverst. Dog må denne sammenligning ikke presses for hårdt, for af alle de former, den indiske kultur i tidens løb har udtrykt sig igennem, er det naturligvis kun en del, der er blevet bevaret, men altså nok til at præge helheden.

Den umådelige respekt for den kulturelle kontinuitet er et bemærkelsesværdigt træk i en kultur, der er så rig og så differentieret som den indiske. Man er nemlig tilbøjelig til i traditionsbundetheden at se noget reaktionært, noget konserverende og udviklingshæmmende. Men sådan behøver det ikke at være, og sådan har det ikke eller ikke i særlig grad været i Indien. Respekten for traditionen har ikke hindret reformer eller på anden måde sat udviklingen i stå. Snarere har den givet sig udtryk i en slags besindighed, en modvilje mod det forhastede, og på denne måde sikret det langsomme tempo i enhver form for udvikling, en langsomhed der er i overensstemmelse med bondesamfundets rytme.

Når jeg har opholdt mig så længe ved denne kulturelle ejendommelighed, så er det, fordi den naturligvis spiller en rolle i dag og af mange vesterlændinge bliver anset for en

af de største hindringer for en modernisering af det indiske samfund. Det tror jeg ikke, den er, men nok en hindring for en hurtig modernisering. Jeg tror, dens rolle er positiv. Det er vigtigt for Indien i dag for ikke at blive slået omkuld i den voldsomme konfrontation med Vestens kultur og for at kunne forme sin fremtid ud fra sit eget, på en ny måde, men på sin egen ny måde, vigtigt at blive sig bevidst, at det har rødder, der rækker langt tilbage i tiden.

Det faktum, at store dele af befolkningen endnu ikke er med i den udvikling, der foregår i andre dele af det indiske samfund i dag, og at det er svært at få dem trukket med, skyldes ikke traditionsbundetheden, men bl. a. at disse udenforstående grupper foreløbig fuldstændigt savner motivationen for de ændringer, der skal til. Indiens udvikling til en moderne stat hæmmes af, at der består en dyb kløft imellem de ledende, et lille mindretal af stærkt europæiserede intellektuelle, og folkets brede masser. Den modernisering, som de indiske teknokrater søger at få gennemført, vinder ingen genklang i størstedelen af befolkningen, men mødes tværtimod ofte med mistro. Det er ikke, fordi folket er reaktionært, men det er for det første, fordi folket endnu ikke har nogen fornemmelse af, at der er sket et tidsskifte, og at forandringer er nødvendige, d. v. s. har en mening, for det andet fordi en masse af de reformer, der fra oven presses ned over det, skyldes ideer, der er overtaget fra Vesten. Jeg understreger ordet overtaget. Hvis de i stedet blot havde været inspireret af Vesten, så kunde de ved at vokse frem i indiske sind have fundet deres indiske form, en form der både vilde have svaret til den indiske mentalitet, altså også folkets, og til de praktiske forhold, der råder i landet i dag. Nu passer de hverken til det ene eller det andet, og derfor går så meget i skudermudder.

Foruden respekten for traditionen vil jeg nævne to andre områder, hvor Inderne adskiller sig væsentligt fra os. Det ene er samfølelsen mellem mennesker eller det menneskelige fællesskab, det andet er forholdet til tiden.

Man behøver ikke at have opholdt sig længe i indiske

familier, før man mærker både den umådelige betydning og også den særlige karakter, fællesskabet og samværet med andre, ikke bare familiemedlemmer, men naboer, medarbejdere, venner og bekendte, har. Samvær og fællesskab er simpelthen et element, man lever i, noget på forhånd givet og noget uundværligt, næsten hvad luften er for fuglen og vandet for fisken. Ikke som hos os noget der, i hvert fald når man er voksen, først skal etableres og er afhængigt af interesser. Netop fordi fællesskabet i Indien ikke er afhængigt af interesser, har det en varmere tone — det kan man ikke undgå at mærke — man står hinanden nær primært som personer eller menneskelige væsener og ikke først og fremmest eller kun som meningsfæller. Sandsynligvis skal man også her se landsbyen bagved, det er landsbyfællesskabet, det primære fællesskab, der beror på den elementære følelse af, at man er undergivet de samme livsvilkår, der endnu ikke er gået i opløsning. Men i Indien har det primære fællesskab sikkert fået en særlig styrke, fordi der var mere end landsbyfællesskabet, der knyttede mennesker sammen. Der var, foruden familien, slægten i videre forstand og kasten.

Det må være denne elementære samhørighedsfølelse sammen med respekten for traditionen, der gør, at man stadigvæk i stor udstrækning, også i byerne, lever efter det gamle mønster i storfamilier, »joint families«, der dog ikke behøver at være særlig store. Rektorfamilien i New Delhi omfattede kun fire personer på det tidspunkt, jeg var der. Ofte medfører erhvervet jo, at de unge må flytte bort fra familien. I Madras boede jeg i en familie med ti voksne og en hel mængde børn. Denne familie havde en cykelfabrik, hvor de fleste af de mandlige medlemmer var beskæftigede. Derfor var det muligt for dem at bo sammen.

Det vil føre for vidt her at gå nærmere ind på storfamiliens patriarkalsk-hierarkiske struktur, så jeg må nøjes med at nævne, at en sådan struktur forudsætter en evne hos den enkelte til at opgive egne individuelle ønsker, når hensynet til familiehelheden kræver det. Denne evne, som udvikles gennem opdragelsen og opvæksten i storfamilien, var et

meget fremtrædende træk hos de voksne. Flere gange blev jeg vidne til, hvorledes problemer, som hos os vesterlandske individualister utvivlsomt vilde have skabt konflikter, blev løst på en harmonisk måde.

At der kan forekomme uløselige konflikter inden for storfamilien eller konflikter, der kun kan beherskes ved fortrængning, er indlysende, men ikke noget specielt for storfamilier, sådan er det jo overalt, hvor mennesker lever sammen og er afhængig af hinanden. I de familier, jeg fik kendskab til, var der en afslappet og ualmindelig munter omgangstone, der kun kunde tolkes som udtryk for ægte indbyrdes hengivenhed.

Også hushjælpen f. eks. i New Delhi-familien var trods sin i det ydre underordnede stilling omfattet af det primære fællesskab. At han følte det, gav sig bl. a. udtryk i, at han en eller to gange i løbet af den måned, hvor han hvert år var hjemme hos sin familie, skrev til min værtsfamilie. Han kunde ikke selv skrive, men betalte en skriver for det. Han bragte også altid noget med, når han kom tilbage. En anden familie, der undertiden kom på besøg i nogle dage, havde altid en gammel kvinde med, der havde været tyende i familien i to generationer. Hun var nu ude af stand til at gøre sig nyttig, men de lod hende altså ikke blive hjemme, når de rejste ud.

I storfamilien har hvert ægtepar deres eget soverum, mens de andre rum er fælles, ja, om dagen er alle rum fælles. Ingen har trang til at isolere sig og have sit eget værelse. Hushjælpen havde heller ikke noget rum, hans seng stod nede under trappen ved indgangsdøren. Hvis der kommer udenbys gæster, der skal overnatte, ruller man sivmætter ud på gulvet. Der er altid husrum i en indisk familie, og det hører med til gæstevenskabet, at værten og eventuelt hans kone rykker ud af deres soverum for at sove sammen med gæsterne i det fælles rum. Således flyttede familie-faderen og hans kone i en familie i Ahmedabad, som jeg sidste år besøgte sammen med mine New Delhi-venner, med os op og sov på husets flade tag. Det hører i det hele taget med til gæstevenskabet, at man ikke lader gæsten

være alene, og af den ildhu, hvormed Inderne søger at opfylde denne skik, forstår man, hvor højt de skatter samværet. Første gang jeg var i New Delhi og oplevede, at jeg ikke kunde få lov at gå alene nogen steder, end ikke på posthuset, der lå lige i nærheden, troede jeg, de var bange for, at jeg skulde fare vild eller blive antastet på gaden. Jeg var meget ulykkelig over den ulejlighed, jeg forvoldte, for når de ikke selv kunde gå med, sørgede de altid for at skaffe en anden. Undertiden havde jeg også lyst til at gå alene, men det lykkedes mig kun en enkelt gang at snige mig ud uden at blive opdaget. Det gik til sidst op for mig, at de var bange for, at jeg skulde føle mig ensom. Det samme var tilfældet, da jeg sidste år skulde rejse fra Ahmedabad til Bombay, en dagsrejse med toget. Da det viste sig umuligt at finde nogen rejseledasger til mig, bestilte de en sovevognsbillet. Kun ved at gøre voldsomme ophævelser og spilde en hel dag i Ahmedabad, lykkedes det mig at få dem til at bytte billetten til en dagtur, og så måtte jeg yderligere kæmpe hårdt for at få en tredjeklasses billet. De var helt ulykkelige: Der er jo ingen, der taler engelsk på tredje klasse, sagde de. Fra en anden gang husker jeg deres omtale af en ung lærerinde på skolen, den eneste kristne, der var. Hun var både dygtig og flink, der var bare en underlig ting ved hende: hun boede alene.

Til de familier, jeg boede hos, kom der hver dag mennesker enten for at drøfte problemer eller blot for samværets skyld. Eller man gik selv ud til venner. Samværet med andre var et stærkt behov.

Skønt familiemedlemmerne ofte er knyttet meget nært sammen, er jeg ikke nogetsteds stødt på et lukket miljø, hvor man var sig selv nok, og hvor en familiær selvoptaget-hed indsnævrede den sociale horisont eller mindskede viljen til at bidrage til sociale fremskridt for de dårligst stillede eller samfundet i det hele taget. Tværtimod traf jeg i disse familier mange, både mænd og kvinder, der var særdeles aktive inden for socialt og pædagogisk reformarbejde, for ikke at sige at de ofrede al deres kraft på det. Men selvfølgelig findes der i Indien som også her i vore

europæiske samfund mennesker med en snæver social horisont og mennesker, der ikke generer sig for at leve på andres bekostning, hvis og hvor de kan komme til det. Og der findes også en vesterlandsk u-landsbistand og handelspolitik, der går ud på at tage lidt mere med den ene hånd, end man giver med den anden.

Når jeg særlig nævner disse ting, er det, fordi mange europæiske turister, der er blevet chokeret over de forhold, de ser mennesker leve under derude — og fattigdommen og snavset *er* chokerende — kommer hjem og beretter, hvor fuldstændig blottet for social ansvarsbevidsthed, og hvor hjerteløse og ufølsomme Inderne er, der hver dag kan have denne elendighed for øje uden at gøre noget, ja, uden at være berørt af den. Jeg vil først gerne anføre et par argumenter imod denne overfladiske og uretfærdige dom, som den svejtsiske psykiater Medard Boss fremsætter i sin bog: *Indisk visdom og moderne psykiatri*. Boss gjorde studier derude og forelæste ved nogle universiteter i 1950'erne. Han siger bl. a., at disse Europæere overser, at århundreders fremmedherredømme har tvunget Inderne til at vænne sig til synet af ydre elendighed. De politiske forhold gjorde det umuligt for dem selv at oprette sociale institutioner i større udstrækning. At Inderne, når de selv er herre over statsforvaltningen, både kan og vil sørge for udmærkede almene velfærdsindretninger, bevises til fulde af, hvad der præsteredes på disse områder i landets tidligere blomstringsperioder. I middelalderen f. eks. overgik Indiens sociale indretninger langt, hvad der fandtes af tilsvarende indretninger i Vesterlandet. Han nævner også, at Inderne p. gr. a. deres religiøse indstilling hverken tillægger deres egne eller andres lidelser den samme betydning, som vi Europæere gør. For dem kommer det i mindre grad an på, hvordan det ydre arter sig, i højere grad på, hvordan man forholder sig til sin skæbne og bruger sit liv.

Hertil vil jeg gerne føje to ting: For det første, at vi har svært ved at få øje på vor egen hjerteløshed og ufølsomhed, fordi vi tildækker den ved hjælp af alle vore ab-

straktioner. Hos os er det *trafikken*, der er børnefjendsk, *tempoet*, der ikke tager hensyn til de ældre, *institutionsbehandlingen*, der er upersonlig, *arbejdsklimaet*, der er koldt o.s.v. Når vi derude drøftede fordele og mangler ved storfamilien, udtrykte de altid forfærdelse over, at vi kunde tænke os at anbringe vore gamle på en institution.

For det andet: Vi er tilbøjelige til at dømmе, før vi har undersøgt forholdene tilstrækkeligt. Når der tilsyneladende sker så lidt på en række væsentlige områder, er det ikke ensbetydende med, at der ikke gøres store anstrengelser, men det kan skyldes, at vanskelighederne, der skal overvindes, er umådelig store.

Min skolemand i New Delhi sagde f. eks., at når det ikke går hurtigere med at få afskaffet analfabetismen — der er i dag godt 70 pct. analfabeter — så skyldes det ikke tekniske vanskeligheder ved at lære folk at læse og skrive, men det skyldes vanskeligheden ved at overbevise dem om, at de har brug for at lære det.

Et andet eksempel: En arkitekt, der under sin uddannelse særligt havde beskæftiget sig med problemet: afskaffelse af slumkvarterer, tog mig med igennem et slumkvarter med ca. 10.000 indbyggere og fortalte mig, at det ikke var til at få folk til at flytte ud af disse elendige hytter. Regeringen havde mange steder bygget boliger, som familierne kun skulde betale fra fem til ti rupees om måneden for i leje (1 r = 1 kr.). Folk flyttede nok hen i disse boliger, men kun for så hurtigt som muligt at afhænde dem til andre for penge. Derefter flyttede de tilbage til deres slum. Den eneste måde, man kunde få dem ud på, var ved tvang, og det gjorde man ikke. Han sagde forøvrigt også, at disse mennesker var parat til at stemme på et hvilket som helst parti, blot man betalte dem for det. Det var også dem, der fyldte hospitalerne, og det forstod man godt, når man så de forhold, de levede under. Snavsede lerhytter, den ene tæt ved siden af den anden, med tage af bølgeblikrester eller hullede sivmætter. Kun et enkelt rum i hytten, der var åbent ud imod gangstien eller nødtørftigt skjult af et

laset forhæng. Intet bohave udover de sædvanlige senge-stativer, man kender fra landsbyen, og lidt køkkengrej. Vand måtte de hente ved en af de vandhaner, der var forskellige steder på området, ligesom de måtte benytte de offentlige wc'er. På gangstierne, der var dækket af et tykt lag sort støv og fulde af forskelligt affald, vrimlede det med børn imellem geder og magre køer.

Men det mærkelige var, at de ansigter, man så, hverken var vulgære eller havde et ulykkeligt udtryk. Ikke engang sløve var de, selv om menneskene var underernærede. Foruden den religiøse indstilling, jeg nævnede, må det være følelsen af samhørighed med hinanden, der holder dem oppe. Inderne har en lysfest om efteråret, hvor det er skik, at man smykker sit hus og sætter lys i vinduerne. Da jeg for fem år siden var med mine venner ude at se på lysene i byen, kom vi også igennem et slumkvarter. Det fuldkomne mørke, der ellers rugede over hytterne, var den aften brudt af mange små lys her og der foran hytterne, og undertiden blafrede en flamme op, så man kunde skimte nogle ansigter. Disse fattige mennesker fejrede altså også Diwali og gav derved udtryk for, at de ikke følte sig uden for samfundet eller kulturfællesskabet.

Til slut det tredje punkt: tidsopfattelsen.

Man undgår ikke at opdage, at Inderne har et andet forhold til tiden end vi, for det er umuligt ikke at blive irriteret, de gange man synes, man tvinges til at »spilde tiden« enten ved at skulle vente uden at have noget at tage sig til, eller ved at aftalte planer går i fisk og tiden smuldrer. Inderen tager disse situationer med en uforstyrrelig ro, ikke fordi han ikke mærker, at tiden går eller ikke er klar over, at vi ikke når hele programmet, men tiden kan jo kun bruges til at leve i, og det gør man jo, enten det bliver på den ene eller den anden måde. Og han behøver heller ikke som vi at foretage sig noget for at mærke, at han er til.

Men hvoraf kommer denne forskel?

Som regel kan sproget fortælle noget om, hvad der er

virkeligt for den, der taler det. Ved Hindi, som er det mest udbredte fællessprog i Indien, beslægtet med Sanskrit og alle de nordindiske sprog, er der det mærkelige, at det i stedet for vore tre begreber: i går, i dag og i morgen kun har to: »aj«, der betyder i dag, og »kal«, der både betyder i går og i morgen. Hvis »kal« skal betyde i går, må det forbindes med et verbum i datid, og hvis det skal betyde i morgen, må det stilles sammen med et verbum i fremtid. I sig selv er »kal«, hvis man skulde oversættes det, blot et udtryk for det hav af ikke-tid, som det flygtige nu, dette »aj«, uophørligt dukker op af. Det er dette konkrete nu, den konkrete tildragelse — svenskerne har et godt ord for det i »skeende«, det der er i gang med at ske — det er det, Inderen med hele sit væsen er vendt imod og fyldt af, ikke det abstrakte før og efter, ikke i går og i morgen, ikke fortid og fremtid, der jo kun eksisterer i forestillingen. Typisk er det derfor, at Inderne ingen historieskrivning har haft. Det, der ikke *er*, interesserer dem ikke. For Europæeren derimod har nuet ingen fylde eller ingen bredde. Det er skrumpet ind til blot at være en skillelinje mellem fortid og fremtid, den smalle platform han står på, når han ud-kaster sine fremtidsplaner, og når han går i gang med at realisere dem. Det sidste kalder han at skabe historie. Han har altså næsten udelukkende blikket rettet mod den abstrakte tid, som Inderen vilde sige — mod det, som *ikke er*, fordi det endnu ikke er blevet til, og mod det, som *ikke er*, fordi det har været. Nuet kan man hvile i, fordi det *er*. Men det, der *ikke er*, kan man ikke hvile i. Ved at forholde sig til det tvinges Europæeren til virksomhed, til at »få noget ud af tiden«, og føler ubehag, hvis han hindres i dette.

Inderens »leven i nuet« giver sig forskellige udslag. Jeg skal nævne nogle eksempler.

En dag fik min vært i New Delhi besøg af en bekendt, en datter af en bisquitfabrikant i Bombay, som berettede, at hendes far havde måttet lukke en del af fabrikken, fordi arbejderne ikke kom regelmæssigt. Når de syntes, de kunde

klare sig et stykke tid for de penge, de havde tjent, udeblev de. Jeg forstod af samtalen, at det var et af de store problemer inden for industrien i det hele taget. Men det forekom også andre steder. I en lille sydindisk by gik rikshawmændene hjem, når de havde tjent nok til en dag, selv om tidspunktet indtraf allerede om formiddagen. (En rikshaw er en lille tohjulet vogn, man kan hyre. Den trækkes af en mand, ofte af en mand på cykel). Min vært sagde spøgefuldt, at da han i sin tid havde oprettet sin første skole og antaget en lærerinde, havde han måttet gifte sig med hende for at være sikker på, at hun kom hver dag.

At bedømme de nævnte udeblivelser som dovenskab, slendrian eller ondskabsfuldhed er forfejlet. De skyldes simpelthen en mentalitet, der bundet i, at når morgendagen egentlig ikke eksisterer, kan man jo heller ikke sørge for den. I Bjergprædikenen står der: »Vær ikke bekymrede for den dag i morgen, thi den dag i morgen skal bekymre sig for sig selv.« Det er den samme holdning. Og mentaliteten forekommer også i dag andre steder end i Indien, men vel mest uden for Europa og USA. Dog læste jeg for nylig i det tyske tidsskrift »Merkur«, at den samme *opførsel* dukker op forskellige steder i Amerika i dag. Der var nævnt en fabrik, hvor arbejderne kun mødte fire dage om ugen og udeblev den femte. På spørgsmålet om hvorfor fire dage og ikke f. eks. tre, svarede de, at det havde de ikke råd til. Selv om der naturligvis ikke ligger nogen indisk mentalitet bagved, så er det alligevel udtryk for en ændring i livsholdningen i retning af større lyst til at dvæle i nuet fremfor at jage efter flere materielle goder, statussymboler og et fata morgana af en lykke ude i fremtiden. Hos en del af ungdommen i dag synes der også at være sket et skred i vurderingen af, hvad der er værd at bruge sit liv på, et skred, der hos nogle allerede har givet sig udslag i en ny livsstil. Man forsøger at holde sig uden for ræset og er villig til at give afkald på en række af civilisationens kunstigt fremkaldte behov.

Man kunde godt ønske, at en sådan indstilling vilde brede

sig så meget, at den også kunde få indflydelse på visse samfundsstrukturer.

Et andet udslag af Indernes forhold til nuet er, at de aldrig har travlt, selv om de har meget at bestille. De lader tingene have deres forløb, presser dem ikke og lader sig ikke presse af dem. Det bevirker naturligvis, at de ofte kommer for sent, og det ikke bare en fem—ti minutter, men undertiden flere timer. Tit må planer ændres og aftaler aflyses. Dog kan Inderne også være præcise, hvis de skønner det nødvendigt, så må der jo bare udskydes en del af programmet. De kan godt rette sig efter en køreplan.

Man vil forstå af det nævnte, at de heller ikke bliver nervøse eller utålmodige, hvis deres planer krydses. Der er altid plads til det uventede. Jeg kan nævne et eksempel fra mit første ophold i New Delhi. Vi skulde på en fleredages-tur til Agra og Fatepur Sikri syd for Delhi for at se nogle middealderlige kejserpaladser og gravmæler. Da vi skulde være hjemme igen til den indiske Diwalifest, havde vi for at kunne overkomme programmet besluttet afrejsedagen at stå op klokken fem, så vi kunde køre senest klokken seks. Men den bil, der skulde køre os til Agra, kom ikke til tiden, og da den endelig kom, var det med en chauffør, der havde kørt hele natten, og som man derfor ikke vilde køre med. Henad klokken elleve havde chaufføren så skaffet en anden, men i mellemtiden havde en sydindisk gæst telefonisk meddelt sin ankomst, og til min store forbavselse og irritation blev han inviteret til frokost. Først hen på eftermiddagen, da denne gæst, der jo havde fået at vide, at vi skulde til Agra, spurgte, om vi ikke snart skulde af sted, for det vilde jo blive mørkt, inden vi nåede frem, brød man op. Der viste sig dog endnu en forhindring, så klokken blev ti minutter over fire, før vi kom af sted, altså med godt ti timers forsinkelse. Alle var i vældigt humør, endog chaufføren, der jo havde måttet vente fra klokken elleve. Kun for mig tog det lidt tid at komme over ærgrelsen. For resten m. h. t. chaufføren — så hverken forlangte han eller fik han andet for ventetiden end sin frokost, da vi andre også spiste. Det

ligger jo i holdningen, at man kun kan få betaling for noget, man præsterer, ikke for bare at sidde og være til. »Time is money« gælder altså ikke derude.

Når vi planlægger, bliver der sjældent plads til det uventede, og hvis det alligevel indtræffer, bliver det ofte en sjælelig belastning. Derude var der en ro og afslappethed over livsudfoldelsen, som man godt af og til kunde misunde dem. Og jeg må også indrømme, at jeg mange gange p. gr. a. deres lade-ske-og-tage-tingene-som-de-kommer-holdning kom til at opleve mere og flere spændende ting, end om vi strengt havde fulgt vore planer. For disse tilfældige, dejlige oplevelser lod sig jo ikke beregne på forhånd. Når det en gang imellem lykkedes mig at se tingene fra den side, forekom vores europæiske rationalitet, vores målbevidsthed og vores såkaldte praktiske sans mig at være en form for askese, et udtryk for fantasiløshed.

Den samme indre holdning, der gør det muligt for Inderne så let at opgive eller ændre noget planlagt, kan også udtrykke sig i en modvilje mod på forhånd at lægge sig fast på en plan og altså i en tendens til at tøve med at tage beslutninger. Man ønsker, så længe det kan lade sig gøre, at lade alle muligheder stå åbne.

Da jeg sidste efterår sammen med den nævnte New Delhi-familie skulde planlægge en rejse, jeg vilde foretage, dels til Bombay med forskellige mellemstationer og afstikkere, dels til Madras også med nogle udflugter derfra, var det i lange tider umuligt at nå frem til en beslutning om, hvordan tingene skulde kombineres, hvornår rejsen skulde foregå, og hvem der skulde med mig på de forskellige strækninger; alene måtte jeg jo ikke rejse. Hver gang jeg troede, vi havde fundet ud af det, kom der nye forslag. De var faktisk henrykte, når de havde fundet på noget nyt, mens jeg syntes, det efterhånden blev utåleligt. Det gik op for mig, at vi slet ikke skulde lægge os fast på noget, det væsentlige var at stille mulighederne op, og så vilde det senere vise sig, hvilken der bedst lod sig realisere. Ikke blot hos denne familie, men også hos andre iagttog jeg den samme ten-

dens til ligesom at fabulere over mulighederne og vente med at tage beslutningerne. Jeg var lige ved at strande i Madras på grund af denne egenskab og måtte tage flyveren i stedet for toget til Delhi, da alle togbilletter på det tidspunkt, hvor vi endelig havde besluttet os, var udsolgt 24 dage frem i tiden.

Jeg tror, at Indernes tøyen hænger sammen med, at nuets fylde også indbefatter fremtiden som mulighed, ikke som en enkelt, men som et væld af muligheder, og da denne mangfoldighed er dem et udtryk for livets rigdom, er de tilbageholdende med at gribe ind. De lader tingene udfolde sig, og først i det øjeblik, hvor de er nødt til at beslutte sig, vælger de den plan eller det af planen, der passer bedst ind i situationen, altså i det øvrige »skeende«. Europæeren kalder det ubeslutsomhed og passivitet, men det er ikke det rigtige udtryk, for der er snarere tale om en aktiv tilpasning til et begivenhedsforløb, man respekterer. Europæeren finder det i sin rettethed mod fremtiden og i sin iver efter at beherske den ikke umagen værd at beskæftige sig med de muligheder, der ikke skal realiseres, derfor gælder det for ham om så hurtigt som muligt at få disse skåret fra og taget en beslutning, og med den er han allerede halvt ude i virkeliggørelsen. Forskellen kan måske også udtrykkes således: Europæeren vil beherske tilværelsen, Inderen vil blot finde sin plads i den.

Bag alle de fremhævede træk ligger der en bestemt grundholdning, der har været strejft et par gange. Men da det vilde kræve en længere udredning at gå nærmere ind på den, må jeg nøjes med at nævne, at den beror på Indernes oplevelse af, at tilværelsens inderste væsen er ånd. Af den grund kommer for dem de materielle kår altid i anden række, af den grund lægger de større vægt på det indre end det ydre, af den grund finder de sig lettere i det, der synes uundgåeligt, og af den grund er de varsomme med at gribe ændrende ind i tingenes gang.

I dag konfronteres denne gamle kultur i sit eget hjemland med Vestens kultur, en kultur, der ikke blot er for-

skellig fra den, men på væsentlige punkter dens direkte modsætning. Og samtidig er Indien i den situation, at det har brug for teknikkens hjælp til at give de millioner af Indere, der lever i byernes slum og i de fattigste landsbyer, menneskeværdige ydre kår.

Vil den indiske kultur kunne overleve dette møde, d.v.s. vil den have kraft nok til at gennemtrænge det, den modtager fra Vesten, med sit eget væsen? Eller vil Indien gå til grunde i den skizofrene holdning, der præger det i øjeblikket?

Det er det store spørgsmål.

Ellen Grønlund.

Zakæus

Johannes Møllehave prædikede i Askov kirke søndag den 20. januar over de to tekster brylluppet i Kana og Zakæus' forvandling. Prædiken sluttede med et digt, hvori Johannes Møllehave samlede sin prædikens indhold.

Vi ved det er sjældent forvandlinger
holder
en synder er synder en tolder er
tolder
Hvis vi blev forvandlet som vinen i
Kana
var synderen bare et fata morgana.

Vi drømmer vi selv kan forvandle
de roller
men synder er synder og tolder er
tolder
og selv når det lykkes at sprænge
en ramme
er manden der sprænger sin ramme
den samme.

Er ord da kun lyd? Bli'r det aldrig til
handling
Jo ordet er sandt trods den halve
forvandling
og han som blev salvet med luderens
salve
blev gladelig ven med Zakæus — den halve

Fortvivl ikke over din halve
forvandling
At åbne sit øre er også en handling
Er alt ved det gamle når ordet har lydt
Ja vi er de samme, men livet er nyt.

Johannes Møllehave, præst og forfatter, Virum.

Tanker omkring TV

Mon ikke de fleste kender til, at læsning af en bestemt bog, som kom til at betyde noget for én, næsten altid i erindringen intenst er knyttet sammen med de ydre omstændigheder, hvorunder man første gang stiftede bekendtskab med bogen?

For eksempel kan mit forhold til Martin A. Hansens »Løgneren« aldrig skilles fra forestillingen om nætter i vagtstuen på Holbæk kaserne, geværgreb og skildvagtens skridt udenfor. Peter Seebergs »Fugls føde« læste jeg på Liselunds græsplæne i den utroligt dejlige sommer 1963, og den dag i dag kan jeg ikke passere ad motorvejen syd om Slagelse uden at tænke på Seeberg, havesangerens og munkens fløjt nede ved Antvorskov klosterruin, og gammelgrundtvigske damers trin på de gruslagte havegange. Eller Palle Laurings historiske forfatterskab — det hører for mig uløseligt sammen med udsigten fra Linderödsåsen i Skåne ned mod Kristianstadslätten.

Sådan kunne man nævne bog efter bog — *den* læste man det år Lillebælt frøs til, *den* lige i de dage solsortens unger fløj af reden, og *den* en nat man sad oppe, fordi det tordnede.

Alt dette er naturligvis stærkt personligt og kunne for så vidt være andre uvedkommende. Men et alment perspektiv mener jeg dog, der også er i disse eksempler.

Nogle meddelelsesmidler skaber et fysisk rum omkring sig. Bogen gør det i udpræget grad, men man kunne sige det samme om en god aviskronik, om et teaterstykke, om en cirkusforestilling, ja vel også i visse tilfælde om en radioudsendelse. Derimod mener jeg ikke, man kan sige det om fjernsynet. Og da denne artikel skulle handle om min skepsis over for fjernsynet som medium, vil jeg tage mit ud-

gangspunkt i fjernsynsoplevelsens mangel på stoflighed, fraværet af personlige referencer til det oplevede.

Jeg kan lige så godt med det samme gøre en frygtelig tilståelse: jeg har ikke fjernsyn! Og hvad værre er: jeg har heller ikke tænkt at anskaffe det. Min forhærdelse er endda kommet så vidt, at jeg hellere vil have rotter og mus og husbukke inden for døren end et sådant apparat.

Det kræver en forklaring. Erfaringsmæssigt bliver man som TV-foragter beskyldt for åndshovmod, snobberi, dødbideri og meget andet slemt. Om det er sandt, kan jeg ikke afgøre. Jeg kan kun så sagligt som det er mig muligt forsøge at redegøre for min mistillid til mediet.

Forklaringen har for det første noget at gøre med ovenstående eksempler. Selv om man ikke har TV hjemme, kan det ikke undgås, at man ser en del fjernsynsudsendelser hos familie, bekendte og andre steder. Det er da slående, at udsendelserne ikke på samme måde som en bog eller en artikel lader sig tids- eller stedfæste. Selv gode udsendelser, der blev meget rost i aviserne og diskuteret folk imellem, står atmosfæreløse i erindringen. I hvis stue sad man? Var det eftermiddag eller aften? Hvornår var det på året? Intet af dette er til at klare sig. Hvorfor?

Væsentligt er nok, at fjernsynet er tyrannisk derved, at det engagerer flere sanser på samme tid og således indsnævrer seerens mulighed for forarbejdning af det modtagne stof, at det dikterer tidspunktet for modtagelsen, og — vigtigst — at det skyer pausen. Noget af dette karakteriserer ganske vist også nogle af de traditionelle kommunikationsmidler, men ingen har disse karakteristika samlet og med en sådan massivitet som fjernsynet.

Når tilegnelsen af f. eks. en bog forbinder sig så tæt med de ydre omstændigheder, hænger det sammen med, at modtageren selv kan lægge sin arbejdsrytme og selv kan administrere sine pauser. Bogen er her beslægtet med den oprindeligste menneskelige kommunikationsform: samtalen enkeltpersoner imellem. Hvad der kan gøre sådanne samtaler værdifulde, er jo netop det fjernsynet *ikke* har — pauser, overvejelser, tid til eftertænkning. At tale med et

menneske, der spyrd ord fra sig som et maskingevær projektiler er utåleligt. Ikke desto mindre er det denne egenskab, dette samtalens kulturfald, der fremmes og opelskes gennem fjernsynet.

I essaysamlingen »Begyndelsen« citerer Thorkild Bjørnvig Carl Nielsen for denne betragtning: »Pausen i et musikstykke er ikke en afbrydelse, men en underforstået fortsættelse af den musikalske strøm. Musikken forsvinder i et øjeblik, men fortsætter sin lydløse bevægelse under pausen.« Og Bjørnvig føjer til: »Mange har oplevet den store brusen af vinden i en skov, og stilheden ind imellem, hvor brusset ligesom i en vidunderlig fortsættelse røber sin inderste natur og betydning for én. Hvem ved: måske har man engang følt, at en befriende stormgud, en velsignende træånd kunne træde hen til én og være denne pauses navnløse indhold, denne stilheds egentlige væsen.«

Måske er stilhedens, pausens, gradvise forsvinden et af disse års mest fundamentale problemer. Men, vil man spørge, er fjernsynet da mere end så mange andre moderne fænomener skyld i dette? Jeg mener det er tilfældet.

Lad os se på nogle tal: Ifølge Danmarks Radios egne undersøgelser (her refereret efter en artikel af programchef Hans Jørgen Jensen 1970) følger en million seere samtlige programmer i TV fra kl. 19,30 til kl. ca. 22. En million! Rub og stub, skidt og kanel, revl og krat i toenhalf time hver aften! Her er endda set bort fra eftermiddagsudsendelserne. Til dette tal skal efter samme undersøgelse yderligere lægges en million seere, som inden for samme tidsrum flere gange tænder og slukker for apparatet.

Disse tal (som i parentes bemærket intet andet massemedium, heller ikke radioen, kan opvise magen til) må give anledning til eftertanke, når de sammenholdes med den journalistiske filosofi, der synes at præge praktisk taget alle fjernsynsproduktioner.

Hvordan er da denne beskaffen? Først og fremmest synes man udbredt at arbejde med en skelnen mellem medieegne og medie-uegne personer. Jeg oplevede et chokerende åbenhjertigt udtryk for dette under et TV-kursus på

Præstehøjskolen for halvandet år siden. To af de ansvarlige for »Kirkeligt Spektrum« fremførte, at der desværre findes en bestemt type mennesker, man ikke kan anvende i fjernsynet, hvis man ønsker at nå den store »målgruppe« på 1–2 millioner mennesker. Det er mennesker, der holder pauser i talestrømmen, det er dem, der nuancerer i stedet for at forenkle, dem, der bruger lange sætninger og svære ord. Som et afskrækkende eksempel nævntes en teologisk professor, som havde den kedelige vane at insistere på at tænke sig om, før han udtalte sig. Det blev videre hævdet, at denne opfattelse af TV-mediets natur efterhånden er rådende hos de fleste TV-folk både her og i udlandet.

Alt det, som i andre sammenhænge konstituerer indsigt, forståelse, fordybelse, er her knipset væk – af kommunikationstekniske grunde.

Hertil kan lægges et andet forhold, nemlig TVs forkærlighed for *konfrontationen*. En svensk TV-mand, Ivar Ivre, chef for samfundsredaktionen i svensk fjernsyn, benyttede for nogle år siden længere tids fravær fra TV-arbejde til et selvopgør just på dette punkt. Han konstaterede, at det, der føles mest utilfredsstillende ved fjernsynet, »er en rutinepræget, ofte temmelig banal jagt på såkaldt kontroversielt stof, hvortil kommer den ofte ikke mindre rutineprægede præsentation af det. Alvar Alsterdal har i »Röster i radio-TV« talt om *social pornografi*. Det er ikke nogen helt dårlig etikette.«

En kontroversalitet, der bliver rutine, bliver manér, er ikke længere kontroversiel. Ivar Ivre indfører her en glimrende sproglig nyskabelse, idet han kalder fjernsynet *kontroventionelt*. Han tilføjer: »Man kan spørge sig selv, om ikke denne tendens er på vej til at forvandle den samfundskritiske virksomhed i massemedierne fra at være det salt, den burde være, til en slags flygtig publikumspirring. Programmet og ikke virkeligheden bag det bliver det væsentlige.«

Retfærdigvis skal det tilføjes, at Ivar Ivre også finder denne journalistiske forgrovnung i andre medier end fjernsynet. For mig er spørgsmålet blot, om ikke dagspresse og

til dels ugepresse i kraft af den konkurrencesituation, de befinder sig i over for TV, har overtaget den kontroventionelle publikumspirring fra netop dette medium. Dermed er vi fremme ved det ofte for lidet bemærkede fænomen, jeg vil kalde *det afledede TV-tyranni*.

Det afledede TV-tyranni giver sig til kende på to områder: gennem pressen og gennem folks private omgang.

Skal man have en forestilling om, i hvilket omfang TV sætter rammen om vore oplevelser, må man nemlig til det enorme tidsforbrug, der medgår til at følge selve udsendelserne, lægge den tid, som anvendes til at holde sig ajour med avisernes og ugebladenes fjernsynstof. Dette stof har en meget høj prioritet på de fleste redaktioner. Der bringes udpenslede foromtaler og fyldige anmeldelser, skønt der ikke synes at være nogen saglig grund til at gøre mere ud af TV-stoffet end radiostoffet, ofte endda tværtimod.

Karakteristisk for avisernes TV-journalistik er en vidt dreven interesse for formen på indholdets bekostning. Et eksempel: Før sidste folketingsvalg var det en stor »historie« i mange blade, da det meddeltes, hvilke af TV-aktualitetsafdelingens journalister, de såkaldte »skærmtrolde«, der skulle forestå valgaftenens udsendelse. Det siger sig selv, at denne ligegyldige personelle detalje efter valget blev fulgt op i omfattende anmeldelser af »valgslaget i TV«. Hvad Daniel J. Boorstin allerede for flere år siden påviste som en fare for demokratiet i USA, nemlig at TVs lancering af en præsidentvalgekampagne optager folk lige så meget som kampagnens politiske indhold, er nu rykket os ind på livet som en realitet herhjemme. Et eksempel mere: En stor venstre-provinsavis bringer en helsides illustreret artikel om mandskabsmangelen på TV-avisen. Som bekendt har radioens udmærkede program »Orientering« også mandskabsmangel, og den er mindst lige så generende som TV-avisens. Men kunne man forestille sig venstre-avisen skrive en helside om »Orientering«s problemer?

Det synes at være en nogenlunde almengyldig regel, at jo mindre avislæsere bringes til at forstå af de faktiske problemer i omverdenen, desto mere må denne omverden

personliggøres. I ovennævnte helsidesartikel udtaler TV-speakeren Bent Bertramsen: »Jeg er mere nervøs i dag, end da jeg startede som oplæser i 1965.« (Citat fra Kolding Folkeblad 18.1.1974.) Dertil er det da kommet, at et af de gamle Berg'ske folkeoplysende blade betragter en TV-oplæasers nervøsitet som et anliggende af offentlig interesse. Og læserne protesterer ikke mod proportionsforvrængningen.

En feteret TV-stjerne skal være i besiddelse af ganske stor modstandskraft for at holde sig fri af pressens dyrkelse. Jeg vil ikke afvise, at nogle har denne modstandskraft. Men generelt vil jeg mene, at seerne og de optrædende i fjernsynet spinder hinanden ind i et stadig tættere net af uvæsentligheder.

I Christian Kampmanns bog »Nok til hele ugen« er en anden oplæser i TV-avisen, Pedro Biker, citeret for følgende udtalelse (til Familie Journalen): »Det er jo for en stor del sørgelige ting, vi beskæftiger os med, men seerne skal alligevel føle, at det er et menneske, der sidder og fortæller dem disse nyheder. Det kan gå hen og blive gold rutine, men det burde aldrig blive det.

Jeg har det selv på en mærkelig måde.

Jeg kan f. eks. læse en meddelelse om, at så og så mange mennesker er omkommet et eller andet sted ude i verden, og det er altid ubehageligt og går mig på, men alligevel ikke på samme måde, som hvis det er mennesker herhjemme. Når jeg læser den slags nyheder, kan jeg ikke se lige i kameraet — jeg kikker altid ned i manuskriptet.

Fordi jeg ved, hvor forfærdelig ondt det må gøre de omkomnes pårørende.«

Her er medfølelse gjort til føleri og er dermed i virkeligheden afskaffet. Funktionen af en sådan artikel ligger da også i et andet plan, i ønskeopfyldelsens og den følelsesmæssige forstenings plan. Som det hedder om hovedpersonen i Kampmanns bog: »... omsider, tænkte hun, da hun læste om Pedro Biker, at han var nøjagtig sådan som hun havde ventet sig. Det var herligt og i grunden ikke spor overraskende.«

Fremmedfølelse, ønsket eller uønsket anonymitet i de konkrete sammenhænge, man lever i, vanskeligheden ved at trænge igennem med en forståelse af den komplicerede moderne tilværelse — alt dette bøder fjernsynet på ved netop at skænke *genkendelse* mere end det skænker oplysning. Jeg er ikke i tvivl om, at med den udformning, mediet har fået i de vestlige lande, er just dette dets dybeste funktion og betydning. En undersøgelse for et par år siden af den finske TV-avis — der har et seertal, som procentvis nogenlunde svarer til den danske — viste, at en time efter udsendelsen kunne mere end 50 pct. af de adspurgte ikke huske et eneste af de emner, avisen havde indeholdt. Pædagoger har villet forklare dette med, at det udsendte stof er for svært tilgængeligt. Jeg tror ikke, det er rigtigt. Hvis det var, måtte man antage, at TV-avisens seertal efterhånden ville falde, og mere populære fremstillinger i boulevardpresse og ugeblade vinde frem på TVs bekostning. Dette er ikke sket — hverken hos os eller i Finland.

At op imod et milliontal seere aften efter aften følger en TV-avis uden at hæfte sig ved dens indhold, kunne man godt kalde foruroligere. Jeg vil foreløbig nøjes med at kalde det mærkværdigt. Det mærkværdige ligger da i, at TV-avisen — og måske hele TV — ser ud til at fungere som den halve nations sutteklud — et sted, hvor man møder de kendte ansigter, et sted, hvor det bekræftes, at verden endnu er til, og at jorden snurrer.

Den anden side af dette er så, at denne daglige afsutning ikke i længden er tilfredsstillende. Jeg kender ikke nogen sindstilstand, der kan sammenlignes med den lunkne følelse af halv-eksistens, hvormed man rejser sig fra en TV-udsendelse, specielt TV-avisen.

Dette er formentlig forklaringen på, at der til trods for fjernsynets enorme udbredelse og afbenyttelse ser ud til at bestå et had/kærlighed-forhold mellem publikum og mediet. I »ny politik« (nr. 3, april 1971) fortæller Kjeld Koplev, at han flere gange har hørt Danmarks Radios »pinger« vende hjem fra lytter- og seermøder med denne bemærkning: »De er ikke vrede på os, de hader os!« Koplev siger

hertil, at »man må først af alt gøre sig klart, at dette at TV og radio beslaglægger en så stor del af folks fritid er farligt. Det er altid farligt at gøre et helt folk inaktivt, at pacificere dets følelesliv, som det i meget høj grad sker.«

Hermed er jeg nået til den anden udgave af det afledede TV-tyranni — det der ytrer sig gennem folks private omgang.

Det er efterhånden blevet sådan her i landet, at fjernsynet simpelthen sætter rammen for, hvad »man« taler om. Jeg sad en dag i et mindre selskab, efter at fjernsynet dagen før havde haft en af de såkaldt store Panduro-aftener, hvor gaderne ifølge aviserne var som »støvsugede« for folk, og hvor »hele familien Danmark igen sad som tryllebundet foran skærmen« (læg mærke til, hvordan den sproglige klische overalt følger fjernsynet, som lus følger en ligusterhæk). Jeg havde, på samme tid som mine tryllebundne medborgere fulgte Panduro, siddet og læst om dansk udenrigspolitik 1901—1910 og var en del optaget af det emne dagen efter. Det slog mig da, hvilken stædighed, der skal til for at bringe et sådant emne på bane hen over kaffebordet, når alle de andre forholder sig til Panduro.

Der er en bestemt situation fra éns skoletid, man altid husker: nogle af kammeraterne havde været i biografen og set en film, som man ikke selv havde set. Så gik det løs dagen efter i hvert frikvarter med højkrøstede handlingsreferater og personkarakteristikker. Disse frikvarterer står for mig som højdepunkter af kedsomhed, men man kunne ikke slippe, man *skulle* høre efter! Jeg husker, at jeg og nogle af de andre uindviede stod og glædede os til at blive voksne, for de voksne måtte dog have en mere spændende måde at tale sammen på. Min skolegang sluttede hen over midten af 50erne, det var i de år, fjernsynet begyndte at blive populært; vi var vist naive dengang . . . .

Tilbage til Panduro: jeg vil ikke forklejnne hans TV-spil, kun mene, at i almen betydning kan dansk historie i dette århundredes første årti nok veje op mod en populær fjernsynsudsendelse. Men fjernsynet sætter rammen om samtalen; måske tager det en dag de Lütkeneske forhandlinger,

I. C. Christensens og P. Munchs forsvarspolitik op, og så bliver *det* samtaleemnet over rundstykkerne dagen efter.

Vi må konstatere, at det er muligt at få praktisk taget en hel befolkning til at forholde sig til den samme ting på samme tid. Det er sket før — hele folket måtte nødvendigvis forholde sig til Dannevirke-tilbageetoget 1864, til august 1914, til 9. april 1940 og til 5. maj 1945 — for blot at nævne nogle i denne forbindelse helt indiskutable begivenheder. Men disse begivenheder var spontane, overraskende, uberegnelige. Det nye i kultursituationen er, at planlagte begivenheder i TV dag efter dag med den største selvfølgelighed beslaglægger folks opmærksomhed.

Jeg tror ikke, folkestyret vil forblive uberørt af denne situation. Ligesom man med stor ret kan sige, at demokrati forudsætter, at der i samfundet er et rimeligt antal selvstændige initiativudøvere økonomisk, i erhvervene, i organisationerne, lokalpolitisk o.s.v., kan det hævdes, at demokrati også forudsætter, at borgerne har en meget differentieret tilgang til virkeligheden, d.v.s. at denne tilgang ikke i længden kan være centralt styret, som det sker gennem fjernsynet.

Man bliver så let misforstået. Jeg vil derfor til sidst præcisere, at jeg ikke er ude i et finkulturelt ærinde. Det drejer sig ikke om at give folk »højere« interesser. Det drejer sig derimod om at bringe virkeligheden nær, at gøre den konkret, stofflig og personlig.

Det er bedre at læse og skrive end at se fjernsyn. Det er bedre at male og tegne. Det er bedre at gå til møder. Det er bedre at spille kort, det er bedre at gå på kro. Det er bedre at blunde på sofaen. Det er bedre at klippe hæk og dyrke grønkål.

Povl Bendix Knudsen.

Nordisk højskole i en sydfransk landsby

Erica Simon er en meget velkommen gæst i mange hjem i de nordiske lande. Hun er kendt af en utrolig masse mennesker. Også mange tidligere Askov-elever har mødt hende, for hun har tit, især på sommerskolen, holdt foredrag om franske eller afrikanske forhold og har med iver kastet sig ind i samtalen med eleverne.

Det er 23 år siden Erica Simon første gang kom til Skandinavien. I flere år boede hun i Sverige og siden er hun hver sommer kommet på besøg, ikke korte turistbesøg, men besøg der varer i måneder og fører hende viden om i de nordiske lande. Få kender Norden som hun, og få kender så mange mennesker.

Jeg ved ikke, hvad der først førte Erica Simon herop, men resultatet blev meget grundige studier af Grundtvigs tanker og af folkehøjskolens tidligste historie, fremlagt i en doktordisputats til Sorbonne. Disputatsen hedder: *Réveil National et Culture Populaire en Scandinavie* (1960). Til den hører indledning, oversættelse og kommentar til en tekst. Erica Simon valgte Grundtvigs skrift *Om Nordens Videnskabelige Forening*, trykt under titlen: *De l'Union Culturelle du Nord* (1962).

Erica Simon er nu professor i skandinaviske sprog og litteratur ved universitetet i Lyon. Jeg har en mistanke om, at hendes universitetsundervisning ofte er præget af hendes fortrolighed med højskolens undervisningsformer.

Flere gange har jeg i Danmarks Radio haft samtaler med Erica Simon. I reglen har de drejet sig om franske skoleforhold. Men da hun sidste sommer var på besøg optog jeg en samtale med hende om den gård, hun har købt i Sydfrankrig og om de planer, hun har med denne gård. Vor samtale blev udsendt i radioen i oktober og genudsendt nytårsdag. Det er denne samtale, jeg har afskrevet efter båndoptagelsen, men jeg har udeladt mine spørgsmål, så Erica Simon alene fører ordet.

Richard Andersen.

Gården ligger i departementet Ardèche, en noget afsides sydfransk egn, som ligger udenfor de sædvanlige turistruter. Den ældste del af gården er mere end 200 år gammel, og gården er så solidt bygget, at den nok skal kunne holde i århundreder. Den er bygget af store solide sten og

har tag af romanske teglsten; den er helt i provencalsk stil. Da jeg viste min gode ven, tidligere undervisningsminister Jørgen Jørgensen billeder af den, sagde han, at den mindede ham om en middelalderborg.

Det er en stor gård med masser af plads, vel omkring 300 kvadratmeter. Gården ligger ensomt, tre kilometer fra en mindre landsby. En dansker, der kommer til gården, vil nok undres over, at den har så små vinduer, men det er af hensyn til klimaet. Om sommeren er der varmt i Ardèche, meget varmt, men her er ret koldt om vinteren, for vi er 650 meter oppe. Derfor har man de små vinduer; så er der køligt i stuerne om sommeren, og det er lettere at holde huset opvarmet om vinteren.

Da jeg købte gården og tog fat på at gøre den i stand, fik jeg af myndighederne at vide, at jeg ikke måtte bygge om. Det kunne heller ikke falde mig ind. Disse gamle provencalske gårde skal bevares i den oprindelige stil. Det vil være vandalisme at bygge om. Jeg har hverken gjort det ude eller inde, men har kun fået indlagt varme og sanitære anlæg. Så har jeg lagt nyt tag og fornyet en del af de gamle bjælker, men stilen er stadig den samme.

Det har været rædselsfuldt dyrt, og da jeg må gøre alt for egen regning, vil jeg sikkert være på kanten af ruin, når gården engang er færdig.

Den ligger som sagt ensomt. Der er 3 km til landsbyen. Denne landsby er en karakteristisk sydfransk landsby. Engang var der en del silkeindustri i denne landsby. Lyon er Europas største silkeby, men omkring revolutionen i 1830 udbrød der stærke oprør mellem Lyons silkearbejdere, og en del af dem flyttede helt til Cevennerne, mens andre tog til Vocance-dalen og til »min« lille landsby, Vanosc. Men disse silkeindustrier gik fallit. Industribygningerne står nu tomme, og mange mennesker må hver dag rejse med bus til den nærmeste større by, som ligger 12 km borte. Der arbejder de på en filial til Renault-fabrikerne og er beskæftiget med at lave busser.

I landsbyen bor naturligvis ikke kun arbejdere — langt fra. En fransk landsby er som en meget lille provinsby, men

den lille landsby har bevaret en menneskelig samhørighed, som man ikke kender i de store bysamfund. På torvet ligger kirken, ved siden af posthuset, så kommer borgmesterkontoret og en kafé. I Frankrig sker jo næsten alt på kaféen. Husene ligger tæt op mod hinanden. Iøvrigt findes der i landsbyen flere kaféer og også et lille hotel.

Omkring landsbyen ligger ret ensomme gårde. Bønderne fra disse gårde kommer naturligvis til landsbyen for at handle og for at gå i kirke. Det er de eneste muligheder, de har for at komme lidt bort fra gården og arbejdet på markerne og se en smule af verden. Disse mennesker lever ellers, som man har levet i generationer uden kontakt med den ydre verden. Jeg må tilføje, at dette gælder næsten alle franske landsbysamfund. Måske er det i Ardèche lidt værre eller lidt bedre — efter hvordan man nu bedømmer — for Ardèche er et fattigt departement. Det er en egn, der affolkes. Mange bønder forlader landsbyen, fordi de finder tilværelsen der for besværlig. De forlader ikke landsbyen, fordi de ikke mere kan lide at bo der. Alle ville helst blive, men når man ikke kan tjene til livets ophold, er man tvunget til at rejse. I kommunalbestyrelsen mener man dog, at landsbyen nu ikke vil blive yderligere affolket. Der bor to tusind mennesker i landsbyen og de omliggende gårde, så det er en relativ stor kommune.

Mange spørger mig, hvad jeg vil bruge den store gård til. Ja, naturligvis vil jeg først og fremmest bruge den til at bo i. Jeg er flyttet til gården og vil der have min fremtidige bopæl, men det er indlysende, at jeg ikke vil bruge så mange penge alene på en bopæl for mig selv. Hvad skulle jeg med 300 kvadratmeter?

I mine planer indgår for det første, at jeg vil prøve at »animere« landsbyen; sådan siger man på fransk, og det svarer nærmest til det koldske udtryk »oplive«. Endnu ved jeg ikke helt sikkert, hvordan jeg skal gribe det an. Jeg har talt med præsten, og jeg har fortalt ham uendelig meget om Skandinavien. Det virker totalt fremmed på ham, og ryster på hovedet og siger: »Sådan noget kan ikke gå her. Det er helt umuligt.«

Men jeg giver ikke op. Jeg tænker på, hvordan det var i de nordiske lande, da folkehøjskolen begyndte. Da havde man ikke de forhold, som man nu har. Man må forestille sig, at i vor landsby lever man omtrent som på Christen Kolds tid.

Jeg kan ikke give mig til at holde foredrag for landsbyens folk; det ville være utænkeligt, for de har aldrig hørt ordet foredrag. Jeg vil begynde med at vise nogle dokumentarfilm. Jeg tænker mig at indbyde landsbyens folk til nogle søndage at komme til mig på gården. Præsten kan indbyde i kirken, og man kan slå en bekendtgørelse op på borgmesterkontoret og sige: Næste søndag kan I komme ned på gården og se film.

Efter filmen tænker jeg mig, at landsbyens folk kommer ned i de fine, gamle stuer. Vi drikker landsbyens nationaldrik — pastis — og så kan man komme i samtale, også om de film, man lige har set.

Der er enkelte i landsbyen, der har en noget større baggrundsviden — borgmesteren, præsten og enkelte håndværkere, bl. a. snedkeren — og dem har jeg gennem næsten et år dagligt fortalt om de nordiske lande, og de er blevet meget interesserede, måske fordi de kan mærke, at jeg selv er interesseret. Jeg har et lysbilledarkiv på 3500 billeder fra Skandinavien, og disse billeder vil jeg vise dem lidt efter lidt. Så kan vi komme i diskussion, og vi kan drage sammenligninger, og jeg er sikker på, at der ad den vej kan komme en kontakt i stand. Man kan naturligvis ikke betegne det som folkeoplysning, men jeg er helt sikker på, at det kan åbne ny horisonter.

Men jeg har videregående planer med gården. Jeg vil gerne have, at der kommer folk fra de nordiske lande til denne landsby. De skal lære lidt om Frankrig. Gennem de sidste 23 år har jeg hver sommer været i Skandinavien. Jeg har lært de nordiske lande godt at kende. Jeg har lagt mærke til, at man interesserer sig meget for problemerne i u-landene. Det gør jeg også selv. Men i norden interesserer man sig betydelig mindre for de europæiske lande. Nu er Europa imidlertid en realitet, og indenfor Europa

spiller Frankrig en betydelig rolle. Jeg mener, at det kan være af interesse for folk fra de nordiske lande at få en introduktion til franske forhold. Der kan være mening i ud fra en konkret fransk landsby at anskue de forskellige sider i det franske samfund.

I sommer deltog jeg i et seminar på Nordens folkelige Akademi i Kungälv ved Göteborg i forbindelse med det nordiske folkehøjskolemøde. Jeg fremførte der mine planer, og vi gjorde den rent praktiske aftale, at vi i august 1974 i Kungälv skal mødes med interesserede og diskutere, hvordan det hele kan organiseres. Deltagerne i folkehøjskolemødet havde tænkt sig, at de allerede i sommeren 1974 kunne komme ned til gården, men det lader sig ikke gøre. Ombygningen vil ikke være færdig. Det er nemlig et kæmpearbejde, og jeg tror ikke, vi bliver færdige før i sommeren 1975. Desuden mener jeg bestemt, at jeg må have draget landsbyens befolkning ind i eksperimentet, inden de mange skandinaver kommer derned. Husk på, at folk i landsbyen har aldrig set en udlænding. Det kan man næppe forestille sig i Skandinavien. Men det går ikke an, hvis der pludselig kommer myldrende så mange mennesker fra de nordiske lande. Jeg må først have forberedt klimaet.

Rent praktisk forestiller jeg mig, at det kan ordnes sådan, at man kører ned med femten personer — ikke flere. Der er ikke plads til flere på gården, og jeg mener desuden, at det vil blive uhyre svært at skabe kontakt såvel med landsbyens folk som med dem, der kommer for at holde foredrag, hvis man har altfor store grupper. Jeg går ind for, at en gruppe på 15 skal komme derned i en folkevognsbuss, så rejsen ikke bliver for dyr, og de skal opholde sig på gården i to eller tre uger. Selv vil jeg foretrække tre uger. Jeg skal så prøve at sammensætte et program, der er relevant for folk fra de nordiske lande. Naturligvis vil vi gerne mellem deltagerne have nogle, der senere kan videreformidle deres indtryk fra Frankrig.

Jeg har tænkt mig, at vi først skal beskæftige os med »nærsamfundet«. Jeg er selv lykkelig over, at jeg i de nordiske lande har kunnet leve i nær kontakt med bønder og

arbejdere og andre grupper. Det har givet mig den nære fortrolighed med de skandinaviske lande. Man kan naturligvis ikke opnå et intimt kendskab til Frankrig på tre uger, og derfor mener jeg, at det er vigtigt, at deltagerne først lærer en lille landsby godt at kende. De skal vide besked om om landsbyens struktur, den kommunale forvaltning og kirkens rolle i befolkningens tilværelse. Naturligvis skal vi besøge en række bondegårde, og vi skal kigge ind i den primitive katolske skole. Det er nonner, der driver skolen, og denne skole er meget karakteristisk for landsbyen.

Vi skal tale med præsten. Man har selvfølgelig ikke en venstrekatolsk præst i denne landsby, men præsten er et uhyre jordnært menneske. Han kender landsbyen ud og ind. Han kender alle, som bor her. Han er absolut ikke reaktionær. Han læser meget og ved god besked om, hvad der sker i den katolske kirke.

Og der sker meget i den katolske kirke. Det er klart i mine tanker, at de folk, der kommer herved, skal have et indtryk af det revolutionære i den katolske kirke. Der er to stærke magter i det franske samfund; det er »partiet« = det kommunistiske parti og den katolske kirke. De er det franske samfunds to støttepiller. Det siges, at det kniber for det kommunistiske parti med en ajourføring, men det kan ikke siges om den katolske kirke. Der har man i højeste grad sørget for ajourføringen. Der sker uhyre meget interessant i den katolske kirke, og det vil jeg selv fortælle om, og jeg vil sørge for, at andre kan fortælle om det. Vi har 40—50 erklærede »arbejderpræster«, men der findes flere. Jeg vil indbyde en arbejderpræst, og jeg vil indbyde en jesuitpater. I Lyon har jesuitterne deres universitet. Jesuitterne går ikke på de almindelige katolske universiteter, og jesuitterordenen har gennemgået en fundamental forandring. I de nordiske lande har man tit fantastiske forestillinger om jesuitterordenen. Jeg har mange venner mellem jesuitterne, og jeg vil indbyde dem til at komme til gården og fortælle ikke blot om deres orden, men også om de radikale bevægelser indenfor kirken.

Så vil vi naturligvis indbyde medlemmer af kommunal-

bestyrelsen. De kan forklare, hvordan en fransk kommune fungerer. Vi har jo stadig 38.000 kommuner, og 20.000 af dem har ikke mere end 500 indbyggere. Det giver frygtelige problemer. De har kun få penge at disponere over. Jeg har tit diskuteret finansielle problemer med kommunalbestyrelsens medlemmer, og jeg tror, man kan få en spændende meningsudveksling mellem folk fra de nordiske lande og vore lokale folk. Franskmændene vil naturligvis straks spørge: Hvordan ligger det hos jer? Og så er samtalen igang — til gensidigt udbytte.

Man må have kontakt til den nærmeste større by. Så kommer man ind på problemer om koncentration eller decentralisation. Siden kan man drøfte politiske spørgsmål, og jeg kan indbyde folk, der kan holde foredrag om de forskellige politiske partier.

Den politiske indstilling i landsbyen er konservativ — yderst konservativ. Jeg tror ikke, det er videre ideologisk underbygget. I Frankrig stemmer man på en deputeret og ikke på et parti. Forud for valget rejser kandidaterne omkring, og vælgerne siger til dem: Vi vil have telefon — det er yderst svært at få, jeg har ikke selv kunnet få telefon — vi vil have udbygget landevejen, og vi vil have et program mere på TV. Hvis den deputerede lover at opfylde disse ønsker, stemmer man på ham. Hvilket parti han tilhører spiller ikke nogen videre rolle. Men naturligvis er landsbyerne i Ardèche ikke venstreorienterede. Absolut ikke.

Vor egn ligger i et af de mest katolske områder i Frankrig. Vi har mange katolske skoler, de såkaldt »frie skoler«, som nu bliver integreret i det franske skolesystem. Alle de folk, der har hjulpet mig med at modernisere gården, alle håndværkere, folk fra større byggeforetagender, ingeniører o.s.v. har alle gået i katolsk skole fra børneskole til polyteknum. I disse egne er det utænkeligt at sende sine børn til statsskolerne.

Frankrig er nu inddelt i 21 regioner. Landsbyen ligger i Rhône-Alpes. Det er et af de mest industrialiserede områder, og det betyder, at vi får god mulighed for at opleve forskelligheden i det franske samfund. Vi har først en landsby —

en meget typisk gammeldags landsby — og så 80 km derfra et af de mest industrialiserede områder. Gården ligger endvidere 120 km fra Grenoble, der er en af Frankrigs mest moderne byer med en borgmester, der tilhører PSU hvilket svarer til det danske SF. Grenoble har realiseret ting, man ikke turde drømme om i andre byer. Man har således bygget en »ny by« — et spændende projekt med en helt integreret skole, der skal blive et kulturcenter og med specialundervisning for emigrantbørn. Fra hele Frankrig kommer man rejsende til Grenoble for at beundre, hvad der sker her. Vi vil naturligvis også besøge Grenoble.

Og hvis vi får tid, kan vi køre ikke blot til Lyon og Grenoble, men ned til de nye centre i Rhône-deltaet, hvor man er i færd med at skabe et fransk Ruhr. Det er et projekt, som kritiseres fra mange sider, og som også rejser mange problemer.

Desuden er et projekt allerede realiseret hernede — desværre. Mellem Perpignan og Aigues-Mortes ved Middelhavskysten har turistindustrien opført hele byer. Det er aldeles forfærdeligt.

Jo der er gode muligheder for at lære Frankrig at kende med udgangspunkt i den afsides landsby i Ardèche.

Erica Simon.

En Askovelev fra 90erne

Omkring Martin Andersen Nexøs brevsamling

Det danske sprog- og litteraturselskabs udgave af *Martin Andersen Nexøs* udvalgte breve er med tre bind på ca. 1500 sider nok den største brevsamling herhjemme. De grundige noter af udgiveren Børge Houmann under hvert brev er med de mange krydshenvisninger og tidshistoriske oplysninger et ret enestående flidsværk; ofte er de indgående noter mere oplysende og interessante end brevene. Stort set har de en neutral holdning; som kommunist vil han jo f. eks. gerne glide lidt let henover Ruslands angreb på Finland, som Nexø naivt og som stadig novice i udenrigspolitik, forsvarede, samt Moskvaprocesserne og de besynderlige tilståelser af Lenins gamle garde, som ingen ledende i Sovjet eller det brede folk i Vesteuropa troede på. Det blev siden vanskeligt for Krustjof at genrejse Sovjets prestige efter alle disse myrderier og deres forudsætninger i et bureaukratisk-diktatorisk forræderi mod Lenins intentioner. Men ellers må Børge Houmann berømmes for objektivitet, ofte af videnskabelig nøjagtig pedantiskhed. — Udvalget af breve kan jo ikke diskuteres. Men der må have været nogle flere omkring vinterkrigen i Finland, Moskvaprocesserne og navnlig fra tiden under Hitler-Stalin-pagten og dens virkning på »Arbejderbladet«s holdning; desuden omkring 9. april, som Nexø slet ikke omtaler. Som Hamsun er han stadig dybt forbundet med Tyskland, naturligvis et stumt demokratisk bag den nazistiske forvirring; og navnlig nærer han som Hamsun et godt had til England som plutokratisk krigsanstifter. Men om alt dette siden. Desuden har Houmann skrevet en stor bog om, hvad der er talt og skrevet om Nexø, et flidsværk af rang, som gennem 3000 numre fastslår en solid verdensberømmelse, først og fremmest blandt det kæmpende proletariat (jeg holder ikke rigtig af glosen) verden over, men også hos litteraturens folk, fortrinsvis de venstreorienterede, naturligvis, men udover dem, alle der med rette anså »Pelle Erobreren« som en gennembrudsroman på det internationale plan, både hvor det gjaldt nyt stof og en sikker kunstnerisk behandling, der trods den noget svage slutning løftede

det både over agitation og tendens, uden da forsåvidt livsbilledet i forbindelse med milieubeskrivelse havde sin tendens og anklage mod et samfund, der undertrykte de svage og de fattige; dette er værket skjulte patos, som greb alle tværs igennem politiske og sociale meningsforskelle. For alle senere tider gav det bund under fødderne, hvilke politiske vanskeligheder han siden end kom op i. Det samme gjaldt »Ditte Menneskebarn«, der på store træk er større som digterværk, skrevet mindre i barndomserindringerne end i en visions skær, denne fattigdommens smærtelige madonna. Hun lider og bærer sin lidelse og vokser menneskeligt på dette. Men ellers har jeg andetsteds skrevet om Nexø og hans hovedværker.¹⁾ Han kan i mangt og meget minde meget om Bjørnson; samme naive og impulsive digtersind, samme idealistiske illusioner, hvor det gjaldt udenrigspolitik. For Bjørnson var det abstrakt: Pangermanisme, for Nexø mere konkret: Rusland, som det nye fædreland. Begge havde, gennem alle senere stridigheder, et ungdomsværk, der gav dem vinden i ryggen, et stort læsepublikum, som opinion, forlag og aviser tog hensyn til; for Bjørnson bonde-novellerne og digtene fra den tid; for Nexø »Pelle Erobreren«. Som start og grundlag for begge indiskutabelt. Hos begge mærker man i det senere forfatterskab — mest hos Nexø — konflikten mellem digteren og politikerens. Begge reagerer mod æstetikens overvægt, det individualistiske og artistiske. Kunsten må på en eller anden måde have remtræk til tidens sociale, religiøse og nationale problemer uden just af den grund at blive tendenskunst. Her er det naturligvis den psykologiske balance i livsbilledet om at gøre, samt tidsbilledets indfaldsvinkler og ensidige accentuering. Men begge var alle dage så store kunstnere, at man tog den aktuelle holdning med på købet, pædagogikken i »Det flager«, og »På Guds veje« hos Bjørnson og det politiske apparat i Nexø's sidste svage erindringsromaner. Indadtil var begge mærkværdig rummelige og frisindede, Nexø især, når man da i hans senere udvikling holdt hænderne væk fra Rusland. Her blev hans politiske illusioner et panser, intet modargument kunne gennemtrænge.

— — —

Indgående og levende nærværende afspejler den store brevsamling de forskellige lag i Nexø's udvikling. Grundlaget, der alle dage virkede op gennem de andre, var naturligvis proletarbarnets tilværelse i København og på Bornholm, altså den medvidende og sociale patos i »Pelle Erobreren«. Angående arbejderpolitikens aktionsform var han — selvom han kaldte sig revolutionær — noget tvivlrådig, indtil han først i 1937 gik ind i kommunistpartiet. Han skrev i »Socialdemokraten«, og socialdemokraterne fejrede ham med en stor fest på 60 årsdagen. Men man tog det ikke tungt; man kendte hans mar-

1) »Det moderne Danmark« 1931, side 188—222.

kante idealisme, og han var dog stadig gennem de to hovedværker vor ypperste arbejderdigter og så temmelig uden talent for politik. Nexø stod sikkert udenfor hele det apparat, Komintern, som blev en efterdønning af den verdensrevolution, som Lenin, men især Troztsky troede på modsat Stalin, der satte alt ind på at føre revolutionen igennem i sit eget land; men de kommunistiske partier rundt om i landene skulle dog støttes og dirigeres; det blev Dimitrofs opgave: i Komintern. Stalin opgav tilsidst dette endnu uigennemskuelige net, der var udbredt over hele Europa og hjemkaldte lederne, hvoraf de fleste blev likviderede. Münzenberg, der var hovedmanden i nettet, var dog for klog og rejste ikke; men Stalins lange arm nåede ham samt Troztsky — han blev dræbt udenfor en fransk fangelejr, der blev åbnet, da tyskerne kom.

Nexø synes at have været udenfor dette mer eller mindre underjordiske arbejde, der iøvrigt til slut i Münzenbergs hånd samlede sig i en antifascistisk virksomhed i Paris, samt i en støtte til international deltagelse i den spanske borgerkrig; den russiske deltagelse her var svag nok, da man brugte lejligheden til at gøre op med de frivillige kommunister af mensjevnikisk eller trozskistisk observans. Som så mange andre kommunister, der var tilknyttet Komintern, brød Münzenberg med Moskva efter den russisk-tyske venskabspagt. For Nexø, der næppe havde stor forstand på Marxismen, gjaldt kun ét: En samfundsordning, der kunne sikre brøddets ligelige fordeling og give Pelle, Morten og Ditte deres menneskeret, hvad han — modsat det socialdemokrati, han tilhørte — troede kun kunne ske gennem en revolution. Den skete altså i Rusland, og det blev derfor hans andet fædreland, som han gennem tykt og tyndt forsvarede med en blind fanatisme, der havde etisk bund i hans sociale idealisme. Han kom derfor atter og atter i konflikt med sit egentlige fædreland; det kunne nok gå hårdt til under Finlandskrigen og de ophidsede dage under besættelsen; men det betød mindre, end han troede. Han var nu engang blevet forankret og fornaglet i en urokkelig overbevisning om Stalin som landsfader og menneskehedens ven og som rød pave, ufejlbarlig når han talte og handlede. Nexø blev lykkelig forskånet for Krustjofs opgør med Stalin og de mange rehabilitationer efter hans myrderier.

Men med »Pelle Erobreren« havde Nexø som sagt altid vinden i ryggen, hvor megen modvind han ofte kom ud for. Den blev hurtig oversat og gik som feuilleton i alverdens arbejderblade, kom siden ud som bog og skaffede ham tidlig en solid verdensberømmelse som en dansk Gorki. Han kunne tumle med forlag, som han ville. Som Gorki måtte han alle dage slås med sygdom, men næppe — efter genembruddet — med økonomiske vanskeligheder. Der var en god borgerlig struktur i hans ellers revolutionære sind. Han kunne være både myndig og stejl, men var altid hjælpsom, hvor der var nød på færde.

Efter de trange barndomsår blev højskolen hans store og grund-

læggende oplevelse, først på Bornholm, men navnlig Askov, hvorom især sidste bind af hans erindringer — af mange kaldt hans rigeste værk — handler. Og med Askov, lærerne og især hans beskytterinde: fru Molbech (enke efter »Ambrosius« digter), begynder første bind af hans breve. Den stedlige læge mente, at han på grund af brystsygdom var dødsdømt, hvad han sikkert var, hvis ikke fru Molbech, lærerne og venner fik samlet så mange penge sammen, at han kunne komme til syden. Holger Begtrup fik det ordnet med en række venstreblade, så han kunne tjene lidt ved korrespondancer. Han blev i Syditalien og Spanien et par år og reddede livet. Men rejsen blev også hans uddannelsesrejse; han lærte sprogene, navnlig spansk — han oversatte store dele af »Don Quijote« uden dog at få den udgivet; samtidig studerede han især den spanske landarbejderbefolkning. I »Soldage« har han offentliggjort sine rejsebrevve. Samtidig bliver han, især i brevene til Holger Begtrup, klar over sig selv som digter.

Før han rejste, havde han efter to års ophold i Askov været friskolelærer i Odense, som han syntes fortræffelig at passe til. Han fik altså et indblik i grundtvigianismen fra alle kanter og med en sjælden frisindet forståelse af dette folkeværk, som han flere gange, især i Tyskland, skulle skrive og tale om. Som Aakjær — men ikke så forsnævret — har han sine reservationer på grund af det romantisk-historiske, især hos Schrøder, hvis centrale stilling i højskoleverdenen, han nok forstod, men ikke grundlaget: sammenhængstanken, realismen, men i senromantikens skær. Dog skriver han: »Højskolen arbejdede ikke bevidst den sociale underklassebevægelse i hænde; det var knapt nok, at det sociale spørgsmål kom på bane i undervisningen. Alligevel var den en forløber og virkede vejbanende for underklassen; den var i sit væsen folkelig og i bund og grund demokratisk. Der slettedes sociale skel på højskolebænken, og megen forståelse af underklassens kamp herhjemme kommer på højskolens konto.« Og i sit noget for overdrevne opgør med Brandes siger han: »Han blev gold overfor det åndelige Danmark. Hans ånd rasler i æstetikens tørre løv — det er alt; men der er ikke en fodsbred jord i Danmark, uden det gror i bunden efter Grundtvig.«

Dette syn fastholdt han, og det er baggrunden for hans opgør med det andet grundtvigske slægtsled i »Midt i en jertid«, en roman, der nok har sine skavanker i en ensidig belysning, men som gennem sin hyldest til det første grundtvigske slægtsled røber, at han ikke forgæves havde siddet på højskolebænk. Foruden Askovminder har værket også sin baggrund i Pontoppidans »Det forjættede land« og især Jakob Knudsens »Fremskridt«. I sine breve er han nok hård mod det socialt konservative element i Jakob Knudsens digtning, men i Pastor Vraa-skikkelsen kan man bag denne Jakob Knudsen-karikatur se, hvor dennes religiøse problematik har fængslet ham, ganske som det var tilfældet med Pontoppidan i hans karikatur: Mads Vestrup, i »De

dødes rige«. I begge tilfælde er forståelsen også adlet af en medviden.

Men ellers er de første breve i værket et udtryk for den *fin de siècle*-tid, han skulle igennem: romanen »Dryss«, der svarer til hans bornholmerven Jacob Hansens »En kritisk tid«, men uden dennes desperate uhygge-æsteticisme. Han dyrker en frisindet radikalisme og er studenter-samfundsmand. Her træffer han den af sine socialrealistiske værkfæller, der alle dage stod ham nærmest: Johan Skjoldborg. Han er i disse år den typiske litterat med den obligate hyldest til Brandes 1912 (digtet »Havørnen«, som han siden fortrød), med tidsskriftplaner (sammen med Jacob Hansen): »Et radikalt ugeblad, dels æstetisk, dels poetisk,« skriver han til Skjoldborg, »for den danske ungdom, der ikke tildales af et eventuelt Alberti-regimente og dog heller ikke lyster at overgive sig på nåde og unåde til socialdemokratiet.« Vi har breve til tidens førende figurer: Peter Nansen, Valdemar Vedel, Edv. Brandes, L. C. Nielsen, Carl Ewald o. s. v. Den sidste takker han for hans støtte til en polemik mod »Socialdemokraten«: »Alle intelligente og frihedselskende mennesker føler nu, at vi står ved indgangen til et proletar-despoti, der kan blive af den uhyggeligste art.« Han bliver medarbejder ved »Politiken«. Til Edv. Brandes skriver han: »Mug skulle nødvendig have lov at gro over Hørups tanker, og muligvis bliver »Politiken« i den kommende tid deres eneste fristed.« De fleste breve er dog til Skjoldborg, en del til Aakjær, der stod ham fjernere. Det er omkring 1902. Efter grundtvigianismen er det nu den litterære radikalisme, han må gennemleve, inden han skifter ham og finder sit eget fodfæste. Han rejser atter til syden, Italien og Spanien. Og derefter begynder han på arbejdet med »Pelle Erobreren«, som han tilegner Henrik Pontoppidan. Denne takker ham varmt for denne hyldest og skriver, »at fællesskabet mellem os består i folkeligt syn og i at skabe en litteratur, der ikke udelukkende lod sig måle med en æstetisk målestok«. Trods det, at Edv. Brandes altid dækkede ham i »Politiken«, stod Pontoppidan dengang ret isoleret blandt de radikale litterater. Sven Lange f. eks. skrev: »Hans skribentvirksomhed er folkelig i sin art, fordi den helt og holden bygger over tillærte begreber. Han er ingen skaber af nyt. Det er ikke digterisk drift, der gør ham til forfatter, det er lærenemhed.« Og dog var han med sine første bøger »Fra hytterne« f. eks. den første sociale realist, der gennem sine livsbilleder satte problemer under debat. Og det er vel årsagen til Nexø's og de andre folkelige forfatters beundring. Søiberg f. eks. tilegnede ham sit hovedværk: »De levendes land«. Gennem alle tre bind i brevværket er der mange breve til Pontoppidan, og der blev et nært venskab mellem de to, der varede til Pontoppidans død i 1943. Nexø's sidste brev er en nytårshilsen 1942, som gentager hans ærbødige hyldest fra 1906: »Som dansken og tiden former sig, er det velgørende at tænke på, at De er iblandt os.« Pontoppidan svarer et par dage efter, at han ved årsskiftet ikke kunne få et kærere håndtryk

end Nexø's. Dette livslange venskab med Nexø og deres stadige gensidige besøg kan måske forundre, når man tænker på den noget kølige brevveksling med Georg Brandes. Men det blotter en side af Pontoppidans komplicerede natur, en vis revolutionær folkelighed fra ungdomsdagenes sociale periode måske, der havde overvintret under hans dialektiske hovedværker, som jeg ikke tror, Nexø forstod stort af, og han reagerer da også høfligt, f. eks. mod »Mands Himmerig«. Måske var det på en gang naive og absolutte i Nexø's holdning, der fængslede ham, manden selv, karakteren i ham, hans tro og optimisme, da han endelig blev klar af 90ernes radikale København. De havde i hvert fald begge en afsky for det æstetiske, den artistiske forarbejdning af prosaen eller motivets individuelle særart; især gælder dette Nexø, der dog i brevenes mange karakteristikker af bøger røber en ikke ringe æstetisk sans, navnlig hvor tendensen giver værket kunstnerisk slagside. Det gælder Aakjærs romaner, men også hans nære ven Skjoldborgs: »Du har dine jævne ord og største kunst i »Kragehuset«. I »Sara« giver du så ofte det resultat, læseren selv skulle komme til — med retorisk sving, så det bliver stene for brød.«

Mange breve findes der til Henri Nathansen: »Jeg har ofte undredes over den dræbende, tilintetgørende klang, folk af Deres afstamning har i røsten, når de nævner Kristus. Han var dog den, der sprængte Ghetto og forsøgte at gøre sit folk identisk med menneskeslægten.« En nær ven var også Sjøberg, hvem han advarer mod litterær påvirkning, bogen: »Af jordens slægt«. Den forrige, »Folket ved havet«, »den var stærk ved sin naive oprindelighed, der havde råd til at forsmå alle effekter, og kun smykkede sig med den ubehjælpsomhed, der er styrkens ynde.« Blot et par eksempler på hans kritik; selvom den er vennekritik, stikker han aldrig sin mening under stolen. Han vokser i myndighed og selvsikkerhed; dette hænger også sammen med, at »Pelle Erobreren« i disse år op til den første verdenskrig gik sin sejrs-gang gennem landene, oversat til en halv snes sprog. Som for de andre nordiske forfattere var det Tyskland, der blev startpladsen for verdensberømmelsen. Mange nåede ikke videre. Men Nexø glemte aldrig startpladsen, som i en række år efter første verdenskrig blev hans andet fædreland, inden endelig Rusland blev det tredje og afgørende.

Under den første verdenskrig er han nærmest tyskvenlig. En tysker, Karl Peterson, skriver til ham på grund af et urigtigt rygte om, at Nexø skulle have hyldet den engelske flåde, samt at »Socialdemokraten« skulle være tyskfiendtlig. »Vor kamp,« skriver han, »er kulturens kamp mod ukulturen.« Nexø benægtter rygterne: »Sandheden er den, at vort partiorgan i mange lederartikler har taget parti for Tyskland — endog temmelig kraftigt — for at støtte vore tyske partifæller.« Han fortæller, at han gennem mange år har holdt foredrag om Tyskland for at modvirke tyskerhadet fra 1864: »En naturlig

følelse for slægtskab har dybe rødder i vor nation, og hertil kommer en beundring for, hvad Tyskland har ydet i mange retninger.« Men han minder dog her også om den tyske volds politik i Sønderjylland.

Pudsigt er det angående denne anti-æstetiker mellem de folkelige adressater: Skjoldborg, Aakjær, Søiberg, Pontoppidan, Marie Bregendahl, at finde et hyldestbrev til en ærkeæstetiker som Sophus Michaëlis: »Mens jeg som ung gik på Askov — ret ensom — og stred for at give noget af alt det, der brød i mig, mæle på vers — da svor jeg til Dem i ubevidst, men sikker følelse af, at Deres lille kreds vogtede den hellige ild.« Men ellers, omkring 1915, skriver han på en bog om Tyskland på grundlag af foredragene, der både havde beundring og kritik, af hvilken grund enkelte kredse dernede har boycottet hans arbejder: »— samtidig med, at jeg herhjemme er blevet kaldt hjemmetsker og har oplevet, at en dame af det bedre selskab har spyttet på mig.« Det er første — men i sandhed ikke sidste gang — at hans stejle holdning skulle bringe ham i konflikt med samfundet. Med den nu solide verdensberømmelse i ryggen bryder han med Gyldendal, der ikke vil makke ret, altså Peter Nansen (som han siden kaldte »det slikkede kalvehovede«), og går til det dansk-norske Aschehoug, hvor bøgerne om Ditte udkom. Overalt viser Nexø sig som en fortræffelig forretningsmand, undtagen hvor idealismen blander hans virkelighedssans: hans investeringer i et kommunistisk forlag i Tyskland, hvor forøvrigt det tyske kommunistiske parti (via Willy Münzenberg) snød ham grundigt, måske en af grundene til, at han tøvede så længe med at gå ind i partiet — først i 1937 — eller skrive i deres blade. Han holdt sig til »Socialdemokraten« og dets redaktør H. P. Sørensen.

Mærkeligt er det, at der ikke i slutningen af 1918 findes nogen breve om den russiske eller den tyske revolution. Til en amerikansk ven skriver han i 1918: »Måtte nu Wilsons ånd blive rådende . . . kan han gennemføre sit program og derved få menneskeheden ind i et nyt leje — for det vil blive følgen — så bliver han verdenshistoriens største skikkelse . . . Jeg har efter Wilsons fremsættelse af de 14 punkter følt min gamle lyst til at se Amerika blusse op igen. Måske skal de nye toner alligevel lyde over verden ovre fra jeres side af Atlanterhavet.« Da havde Lenin og Trotsky allerede i et årstid været igang med den russiske revolution. Der findes på dette tidspunkt en række breve til Thorkild Gravlund og senere til Marie Bregendahl, hvis bøger han prøver at placere i Tyskland. I et brev til den sidste giver han en slags kierkegaardsinspireret selvkaraktistik, der godt nok dækker det indtryk, denne brevsamling giver af ham: »Jeg elsker absolutte mennesker . . . det er det samme igen som den absolutte hengivelse i kærligheden. Jeg kan ikke tænke mig en kærlighed med reservationer. Og et venskab forresten heller ikke. Jeg har aldrig fattet kompromissets ånd — hvo som ikke er helt med er imod. Heller ikke i disse dage, hvor alverden sukker efter en

ublodig revolution, er jeg med. Revolution er nu engang rodhugning; man kan ikke lave revolution og lade det gamle stå . . . . jeg tror forresten, at jeg skulle have levet i en anden tid, hvor der ikke kunne stemmes om alting.« Dette er skrevet sidst i december 1918, og det er første gang, man indirekte ser skæret fra morgenrøden i øst.

Først i et brev til Aage Jørgensen nævner han Sovjetrusland i anledning af Danmarks brud med landet. Han skriver nu en tid i det revolutionære blad: »Klassekampen« og følger ivrigt med i de unges oprør: Marie Nielsen, Ernst Christiansen, Chr. Christensen, og lidt udenfor gruppen de to revolutionære foregangsmænd: Thøgersen og Richardt Jensen, der ikke var nemme at holde styr på. Han søger at få Skjoldborg med i det nye blad og i kampen mod det gamle socialdemokrati: »Det, der sker derude — den store omvurdering af alle værdier, har sat bølger også ind i vor arbejderverden; det gærer og syder, og de bedste af arbejderungdommen prøver at få Danmarks proletariats til at svinge ind med i det store verdenstog.« Der er en række breve igen til Gravlund, hvis bøger han beundrer, selvom han er uenig med ham i hans grænsepolitik. Et af brevene har en replik, der giver et markant udtryk for Nexø's forhold til forlag og honorar: »De ser lidt for beskedent på honorarspørgsmålet. Når en handelsmand ikke kan sælge en god vare, må han være en skidt handelsmand. Jeg har altid krævet tophonorar — uanset om forlaget kunne pege på, at mine bøger ikke solgtes — og altid fået det; hvorfor skal man deklassere sig selv?«

Men ellers røber brevene ikke stort om den russiske revolutions virkninger herhjemme og i Europa. Derimod er han i et brev til Søiberg hård mod den hjemlige regering: »Det burde nu være klart for de fleste, at Danmark under krigen har haft den sletteste regering af alle neutrale lande; vort land er det dyreste at leve i, vor valuta den sletteste. Men er der andet at vente, hvor ræven vogter gæssene? Vi har ulykkeligvis været regeret af den mest ondartede form for reaktion — den radikalt maskerede.«

Han fjerner sig også nu fra den litterære brandesianske radikalisme, han i en årrække havde tilhørt, og hvor han i 1912 skrev det obligate hyldestdigt til føreren. I et brev til Nathansen skrev han da: »Jeg er med til at hylde Georg Brandes under — jeg havde nær sagt — enhver form.« I 1921, da Cavling anmoder ham om at skrive en hilsen i »Politiken« i anledning af 50 året for de berømte forelæsninger 1871, svarer han: »Hvad Georg Brandes angår, må jeg tilstå, at han ikke just virker som nogen åndskæmpe, snarere som noget i retning af en tandløs sladre-kælling. Er det forresten ikke underligt, som årene har været onde ved Brandes? Betydelige mennesker giver de skønne gaver, men han er blot blevet pjattet, forfængelig til det naragtige, og grænseløs uvederhæftig.« Grunden er nok Rusland og Brandes' betænkeligheder

ved revolutionen. Omtrent samtidig skriver Nexø et brev til Gorki, hvor han taler om Rusland som »vort nye fædreland«, som han forærer sine bøger gratis. Fra nu af er der ingen tvivl i hans sjæl. Modsat Gorki anfægter revolutionens omkostninger ham ikke. Og han kommenterer kun meget flygtigt Gorkis oprørske artikler (i Novaja Zjizn — optrykt herhjemme i »Politiken«), hvor han brændemærker revolutionens skændselsgerninger og søger ikke mindst at redde de intellektuelle fra at omkomme i kaos. Atter og atter appellerer han til Lenin i menneskelighedens navn; men intet nytter. I tre år fortsætter han sit opgør og oprør, og så stor var hans autoritet, at han forblev uantastet. Han skriver: »»Pravda« skriver: Gorki er begyndt at tale samme sprog som arbejderklassens fjender. Det er usandhed. Jeg vil ikke vedblive at opremse de uløselig forekommende tilfælde af bestialske pogromer og plyndringer, men jeg vil vedblive at hævde, at ansvaret for disse af gadens vilddyr forøvede skændselsgerninger falder på proletariatet, og at dette har pligt til at få bugt med vilddyret . . . med en ganske særlig mistro ser jeg russeren ved roret: trællen fra igår bliver til den tøjlesløse despot, så snart han har mulighed for at blive herre over sin næste . . . Trællen fra igår ser idag sin herre ligge afmægtig for sine fødder — et frydefuldt syn for trællen, der endnu ikke kender den sande menneskeværdige glæde: glæden over befrielsen fra hadet til næsten. Ja, vi sidder til halsen i blod og skarn, had og råhed og gemenhed indhyller os. — Idag er det dagen for Kristi fødsel. I Kristus ligger barmhjertighedens og menneskelighedens idé — noget mere op- højet end denne legemliggørelse af sin higen ejer menneskeheden ikke. Også revoltens ånd er menneskeånd, også den vilde forvovne kamp mod skæbnen er dybt menneskelig. Måtte den dag komme, da disse to drifter — den higende barmhjertighed og det vilde vovemod smelter sammen i menneskets sjæl til en eneste mægtig følelse. Min hilsen til alle dem, der føler sig ensomme i begivenhedernes storme, hvis hjerte pines af onde tvivl eller rædsel, også til dem, der uskyldigt hensmægter i fængslerne.« Tilsidst, i 1921, måtte Lenin kategorisk bede ham om at rejse til udlandet for at gøre noget for sit helbred. Han rejste da til Sorrent og vendte først 1931 tilbage til Rusland og sluttede sig nu — efter oplevelsen af Mussolinis fascisme — helt til revolutionens folk.

Nu havde Nexø næppe Gorkis seismografiske følsomhed og indtryksomhed. Heller ikke var han nærværende under revolutionens første år. Da han i 1922 rejste til Rusland, var revolutionen nogenlunde under kontrol. Men fraset dette var hans syn på menneskelighed og medmenneskelighed det samme som Gorkis. Hans bog »Mod dagningen« er smuk, entusiastisk, men ret periferisk; noget rigtigt nærbillede giver den ikke. En drøm er blevet opfyldt, og virkeligheden bestråles af den. Fra da af må vi regne med to Nexøer: den

hjemlige, kritisk og overbærende, mærkelig frisindet, når blot folk står for, hvad de mener, med visse begrænsninger naturligvis, som borgerligheden sætter. Ingen af hans nære ungdomsvenner var kommunister: Skjoldborg, Gravlund, Marie Bregendahl, Aakjær, Otto Rung, ejheller hans vidtløftige bornholmerven Jacob Hansen, der ikke svor til Marx men til Nietzsche — og så den russiske; her tåler han ingen kritik; ligegyldig, hvad der sker, accepterer han det som sandhedens sidste ord om proletariats fremtid og det sande demokrati.

Han er derfor lidt mistroisk overfor Gorki og dennes oprør mod klassekampens udskejelser. Han skriver til en hollandsk ven: »Jeg opsogte ham ikke, fordi jeg var bange for at blive skuffet. Hans artikler — her om den russiske bonde — er skrevet ud fra et liberal-intellektualistisk syn. I deres abstrakte ideologi tyder de på, at han er på vej over mod vor værste fjende: den klamme gule tåge: pacifismen.« Samtidig har han en del ærgrelser over de hjemlige fraktionskampe mellem kommunister, anarkister og syndikalister (i et længere brev til generalsekretæren for eksekutivkomiteen: den finske O.W. Kuusinen). Han kæmper for et dansk kommunistisk enhedsparti og håber på en anerkendelse fra tredje-internationale: »Det er fjerde gang, vi nu prøver at rejse kommunismen herhjemme.« Det er vanskeligt. I et senere brev skriver han: »Jeg har ikke villet tage del i spektakelmøderne . . . . Det er rent ud sagt en bande drikkebrødre, Thøgersen og konsorter. F. eks. drak Thøgersen og Richardt Jensen sig fulde i en havnebeværtning en aften, de skulle hjælpe et par flygtninge ombord i et skib — og med det resultat, at politiet kom til stede, og den ene flygtning blev taget. Af en sådan lavtstående kaliber er de, og jeg ser meget mørkt på situationen . . . . Efter min mening burde det hele have lov til at gå i hundene, så der kan begyndes på bar bund.« Han er ofte i Tyskland for helbredets skyld og støtter der som nævnt, med de penge han har, et kommunistisk forlag, hvis økonomiske eksistens partiet garanterer; men da det gik fallit, snød de ham, hvad han aldrig glemte lederen, den geniale organisator Willy Münzenberg: »Nu sidder jeg med gælden — og en bitter erfaring om hæderligheden blandt kommunister.« Men så længe det varede, prøvede han at placere så mange af sine skrivende venner i Tyskland som muligt: Skjoldborg, Aakjær, Gravlund, Marie Bregenhahl. Ved 60 årsdagen 1929 hylde han ved en større fest, som socialdemokratens redaktør og Søiberg arrangerer i Idrætshuset, hvor arbejderne bringer ham et fakkeltog. Om formiddagen var der en fest på Bellevue Strandhotel. Indbydere var Aakjær, Borgbjerg, Cavling, Sven Lange, Michaëlis, Pontoppidan, Ove Rode, Skjoldborg og Søiberg. I Tyskland udkommer hans samlede værker, så det er ikke underligt, at han skriver til »Socialdemokraten«s redaktør: De kan forstå, at jeg føler mig som en Lykke-Per.

Samme år deltager han i Aakjærs Jenlefest. I nogle mindeord om denne og Aakjær skriver landsarkivar Saxild: »Altid må jeg mindes denne sidste Jenlefest, da vi var samlet i gårdens spisestue og med Aakjær og Nexø som midtpunkt. Til langt ud på natten sad vi og hyldede dansk digtning i fortid og nutid. Det var Grundtvig og Ingemann, vor hyldest især gjaldt — og der fik vi sangbogen fat og sang af fuld hals og overfyldt hjerte de gamle kendte kvad fra de gudbenådede sangere.« Aakjærs datter Solveig føjer til: »Vi sang i timer, og da solen stod op, stemmede far og Nexø i med »Den signede dag med fryd vi ser«; og da den var forstummet, slog far næven i bordet og sagde: Grundtvig er dog den største af os alle.«

En pudsig situation: De to gamle Askovelever, der bryder ud af aktualiteten, får højskolesangbogen fat og trækker renter af gamle alligevel grundlæggende oplevelser. — Det kniber for de unge kommunister at kapere Nexø's nære forhold til »Socialdemokraten«, forøvrigt også hans hyldest til gammelgrundtvigianismen i »Midt i en jertid«. Hans Kirk skriver: »Som roman er bogen så mislykket, som den overhovedet kan være.« — Kirk havde skrevet nogle ord i en hyldestmappe til Nexø; men vil nu have dem slettet »efter Deres uværdige, perfide og bundusandfærdige kronik i »Socialdemokraten« (om Oscar Hedberg), jeg kan nu forstå, at det ikke er Dem, der vil tjene udviklingen, men udviklingen, som skal tjene Dem.« — Hedbergs kronik var et forsvar for »Midt i en jertid« i anledning af de mange angreb på den. Også i Tyskland er man nu og da utilfreds med ham: at han ikke taler om den russiske revolution eller om de arbejdsløse, men derimod holder en række foredrag om de danske højskoler.

I 1931 rejser han atter til Moskva. Og som Gorki på samme tid indtager han nu et absolut forhold til Sovjetunionen og dens leder Stalin. Men han træder ikke ind i noget parti. Han har en vis afsky for det tyske kommunistiske parti, der snød ham i forlagssagen, skriver han til en ven dernede: »Siden jeg for et par år siden vendte tilbage til Danmark, er jeg af taktiske grunde ikke medlem af noget parti, da et sådant medlemskab på grund af foredrag og artikler var ret udelukket, når jeg tænkte på den brede offentlighed.« — I 1933 kommer Hitlers magtovertagelse. Han er forfærdet over de tyske socialdemokraters nederlag. I et interview siger han: »Ulykken er, at der en generation for tidligt er gået humanisme i arbejderbevægelsen. De tyske socialdemokrater er humanister, pacifister og litterært interesserede, som de forresten også er herhjemme; de har sat deres proletariske elan til; de har vist sig blødsøde og humanistiske i et Tyskland, hvor der ikke var råd til nogen af delene.« Den socialdemokratiske folketingsmand I. P. Nielsen gav ham et skarpt svar, en hård polemik fulgte og et afgørende brud med »Socialdemokraten«.

Han har nu opgivet sin politiske balancekunst. I 1934 har han op-

levet Italien med Mussolini og Tyskland under Hitler. Nu er kun Rusland håbet. Hænderne væk fra Rusland! havde han råbt på dansk og tysk. »Enten—eller, men ingen æstetisk neutralitet,« skriver han i et stort brev til Heinrich Mann, »kom til os kommunister. De frygter, at Deres ånd ikke kan finde frihed, skønt kun hos os er der den sande frihed mulig, og så bliver De illusionist og falder tilbage på Deres store artistiske færdigheder, sådan som de, der svinger mellem verdensanskuelser, altid må det. Dette liberale demokrati? Det er jo typisk for dette, at det er rede til alt, og stadig i menneskelighedens navn. Kan De ikke begribe, at den sidste følge af liberalismen og demokratiet var verdenskrigen. Og så sidder De endnu i ingenmandsland og søger og søger at udfylde tomheden med illusioner. Hvorfor kommer De ikke til os og hjælper os til at være med at bygge en ny og skønnere verden op. Thi kun hos os forstår og skatter man personligheden.«

Han har været en række måneder i Rusland og er nu kommet hjem: »Her er det ikke godt at leve. Reaktionen griber om sig. Men det styrker én at vide, at der gives et land, hvor livet ikke er hæsligt, men bliver smukkere dag for dag, og hvor man altid er velkommen. — Herhjemme er tilværelsen vitaminfattigere end nogensinde. Her har været valg. Stauning er kommet ind med en mægtig majoritet. Han egner sig også fortræffelig som bedemand for et folk, der er på vej ud af tilværelsen.« Fra nu af er han skarp og stejl: »Min erfaring har lært mig at betragte alle rygter om Sovjetunionen som løgn og opspind. Med hensyn til deres handlinger har jeg ro i sindet, også hvor jeg ikke kan kontrollere enkelttilfældene. Jeg ved, at de griber til det, der er nødvendigt for at holde den nye verden oppe, og denne følelse er for mig betryggende.« Det er til Kai Hoffmann han skriver: »Alt dette er så ligetil for en marxist, og jeg begriber ikke den evige uro. Den må ikke blive permanent mistro, for det er vejen til fascismen. Sammenlign for dette socialdemokratiet, der af lutter mistro til marxismen arbejder fascismen i hænde.« Han har nu lært af Stalin-klimaet i Rusland: at mistro til kommunismen i Vesteuropa er en eller anden form for fascisme. Fra nu af ser han alle indre forhold i Rusland i en visions skær; politisk indsigt og sans havde han ikke. Han overværer Moskaprocesserne, hvor Stalin udryddede Lenins gamle medarbejdere. Naturligvis tror han på tilståelserne i denne skueproces, som rystede den afmægtige inderkreds i sovjetregeringen. Han forsvarer den straks gennem en artikel i »Pravda«: »Trotzsky er demokratiets og menneskehedens fjende,« ligeledes i radioens svensk- og engelsksprogede udsendelser, samt i det hjemlige »Arbejderbladet«. Der var ingen i Vesteuropa, der havde kendskab til oktoberrevolutionens førere og den røde hærs organisator Trotzsky, der troede på anklagerne og tilståelserne; ejheller, at Trotzsky skulle være bagmanden og en slags fascistagent. Han var den kommunist, han altid

havde været, men mente unægtelig, at Stalin havde svigtet oktoberrevolutionens principper, som Lenin havde udformet i nøglebogen: »Staten og revolutionen«. Og her havde han jo let spil overfor det voksende bureaukrati og de stigende lønforskelle, der bar kimen i sig til en ny klassekamp. Han søgte da at opbygge en 4. internationale. Naturligvis blev han Stalins fjende nr. 1, og propagandaen sparede ham ikke. For Nexø, der næppe har læst hans bøger, var han en slags antikrist. I breve til alle sider forsvarede han skueprocessen som et udtryk for russisk demokrati. Til en forhenværende tysk socialdemokratisk ven skriver han: »De taler om »de anklagedes sælsomme tilståelser, som der ingen beviser er for.« Er det virkelig det resultat, hvortil De er kommet? Sandheden er dog, at der gaves tusinde bevisstykker af forskellig art . . . de gav et billede af en politisk gruppe, som — da den ikke kan få fodfæste i massen — lidt efter lidt gik over til en underjordisk opposition og gled nedad, til den endte som en forbryderbande. Psykologisk er her ingen gåde; hos os her i Norden er alle ansete retslærde . . . efter læsning af det stenografiske referat af den mening, at Troztskyprocessen helt igennem er ført efter demokratiske principper, og at dommen var retfærdig.«

Nexø døde samtidig med Stalin og oplevede ikke Krustjofs afregning med Stalinperiodens myrderier, samt hans håndlanger Berias, skueprocessernes arrangør — omgående likvidering. Gennem alle år er der som nævnt breve fra og til Pontoppidan. Nexø havde skrevet en artikel om ham i »Arbejderbladet«, som var den, der glædede ham mest: »— den udstrømmer en personlig varme, der gik mig til hjertet.« I brev fra Nexø: »Det slog mig, at der er mange fællestræk mellem Deres og Goethes åndsform. Først og fremmest det grundmurede forhold til virkeligheden. Først i den senere tid er det gået op for mig, hvor stor en revolutionær Goethe var og er. For ham er virkeligheden og indenfor den mennesket alt.« — Goethe som revolutionær! og Pontoppidan, der i »Mands Himmerig« reagerer voldsomt mod »den ewig-weibliche geheimeråd, hvem tidens feje blødagtighed skyldes«.

Nu kom der vanskelige tider for Nexø. I august Sovjets venskabspagt med Hitler, som brevene ikke omtaler, siden Finlandskrigen. Nexø overser eller er ikke inde i de nu komplicerede udenrigspolitiske forhold. I en artikel i »Arbejderbladet« forsvarede han det russiske overfald; dette vakte næppe nogen opsigt; men da de russiske blade optrykker den og udsender den i radioen, bryder stormen løs og ofte på hysterisk måde, ikke alene gennem forståelige presseangreb, men også med opbrænding af hans bøger flere steder, en smitte fra bogbrandene i Tyskland. Rusland stod svagt i den vesteuropæiske opinion og gjorde alt muligt ud af Nexøs ubesindige støtte. Sagen var jo den, at Tyskland ved venskabspagten havde givet Stalin frie hænder, ikke alene til en ny polsk grænse, men også okkupation af

randstaterne og overfald på Finland, dels på grund af den længst anlagte Mannerheimlinie, der jo ikke var så langt fra Leningrad, dels for at få baser på finsk jord. Finland nægtede at gå med på dette; spændingen fra borgerkrigen var forbi, sprogkampen blev suspenderet. Og i en række kampe blev russerne slået. Og da vestmagterne ville sende hjælpekorps gennem Norge og Sverige, greb Hitler ind og forbød gennemmarchen under trussel af krig. Kun frivillige, især fra Sverige, slap igennem. Men længe kunne finnerne ikke holde russerne stangen og måtte slutte fred med tab af Karelen og de baser, Rusland nu tiltvang sig.

Næxø gennemskuede ikke situationen og prøver i en række breve at forsvare sig. Vigtigt er et brev til Jacob E. Lange, der har angrebet ham for, at han støttede Ruslands angreb på Norden og den demokratiske østfront: »Jeg har krydset visse interskandinaviske planer, der kun kan have en hensigt: at bremse op for den demokratiske udvikling, der i sin yderste konsekvens har bolsjevismen . . . Finland har i 20 år været eksponent for verdensreaktionen i de imperialistiske stormagters skikkelse. Når jeg står, hvor jeg står, er jeg på småmandens side i denne sag.«

Brevet er en smule klynkende og usikkert. Han henviser til fremtiden, »hvor man ikke længer knipler en mand ned, fordi han antager de smås sag. Og det er det, der foregår idag verden over, og ikke mindst i spørgsmålet Finland. Og derfor har Mannerheim Mussolini, Franco og våbenleveranten Roosevelt så helt på sin side.« Han nævner ikke Hitler; måske vidste han, at denne her stod på Ruslands side.

Også over for Peter Freuchen forsvare han sig: »Derfor hader du nazismen, som jeg gjorde det igår, føjer du ironisk til. Men er mit had til nazismen mindre end dit idag, fordi jeg bekæmper den — ikke blot teoretisk, men sætter ind der, hvor den er akut? —«. Altså i Finland. »Det er Sovjetunionens pligt mod sig selv, mod verdensproletariatet . . . at afvæbne nazismen, da lejligheden tilbyder sig, og at benytte dette vacuum, der opstår ved, at de imperialistiske stormagter slås indbyrdes, til at afregne med det finske herreregimente . . . hvornår har en stormagt ordnet sig med en lille nabo på en så menneskelig måde?« Han siger det samme i et brev til dr. Konrad Simonsen og føjer til: »Sovjet udnytter dette vacuum til at rense ud i nazi-rederne omkring Østersøen . . . Den varsomme måde, man behandler Findland på . . . er netop et bevis på, hvor lidt krigerisk man er i Sovjet; man går langsomt frem for at undgå unødigt blodudgydelse. Ved den langsomme fremgang får det undertrykte finske folk tid til at rejse sig mod sine hårdhændede herrer . . .«

Så kommer besættelsen af Danmark, som han ikke omtaler, siden Tysklands overfald på Rusland; han må i kort tid i fængsel og flygter til Sverige; her træffer han Christmas Møller, og vi har en række breve mellem dem af såre venskabelig art. »Det er konservatismen og

kommunismen, der har været grundstøtterne i modstandskampen,« siger Nexø i et brev. Men det er stadig angrebene i anledning af Finland, han kredser om, og han har forsåvidt ret, som han ikke har skrevet i de russiske blade eller ladet angrebet oplæse i den russiske radio. Man tog blot hans artikel fra »Arbejderbladet« og benyttede den i den noget pinlige offentlige situation, Rusland da stod i, ganske som det var tilfældet med hans forsvar for Moskvaprocesserne.

Et andet tema i brevene gælder Tyskland. Både den tyske kommunisme, inkarneret i Lenineleven Münzenberg, men især naturligvis nazismen, skuffede ham dybt. Han skriver til Mogens Klitgaard, at man må prøve at se objektivt på det tyske folk: »I mit hjerte er jeg tilbøjelig til at fordele skylden på de andre, de borgerlige demokratier, især England, dets krigslån til Mussolini og slet skjult støtte til Laval og Franco, og diplomatisk spænden ben her for Sovjet tvang unionen ind i en ikke-angrebspagt mod Nazityskland . . . . Fra vestlig side er der allerede stærke kræfter i gang for at bevare en slags maskeret og opspændt nazisme i Tyskland, mens man østpå nærmest ser på nazismen som en sygdom skabt af bestemte forhold — som altså forsvinder, når forholdene ændres.«

Nexø er nu 75 år og vender efter krigen tilbage til Danmark. Til vennen Otto Rung skriver han: »For tiden må jeg hver dag ud at tale for vore gæve frihedskæmpere. Vi skulle nu gerne, nu vi er sluppet ud af et tidsrum, holde os fri af et andet og ikke helt blive angelsaksisk dominium.« Til Knuth Becker skriver han: »Alt i alt er der for os grund til at være tilfreds med udviklingen. Og måske er det kun godt, at vi ikke altfor hurtig og langt fjærner os fra nynazismen, da vi så kunne risikere en besættelse fra vestmagternes side. Nu opnår de — sikkert meget mod deres vilje — at kurere stadig større dele af vort folk for den indgroede »engelske syge«. Der har været mere modstand i Tyskland, end vi har anet, og det advarer mod at slå alle tyskere over en bank . . . . Fra Tyskland frygter jeg ingen nazisme mere; det vil sikkert vise sig, når tågen letter, og kaos efter krigen begynder at gå over i faste former, at det tyske folk er så temmelig immunt, hvad social reaktion angår . . . . Men udviklingen på den anden side Atlanterhavet tegner ikke altfor lovende. Farsoten er på vandring.« Også i andre breve er han bekymret over »den lumske vestlige tåge, der omklammer alting«. Og til en tysk ven: »Desuden er jeg en af de første, der trods alt er gået ind for en menneskelig anerkendelse af det tyske folk. En kløft mellem Tyskland — det vil sige det Tyskland, jeg elsker — og mig har der aldrig været.« Han synes, det går godt ude i verden. Kun herhjemme ser det miserabelt ud, både politisk og moralsk. »Vi kan ikke få has på bændelormen i det gamle demokratiske styres skikkelse. Udrensningen kommer ikke af stedet, og følgen er, at mismod og ulyst breder sig i arbejderbefolkningen.« Han er ved at blive træt af landet. Dertil kommer valget

i 1947, der halverede kommunistpartiet. Han kommer i strid med forfatterforeningen, hvor hans venner Bomholt og Søiberg støtter en resolution, der er vendt mod ytringsfrihedens begrænsning, »sidst i Tjekkoslovakiet og vi vil med glæde hilse ethvert initiativ, der tager sigte på at støtte de skribenter, der kæmper frihedens kamp. Vi opfordrer medlemmerne til at stå vagt om det danske demokrati og dets frihedsgoder.«

Nexø, der var blevet æresmedlem, melder sig nu ud. Angrebene på ham vedbliver, navnlig efter det kommunistiske kup i Tjekkoslovakiet. Han bliver noget af et samlet symbol på kommunismen og skydeskive for dens angribere. Udenfor de få troendes kredse føler han sig helt isoleret, så selv det mindste forsøg på at forstå Rusland indefra og i et historisk perspektiv opmuntrer ham, således i et brev til mig (Nr. 725) i anledning af min bog »Rusland bag Stalin«, der visselig ikke var prokommunistisk: »Alt i alt virker Deres skrift sammenlignet med den gængse litteratur om emnet som et oprigtigt forsøg på at trænge ind i det og komme gåden nærmere . . . Hvis De befandt Dem i Amerika, ville De blive stemplet som kommunist.«

Sagen var vel, at prokommunisme og antikommunisme stak i en idealisme, der skjulte kendsgerningerne og deres reale sammenhæng og deres forbindelse med historien, som revolutionen ikke kunne afbryde, hvad jeg ville vise i min bog også for at forklare den nationale kurs under krigen, hvor Stalins berømte tese om revolutionen i ét land blev fædrelandets revolution ofte med ekko i Czardømmets heroiske skikkelser: Internationale, der blev erstattet af den russiske nationalhymne, en vis forsoning med den ortodokse kirke, opløsningen af komintern, der havde været verdensrevolutionens propagandane, som Stalin altid havde en vis mistillid til, både til Dimitroff, der var lederen, og Münzenberg, der var en hovedfigur i den vesteuropæiske aktion. Ikke underligt, at den abstrakt tænkende Trozsky måtte reagere mod en sådan slags national-kommunisme uden at være klar over de store vanskeligheder, Stalin under de skarpe fraktionskampe stod i for at redde, hvad der reddes kunne af oktoberrevolutionens resultater. Som abstrakt marxist vedblev Trozsky at være idealistisk fantast. Han kunne ligne Lenin i emigrationen i dette, men savnede hans realitetssans. Nexø har næppe været fortrølig med den indre udvikling i Sovjetunionen og tålte ingen kritik af Stalins styre. Hans popularitet steg med hans bøgernes udbredelse samt de tjenester han i radio og aviser gjorde unionen i vanskelige tider. Nu er alle breve jo ikke med i denne store samling, men der skal nok have været nogen, der røbede den vagabond-individualisme, der stak i ham. Helt litterært at tages til indtægt for revolutionen ville han ikke, og han reagerede skarpt mod at kaldes Danmarks Gorki samt mod, at hans værker afspejlede revolutionens stadier. Til sin biograf Berendsohn skriver han: »Pelle gik jeg og tumlede

med mange år før 1905, og hvad Ditte angår, udkom jo første bind før oktoberrevolutionen. Jeg forstår overhovedet ikke denne trang til at kline en forfatter op ad ydre påvirkninger; jeg er så at sige født oprører mod det bestående, sluttede mig til socialdemokratiet, så længe der ikke var noget til venstre for det, og rykkede over til kommunismen, så snart den blev en kendsgerning.»

Men godt befinder han sig ikke i Danmark. »Her gør man alt for at ækle mig ud af landet.« I en artikel i »Pravda« tager han mun- den lidt fuld: »Den vestlige kultur kan lignedes med Augias stald. Det vil kræve et herkulesarbejde at rense denne åndelige svinesti.« Atter kom han ud for mange angreb og beslutter nu at nedsætte sig i Tyskland, Østtyskland naturligvis, hvis præsident tildeler ham en litteraturpris. Han svarer præsident Pieck: »Når man et langt liv igennem har kæmpet for det menige folk og ovenfra kun har høstet utak, er det skønt i min høje alder at komme til et land, hvor ikke alene småfolk sætter pris på ens arbejde, men hvor den høje ledelse er af samme mening, hvor folk og regering er ét, af samme sjæl. Det er det virkelig sande demokrati . . . .« Han boede i en æresbolig udenfor Dresden og blev udnævnt til æresborger af byen. Han boede der i 3 år og døde året efter Stalin 1954.

Jeg har af denne store samling gjort et rigeligt citatudvalg, dels for at spejle Nexø's udvikling gennem typiske citater, dels hvor han reagerer positivt eller negativt overfor omgivelserne, dels hvor han overvejer sin principielle holdning gennem de skiftende stadier. Men jeg har også villet give et meget fragmentarisk bidrag til det endnu ikke historisk gennemforskede problem: Oktoberrevolutionens virkninger i Vesteuropa, særlig gennem Komintern, der dirigerede de vesteuropæiske kommunistiske partier og afstedkom de mange fraktionskriser, samt nogle glimt af revolutionens omsætningsproces i Rusland ad de stalinistiske linier, der unægtelig gik på tværs af det grundlag, Lenin en måned før havde udformet i den før nævnte nøglebog »Staten og revolutionen«, hvor han huser det marxistiske håb om statens bortdøen efter en stabiliserende overgangstid, samt advarer mod bureaukrati og lønforskelle, men naturligvis fastholder bøndernes og arbejderne diktatur i modsætning til den demokratiske socialrevolutionære bevægelse, som ikke alene Kerenski og den indkaldte konstituante, men også Lenins marxistiske læremester Plechanow stod for. Selvfølgelig forstod han vanskeligheden ved at flytte en marxisme, der jo ud fra sin egen ideologi var bestemt af de sociale og industrielle vilkår omkring 1848, op til ganske andre vilkår i 1917. Men han fastholdt stadig det almentgældende videnskabelige indhold i Marx' analyser og den dermed sammenhørende historiske materialisme.

Jeg formoder, at Nexø pr. autoritet overtog disse anskuelser, selvom han næppe fordybede sig i litteraturen for ikke at tale om den dia-

lektik, der er en farlig bacille i denne lukkede intellektuelle anskuelse af politik og kultur. Han bruger nu og da ordet marxist, da det nu engang havde trosbekendelsens karakter, men det dækkede næppe hans eget rummelige kultursyn.

Han synes ikke at have interesseret sig for det problem, jeg nævnde: Oktoberrevolutionens påvirkning og Kominterns infiltration i de vesteuropæiske demokratier. Han nævner ikke Gides og Russels bøger, ej heller den rumænske proletarforfatter Panait Istrati og hans opgør med Sovjetstyret, ej heller Koestler og de mange ekskommunister, der havde arbejdet i Komintern og kendte nettet og apparatet indefra. Angående de hjemlige fraktionskampe, som han nok bekymret fulgte, må jeg henvise til Kai Moltkes bøger. Gorki er han både beundrende og tvivlrådig overfor. Det skyldes vel mest hans angreb på revolutionens terror og at redde så mange intellektuelle og kunstnere som muligt ud af den, samt også landets kunstværdier. Hans gamle ven Lenin kunne jo ikke tøjle og kanalisere revolutionsbølgen med det samme og tålte længe Gorkis angreb og var vel også enig i det principielle (modsat Troztsky, der ville rasere til bunds). I marts 1919 sagde Lenin ved et folkemøde: »Af den ihjeltrådte kapitalisme bliver ingen mæt. Vi må tage hele kapitalismens efterladte kultur og af den opbygge socialismen, hele videnskaben, hele teknikken, al viden og kunst — uden det kan vi ikke bygge det kommunistiske samfund. Kun med det nøjagtigste kendskab til den kultur, der er skabt gennem hele menneskehedens historie, kan vi opbygge proletarkulturen.« (Felix Nørgaards instruktive bog om Gorki, hvortil Nexø har skrevet forordet, og som navnlig i sidste kapitel udreder Istratis opgør, ikke med kommunismen men med dens praktisk-politiske omsætningsproces i Rusland.) Men ellers kniber det ham at tage den seismografisk-følsomme, europæisk-humanistisk indstillede Gorki, der dog bag al kritik dybt var forbundet med revolutionen, selvom han som digter hørte det førrevolutionære Rusland til. Som nævnt måtte han på Lenins råd forlade Rusland i 1921. Fra sit eksil i Italien følger han nøje med i det kulturelle opbygningsarbejde og skriver i »Pravda«, da han 1931 vender hjem: »Vi lever i uophørlig krig med hele verdensbourgeoisiet. Det forpligter arbejderklassen til at ruste sig til aktivt selvforsvar og sin historiske rolle, til beskyttelse af alt, hvad den har ydet for sig selv og til belæring af proletariatet i alle lande gennem 13 års opofrende og heltedigtigt arbejde på at skabe en ny verden.« Nexø kunne have sagt det samme. Hans idealismes vision formælede sig med den virkelighed, som Gorki kendte indefra som få og derfor fik nuancerne med, omkostningerne, når idealet skal ikklædes hverdagens dragt, Pontoppidans problem, men her underbygget med en optimisme, der altid fængslede »De dødnes rige«s forfatter gennem det livslange venskab med Nexø.

For begge var som bekendt *det folkelige grundordet*, Pontoppidan

understregede det selv i sit første brev til Nexø. I begge tilfælde har dette folkelige med den grundtvigske bølge efter 1864 at gøre, derfor engagement-kritiken hos begge, ikke mindst af andet slægtleds praktiske omsætning af ideerne, men også af den individualistiske fortynding («Dommen dag» i «Det forjættede land»), hos Nexø skildringen af den materialistiske grundtvigianerbonde i «Midt i en jern-tid». Begge har en forkærlighed for det første slægtleds gennembruds-folk, Pastor Momme hos Pontoppidan og Ebbe Fisker hos Nexø, der som kontrast til fremskridtsbonden Jens Vorup er ved at blive et glansbillede, men som reflekterer de aldrig glemte erindringer fra de to vintres Askov-ophold. Om dette handler det meste af erindrings-bøgernes sidste bind: »Vejs ende«. Han kan nok være enig med Aakjær i at reagere mod skolens senromantiske overtræk og direkte kristelige begrundelse, men modsat dennes selvgede oppositionstrang, der udelukker enhver begribelse, har Nexø's kritik et positivt grund-lag, der gjorde disse to Askov-vintre skelsættende i hans litterære løbebane. Han skriver: »Det var dejligt at vågne til hver ny dag med dens arbejde, dens åndelige oplevelser og brydninger. Og ikke mindst til samlivet med de andre unge.« Modsat Aakjær giver han et forstå-ende billede af lærerne: Nutzhorn, Begtrup, ikke mindst la Cour: »Det var først og fremmest ham, der gjorde opholdet på Askov til en oplevelse. Der er mennesker, der ikke slipper én igen, når man først er kommet ud for dem, men følger én gennem livet; et sådant menneske var la Cour.« Selv Schrøder, som han ellers reagerer imod, begynder han tilsidst at forstå som en slags institution, hovedmanden – og ikke mindst bagmanden – for det vidtspændte og sammensatte folkelige gennembrud både på de åndelige og praktiske fronter. Lad så være, at Nexø ikke helt fattede perspektivet og forudsætningerne i almuens oprør mod overklassen og præstevældet gennem de såkaldte gudelige vækkelser, der også blev et element som et revolutionært grundlag i den ellers konservative Schrøder. Nexø fornemmede dog, at det var fremtidens puls, der bankede i skolens folkelige forkyndelse, der da også bragte den i konflikt med staten, så understøttelsen blev den frataget i nogle år. Han skriver: »Højskolen var dog frihedens og folkelighedens selvskrevne hjemsted, og Askov var højskolens høj-borg. Jeg tænker endnu stadig med tak på højskolen, fordi den hjalp mig over skellet og gjorde mig det muligt trods alle samfundsmæssige spærringer at blive en arbejder i åndens verden.« Her har vi årsagen til hans mange foredrag og artikler om højskolen, ikke mindst i Tysk-land, og romanen »Midt i en jærntid«, der som nævnt (Kirks artikel) vakte uro hos de mere radikale socialdemokrater.

Højskolen virkede på ham efter sin hensigt: at bekræfte den enkelte elev i hans anlæg, forløse dem, give personligheden struktur, enten det nu faldt ud i venstre- eller højreorientering. Jeg kan nævne Valdemar Rørdams tilsvarende oplevelse som elev på Askov, selvom

hans retning blev den modsatte af Nexø's. For Nexø bekræftede højskolen ham i den sociale aktive idealisme, der tilslut førte ham til kommunismen. Sin bog om Rusland: »Mod dagningen« slutter han med disse smukke ord. »Det var den gamle verdens stolthed, at den kunne analysere solen og stjernerne og angive deres vægt med punds nøjagtighed, brødet formåede den ikke at veje ud til sultne munde. Revolutionen betyder, at proletaren har måttet vende op og ned på alting og placere tingene i den rigtige rækkefølge. Han begynder med at veje brødet, og med det som udgangspunkt vil han en dag nå stjernerne.«

Jørgen Bukdahl.

NYT FRA ASKOV HØJSKOLE

INDHOLD

Foreningsarbejdet mellem to generalforsamlinger ..	76
Generalforsamlingen 1973	79
Tiden, der fulgte	81
Arbejdet i højskolens styrelse og i bestyrelsen for den selvejende institution Askov Højskoles Børnehave	82
Askovkredsen i Århus og København	84
Askovgården	85
Vort medlemskab af Landsforeningen af Højskole- elever	86
November 1972—oktober 1973	87
Elevstatistik	91
Politikerne og folket	93
Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever	95
Askov Lærlinges regnskab 1972—73	98
Askov Højskoles regnskab	99
Elever på Askov Højskole 1973—74	103
Sommerelevmøde	112

Naturoptagelserne udført af fotograf Lauge Svold, Askov.

Askov Højskoles elevforening, Askov Lærlinge, og redaktionen af Dansk Udsyn sammenfatter i denne del af årsskriftet artikler om og referater af, hvad der i 1973 i store træk er passeret på Askov Højskole, såvel i foreningsarbejdet som i skolearbejdet.

Af indholdet i år kan vi nævne en artikel af Hanne Rydal om Højskoleåret; genoptagelse af sommermøderne; hilsner fra de to Askov-kredse; nyt fra Askovgården; foreningens arbejde i bl. a. Askov Højskoles Styrelse; nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever med bl. a. kursustilbud; om Politikerne og Folket, — et tema i vinterens undervisning; samt øvrige meddelelser fra årets gang: elevlister, arrangementer, regnskaber m. v.

Med disse informationer vil vi gerne sige et velkommen til vore nye medlemmer og et godt nytår til alle skriftets læsere.

Foreningsarbejdet *mellem to generalforsamlinger*

I følge vor formålsparagraf vil det være naturligt at samle en redegørelse om foreningsarbejdet i 3 afsnit: et om mødeaktiviteten i Askov Læringsbestyrelse, et om vore repræsentationer i styrelser og råd og et om vore aktiviteter over for vor medlemsskare.

Bestyrelsen har i årets løb været samlet til møde 6 gange; desuden har et udvalg til udarbejdelse af en forretningsorden været samlet til møde, og et mindre udsnit af bestyrelsen har, som vore love byder det, været til orienteringsmøder med henholdsvis sommer- og vinterholdene på Askov, for at orientere dem om vor forening og derigennem forsøge at øge vor medlemsskare. — Vi har haft moderat succes!

Alt i alt har dette betydet en væsentlig udvidelse af mødeaktiviteten, og jeg håber på at kunne dokumentere, at det også har været umagen og pengene værd.

Rent organisationsmæssigt har det betydet, at vi har fået os et genarbejdet lovsæt (aftrykt i årsskriftet 1972) og desuden en forretningsorden for foreningen — begge dele nødvendige færdselsregler, hvis tingene skal fungere gnidningsfrit i det daglige.

Orienteringen af de nye elevhold gav som nævnt en del ny medlems-tilgang, og vort medlemstal svinger omkring de to tusind.

Alle bestyrelsesmøder afholdes på Askov — gerne i Schrøders stue, og således bivånet af såvel nulevende som historiske medarbejdere ved Højskolen. Både gennem Helge Skovs og Thormod Christensens redegørelser, og medvær i spisesal og ved arrangementer, er det således muligt for os igen at »hænge lidt på højskolemiljøet« — en mulighed vi jo også søger at kanalisere ud til vore medlemmer gennem de udsendte kvartalslister med indbydelse til at møde op til foredrag etc. på højskolen.

En ny mødeform praktiserede vi også i det forgangne år, idet vi omkring emnet »Sommermøde« havde en fællesdebat mellem Askov Læringsbestyrelse og lærerkollegiet ved højskolen — En god sammenkomst, hvis praktiske resultat omtales senere.

Her under de organisatoriske meddelelser må nævnes de meget store veksler, som vi trækker på højskolens forretningsførere og kontorhold. Det er væsentligt, at en elevforening, hver gang den barsler med ideer,

kan få dem håndgribeliggjort gennem et velvilligt indstillet sekretariat. Thormod Christensen har i det forgangne år udarbejdet kontormæssige køreplaner og kalender over vor forenings udsendelser og regnskaber, ligesom vi har investeret i en adressograf, som på længere sigt skulle effektivisere og billiggøre kontakten til medlemmerne.

Angående vore repræsentative pligter i Askov Lærlinge har vort medlemskab af Landsforeningen af Højskoleelever fået selvstændig omtale andetsteds. — Her kan blot tilføjes, at Hans Henrik Schweder fra vor bestyrelse på LaH's generalforsamling i Kolding blev indvalgt i LaH's bestyrelse og her bl. a. deltager i arbejdet i det Internationale Udvalg.

Ligeledes er vor repræsentation i Askov Højskoles Styrelse selvstændigt omtalt andetsteds.

Og endelig vore aktiviteter over for medlemmerne i det forløbne år. Allerede på vort konstituerende bestyrelsesmøde i oktober 1972 var der i bestyrelsen enighed om, at vi nu, hvor vi stort set havde lagt det store lov-arbejde bag os, i højere grad skulle se på bonus-ydelserne over for medlemmerne — altså den del af vort virke, som angår det kontaktskabende. — Det var også inspireret af debatten omkring vort forslag til kontingent (som røster på generalforsamlingen anså for for lavt), og hvor vi nævnte, at vi helst ville kombinere en kontingentforhøjelse med en dokumentation af en bonus for dette kontingent.

Inden de konkrete ting nævnes, bør det nok engang understreges, at vor måske væsentligste funktion er vor »politiske«, dvs. den indflydelse, vi har via vor repræsentation først og fremmest i Askov Højskoles Styrelse, men også i LaH og Askov Højskoles Børnehaven. Referater fra disse møder og diskussioner her omkring optager en meget væsentlig del af vore møder, og når det er os overordentlig magtpåliggende at fastholde og udvide vor medlemskreds i Askov Lærlinge, så skyldes det, at man kun kan sidde roligt i en demokratisk sadel, hvis der er en repræsentativ og bred medlemsskare bag en. Derfor må enhver ny aktivitet, som betyder udgifter og dermed kontingentforøgelse, nøje afvejes mod risikoen for at miste medlemmer herved — men selvfølgelig også mod chancen for at erhverve nye!

Til sagen!

Årsskriftet. — Vi var noget i tidnød omkring redigeringen af årsskriftet sidste år, men et udvalg fik dog samlet »årsskrift-relevante« artikler sammen under den ny overskrift: Nyt fra Askov Højskole. Os tilkommer det kun at bedømme det kvantitativt — hvor det altså betød en udvidelse på fra 7 til 20 sider. Vi har ikke fået de store reaktioner herpå, men dog et ønske på generalforsamlingen 1973 om mere nyt fra højskolens liv og færden.

Kvartalslisterne. Så snart et elevholds valgte repræsentanter sammen med lærere har fastlagt et 3-måneders foredrags-program, tilsen-

des dette Askov Lærings medlemmer. Der har i årets løb ikke været holdt nøje mandtal over, hvormange der benytter sig af tilbuddene, men en del mennesker er der dog tale om, ligesom vi har fået tilkendegivelser af, at man er glad for på den måde at følge med i, hvad der nu foregår på skolen. — Vi kan kun her gentage opfordringen til at møde op til disse arrangementer.

Sommermødet. Vi rettede fra Askov Lærings henvendelse til Højskolen om en genoptagelse af de sommermøder, som før i tiden samlede så god en tilslutning, navnlig fra de nærmest foregående hold. Lærerkredsen stillede sig positiv, og på et fællesmøde mellem Askov Lærings og lærerkredsen talte vi om form, indhold og varighed. Siden da har vi i Askov Lærings haft flere spændende diskussioner om, hvordan man kan gribe sådan et møde an, og i øjeblikket arbejder et udvalg bestående af Jes Tange Jessen, Ulla Henningsen og Jens Peter Touborg samt Niels Anders Svendsen, Mogens Bech og Carsten Schmidt på den nøjere tilrettelægning. Konklusionen er altså, at sommermødet genopstår nu til sommer med højskolen og Askov Lærings som indbydere. Nærmere annoncering/indbydelse vil finde sted.

Generalforsamlingen 1973

Som sædvanlig blev generalforsamlingen i Askov Lærlinge afviklet i tilslutning til efterårselevmødet — lørdag den 6. oktober.

Efter velkomst til de godt 125 fremmødte valgtes Niels Petersen, Kærbølling, til dirigent.

Dernæst aflagde formanden beretning — der henvises til foregående redegørelse — og Thormod Christensen fremlagde foreningens reviderede regnskab. Under sin gennemgang af regnskabets enkelte poster nævnte kassereren den stærke stigning i udgifterne til porto m. v., der dels skyldtes portoforhøjelsen, dels det forøgede antal udsendelser til medlemmerne. Endvidere adressografkartoteket til 3½ tusind, som jo dog var en engangsudgift. Også de andre udgiftsposter udviste en stigning, således at man havde måttet knibe af på både kassebeholdning og den traditionelle ydelse til Askovgården, samt optage et midlertidigt lån hos højskolen. — Ydelsen til Askovgården vil dog til gengæld blive dobbelt i indeværende regnskabsår.

Men alt i alt fortjente vi den milde dadel på generalforsamlingen for ikke at have forudset disse udgiftsstigninger, og da vi på baggrund af et budget under dagsordenens punkt 7 foreslog en kontingentforhøjelse til 25 kr., blev den da også godtaget af forsamlingen.

På Tommy Frennings foranledning blev det protokolleret, at for meget indbetalt kontingent til Askov Lærlinge skulle videregives til ligelig deling mellem stipendier til Askovelever og til Askovgården. Da imidlertid vore kontingentindbetalingskort har påtrykt beløb, må vi foreslå enten at sende et beløb til Askovgården — gironummeret findes andetsteds — eller indsende beløb på Askov Lærlinges giro, nr. 8085, hvorefter vi så skal dele det mellem ovennævnte to formål. Der er i øvrigt siden foretaget en gennemgang af udgiftsposterne og en regulering bl. a. af vor indtægt fra årsskriftet, således at vi håber at kunne holde panden lidt mere oprejst på næste års generalforsamling.

Dernæst aflagde Helge Skov beretning om Askov Højskole. Han omtalte skolens forskellige kurser, elevholdenes sammensætning alders- og erhvervsmæssigt, børnehavens velfungerende indsats i højskolebilledet og skolens udlejningsvirksomhed.

Dernæst var der indslag fra de to Askovkredse og fra Askovgården.

Endelig kunne vi under punkt 8 afslutte den lange proces omkring

vore love. Formanden nævnte, at de havde været udleveret og gennemgået på sidste års generalforsamling, været aftrykt i årsskriftet og forelå omdelt igen nu, og derfor anmodede han om velvillig og hurtig behandling. Som nævnt tidligere består ændringerne i 1) at bringe lovene i overensstemmelse med vor repræsentationspligt i højskolens styrelse, 2) give alle elevhold samme demokratiske ret til at vælge et bestyrelsesmedlem, 3) indføje nogle foreningsjuridiske detaljer, som de gamle love manglede. Kun under § 8, stk. 3, opstod der diskussion, idet Tommy Frenning erklærede, at foreningen havde gjort sig uopløselig. Der stod i lovene: Krav om opløsning af foreningen kan kun vedtages med $\frac{2}{3}$ stemmeflerhed på en ordinær generalforsamling. Opløsning af foreningen træder dog først i kraft efter en urafstemning, hvor mindst $\frac{2}{3}$ af medlemmerne stemmer for forslaget. — For at mildne denne helgardering foreslog Frenning følgende ordlyd af § 8, stk. 3: Krav om opløsning af foreningen kan kun vedtages med $\frac{2}{3}$ stemmeflerhed på to på hinanden følgende ordinære generalforsamlinger. — Sidstnævnte formulering vandt størst tilslutning, hvorefter det samlede lovkompleks vedtoges enstemmigt.

Peder Hvelplund, Hans Henrik Schweder og Bjarne Kock blev alle genvalgt til bestyrelsen. Desuden indvalgte Kitty Hansen i stedet for Gunner Johansen, der var på årelangt studieophold i England.

Under punkt 10 takkede formanden Frode Hasseriis for hans virke som revisor, og forsamlingen valgte enstemmigt Frode Hasseriis for en ny 2-årig periode.

Herefter kunne dirigenten erklære generalforsamlingen for afsluttet.

Tiden, der fulgte

Efter generalforsamlingen holdt den ny bestyrelse konstituerende møde under de manende portrætter i Schrøders stue.

Bestyrelsesmedlemmernes navne, bopæl og bestyrelsesposter fremgår af følgende liste:

	Valgt	På valg
Mogens Bech, Hillerød	1972	1975
Jan Glenstrup, København (formand)	1971	1974
Kitty Hansen, Ballerup	1973	1975
Peder Hvelplund, Græsted (næstformand)	1973	1976
Kira Ingholt, Valby (kontakt til LaH)	1973	1975
Bjarne Kock, Tønder (sekretær)	1973	1976
Arne G. Larsen, Øster Lindet	1971	1974
Lindy Malmberg Pedersen, Nustrup	1973	1975
Sofie Petersen, Skærbæk	1971	1974
Carsten Schmidt, Århus (i AH's styrelse)	1972	1975
Hans Henrik Schweder, Valby (i LaH)	1973	1976
Niels Anders Svendsen, Gedved	1972	1974
Ester Villadsen, Spøttrup	1971	1974
Poul Richard Pedersen, København (suppleant)..	1973	

Der var endvidere velvilligt tilsagn fra Thormod Christensen om at fortsætte på kassererposten. Endelig blev omtalte sommermødeudvalg nedsat, ligesom Lindy Malmberg og Jan Glenstrup blev valgt til redigering af årsskriftet.

Vi er nu som altid glade for tilkendegivelser af enhver art omkring ting, vi gør, ikke gør eller bør gøre bedre. Adressen er: Askov Lær-linge, Askov Højskole, 6600 Vejen.

Jan Glenstrup.

Arbejdet i Højskolens Bestyrelse og i Bestyrelsen for den selvejende institution Askov Højskoles Børnehave

I overensstemmelse med den ny fundats for Askov Højskole indtrådte 2 repræsentanter fra Askov Lærlinge i Højskolens bestyrelse pr. 1. december 1972.

På mødet den 5. december konstituerede den ny styrelse sig med Viggo Kampmann som formand. Senere er professor Thorlund Jensen valgt til næstformand, og styrelsens øvrige medlemmer er professor K. E. Løgstrup, borgmester Arne Hansen, Vejen, rektor Poul Rasmussen, Esbjerg, samt Carsten Schmidt og undertegnede fra Askov Lærlinge.

Der har i årets løb været en livlig mødeaktivitet i styrelsen — 6 møder i alt — dels omkring de fundatsmæssige opgaver, såsom regnskaber og byggeprojekter, dels omkring erhvervelsen af hotel Damgården til børnehavemål. Der er endvidere på møderne givet redegørelse for skolens daglige trivsel, ligesom der har været lejlighed til et par gange at have fællesmøde med skolens lærerkreds.

Hovedårsagen til de mange møder var købet af hotel Damgården. Det begyndte først i august 1973, hvor Damgårdens ejer p. gr. a. myndighedernes krav om ombygning af bl. a. køkkenet, udbød Damgården til øjeblikkelig salg. Skolen havde forkøbsret, og en besigtigelse havde godtgjort, at bygningerne i givet fald ville kunne anvendes til højskolens undervisnings-/børnehavevirksomhed. — På et ekstraordinært møde i styrelsen den 13. august, ligesom på de efterfølgende møder den 28. august og den 1. oktober, understregede vi fra elevforeningens side det meget beklagelige i, at Damgården ikke kunne videreføres som Højskolehjem, da vi fandt det af stor værdi, ikke mindst for gamle elever, at have dette sted at ty til under besøg i Askov — også byen som sådan måtte dog være interesseret i at bevare stedet som forsamlingshus og mødested. Der blev derfor fra højskolens side rettet henvendelse til forskellige foreninger i Askov for om muligt at opdyrke et initiativ til videreførelse af Damgården, inden for de hidtidige rammer. Og først da alle gode viljer her var strandet, skred højskolen til køb.

Overtagelsen af Damgården faldt nogenlunde sammen med myndighedernes godkendelse af Askov Højskoles Børnehave. Der blev

derfor samtidig udarbejdet vedtægter og nedsat en bestyrelse bestående af 2 fra højskolens styrelse — heraf en fra Askov Lærlinge — 1 valgt af højskolens forstander og 2 valgt af det på skolen værende elevhold.

Vi havde vort første møde i børnehavens bestyrelse den 22. oktober og var her sammen med arkitekt Mortensen fra Vejen på rundtur i Damgården, som således efter en mindre ombygning bliver Blågårdens afløser som ramme for den jo snart veletablerede institutions 20 højskolebørn. At dømme efter de kvalificeredes udsagn — Katrine Baungård og hendes medarbejdere var med — kan det blive endog særdeles gode rammer — klar til erobring først i 1974.

Så næst efter hyggelige samvær over kaffe eller rødvin og halve kyllinger kan man næppe finde noget bedre at anvende Damgården til!

Jan Glenstrup.

Askovkredsen i Århus

Askovkredsen i Århus har i efterårets løb indbudt til følgende møder på biblioteket i Åbyhøj:

8. oktober: Jørgen Knudsen om »Et højskoleeksperiment«.

26. november: Solveig Arnishøj og Villum Hansen: Fra en Indiens-tur.

11. december: Folkedans ved Kamma Laursen og fru Hasseriis.

Vinterens øvrige program vil bl. a. omfatte et nytårsmøde ved Helge Skov, et møde med professor Lindhardt som taler og en aften med Sven Auken.

Askovkredsen i Århus vil meget gerne i kontakt med nye medlemmer, både for arrangementernes, økonomiens og de udeblevnes egen skyld!

Mød eventuelt op som gæst første gang, men start med at rekvirere vinterens mødeprogram hos Jørgen Schou Pedersen, Koldsvej 20, 8230 Åbyhøj. Tlf. (06) 15 77 02.

Askovkredsen i København

Årsskriftet sidste år meddelte, at Københavnskredsen midlertidigt var gået i hi. Askov Lærlinges medlemmer i Sjællandsområdet har imidlertid erfaret, at der endnu er liv, idet de modtog invitation til et møde den 9. november 1973 under titlen: Kina — en udfordring, der kræver forståelse. — Det var Askovkredsen plus Københavnskredsen fra Magleås, Den Internationale, Løgumkloster, Krabbesholm, Kalø og Frederiksborg højskoler samt Københavns Højskoleforening og Højskoleforum, der stod bag arrangementet, og Landsforeningen af Højskoleelever, der stod for det praktiske arrangement. — Cirka 100 mennesker var mødt op, og vi havde en god aften sammen med »rejsesørerne« fra Den rejsende Højskole. — Den gode erfaring fra dette møde resulterer i, at vor Københavnskreds og de øvrige indbydere barsler med nok et arrangement den 8. marts kl. 19,30, hvor Mads Lidegård taler om Vort forhold til den tredje verden.

Men fremdeles er vor kreds altså énmandsbetjent i København, og den har ikke spor imod at blive overtaget af en junta Askovelever, som har tid og lyst til at tage arbejdet op igen.

Henvendelse kan stadig rettes til: Hans Henrik Schweder, Overbys Allé 28, 2500 Valby. Tlf. (01) VA 2807, mellem kl. 18 og 19.

Askovgården

Askovgården på Nørrebro har igen i år udsendt en god og oplysende årsberetning om, hvad det vil sige »at være mødested for nabolagets nuværende og tidligere beboere, at være en støtte for husets nabolag i social, pædagogisk og kulturel henseende og at øve udadvendt virksomhed, som kan fremme social ansvarsbevidsthed i samfundet«.

Og efter endt gennemlæsning står man tilbage med de to hovedindtryk, at der idag stadig er store opgaver at tage fat på i den gode medmenneskeligheds navn, her blandt et vel nok på flere måder belastet miljøes beboere, og at det er kendelige resultater, som en selvejende institution, der i stor udstrækning baserer sig på frivillig arbejdskraft og frivillige økonomiske bidrag, kan opnå.

I huset i Korsgade har børneklubberne, ungdomsklubberne og voksen- og ældreklubberne hjemme. Endvidere er der her et ældrearbejde i gang, hvor der via en kørselsordning sikres også transporthæmmede adgang til samvær, hobbyarbejder, film og gymnastik; og fritidshjemmet huser aktiviteterne for de 35 børn. Endelig er der draget fordel af Askovgårdens weekend-hytte i Kisserup og feriekolonien Granhaga i Sverrig.

Ud over aktiviteterne i Korsgade har ungdomsklubberne fra Askovgården skudt en aflægger i det gamle Nørre Gymnasium i Gartnergade under en alternativ ledelsesform, og i Ungdommens Hus i Stengade administrerer Askovgården aktiviteter såsom teatercafé, børneteater, bibliotek og børneradio.

Som en selvejende institution må Askovgården selv fremskaffe cirka 30 pct. af sine budgetterede udgifter. Det er til tider hårde vilkår at leve under, når der er gode viljer til langt mere arbejde, end der er kapital til. Derfor er en fast støttekreds en livsnødvendighed for Askovgården, og man kan blive fast årsbidragyder ved at indbetale et beløb på Askovgårdens giro 88750.

Vi har fra Askov Lærlinge været fast årlig bidragyder, ligesom der hvert år på vor generalforsamling har lydt en opfordring til vore medlemmer til — om tid og geografisk placering tillod — at tilbyde sig som frivillig medarbejder ved Askovgården. Efter opfordring i år på generalforsamlingen protokollerede vi, at beløb udover det fastsatte kontingent, som indbetaltes til Askov Lærlinge, deltes ligeligt mellem Askovgården og legater til elever på Askov i Højskole. Vort gironummer i Askov Lærlinge er 8085.

Skulle nogle foretrække Askovgården frem for statskassen, så gør Askovgårdens årsskrift opmærksom på, at bidrag på mindst 100 kr. kan fratækkes den skattepligtige indkomst som gavebeløb, når kvittering fra Askovgården vedlægges selvangivelsen!

Vort medlemskab af Landsforeningen af Højskoleelever

Andetsteds i årsskriftet er der af Arne Andresén redegjort for LaH's arbejde. Her skal blot tilføjes en kommentar fra elevforeningsside, som skulle retfærdiggøre, at vi i lighed med 37 andre højskoler betaler vort kontingent til LaH's og Sekretariatets virke.

For det første har vi Askov Lærlinges formålsparagraf indføjet, at vi skal udbrede kendskabet til den danske folkehøjskole. Og det er vor afgjorte erfaring, at den publikationsvirksomhed, der kanaliseres via Sekretariatets loftskamre på Vartov, er af afgørende betydning for det generelle kendskab til folkehøjskolen og for elevtilgangen til den enkelte skole.

For det andet er der visse synspunkter på højskolen af fælles og generel karakter, som det kan være givtigt at kunne kanalisere gennem en fælles sluse for eventuelt at vinde politisk gehør. Vi har således fra Askov Lærlinge i det forløbne år via LaH fastholdt og videreudviklet den idé, som Knud Bro udkastede på en DUF-konference om lige og støtteberettiget adgang til danske højskoler for unge fra de øvrige EF-lande. Folketingsvalget plus Knud Bro's egen generalisering af ideen til at omfatte al uddannelse har midlertidigt gjort tanken mere abstrakt!

For det tredje får vi gennem LaH lod og del i de kursustilbud, som Dansk Ungdoms Fællesråd giver, samt tilbud om deltagelse i de seminarer og studierejser som LaH's Internationale udvalg formidler. DUF-konferencerne har generelt været meget værdsat af deltagerne, og vi kan meddele, at der på kursusplanen for 1973-74 endnu er tilbage et kursus 9.-10. marts Aktuel politisk konference, 16.-17. marts Internt TV i foreningsarbejdet, 30.-31. marts AV-midler i foreningsarbejde. — Programmer for de enkelte kurser samt priser, refusioner m. v. kan indhentes hos Dansk Ungdoms Fællesråd, Ny Østergade 10, mezz., 1101 København K, tlf. (01) 15 63 31.

For det fjerde er vi i Askov Lærlinges bestyrelse glade for den kontakt, som vi gennem LaH's kontaktudvalg får til andre højskoleers elevforeninger. Man kan immervæk lære af hverandres succes'er og fejltrin.

Disse hovedårsager, plus et bekræftet indtryk af et meget seriøst og redeligt arbejde i sekretariatet, gør, at vi med glæde slutter op omkring det arbejde, der udføres i Vartov.

November 1972 — oktober 1973

Som de fleste gamle elever ved, har Askov Højskole bygget næsten uafbrudt i de sidste 15 år. Nu er der imidlertid kommet en standsning i byggeriet, først og fremmest fordi skolens byggesager er underkastet det foreløbig byggestop. Den eneste udvidelse, der er blevet foretaget, består i skolens køb af Hotel Damgården ved siden af Askov Boghandel. Egentlig er der her tale om en generhvervelse, idet Damgården for år tilbage tilhørte Askov Højskole. Den 1. februar dette år vil huset være parat til at blive højskolens børnehave, hvorefter Blågårdsstuen kan vende tilbage til sin oprindelige bestemmelse som opholdsstue.

I lærerkredsen er der sket nogle forandringer. Januar 1972 ankom mag.art. Bent Haugaard Jeppesen, som underviser i litteratur, og cand. scient. Jens Peter Touborg, der underviser i naturfag og matematik. Ved sommerskolens slutning rejste Birgitte og Bertel Hårder. Bertel Hårder er nu seminarieadjunkt i Ålborg. Som afløser for Bertel Hårder kom ved vinterskolens begyndelse 1973 stud. scient. pol. Karsten Vendelbo Andersen. På samme tidspunkt kom Nanna og Enok Mortensen, som jo har været her før.

Inge Bjørn havde orlov i sommer. I den periode vikarierede indenørsarkitekt Vibeke Birch for hende. Inge Bjørn har i sommerens løb udarbejdet en bog, som inden længe udkommer på forlaget Rhodos. Som bogens titel røber: »Oldtidsdragt — Nutidstøj. Spinde — farve — se og sy« har Inge Bjørn fundet og aftegnet gamle mønstre især fra danske bronzealdergrave og ladet eleverne omarbejde disse mønstre til moderne tøj. Bogen er illustreret af Gérard Franceschi.

Knud Hansens værk om Dostojevskij er udkommet på Gyldendal i dette efterår. Og Bertel Hårder har på Bramsen og Hjort fået udgivet: Statskollektivismen og Spildproduktion.

Ud over det daglige skolearbejde blev der vinteren 1972—73 holdt tre emnedage. Emnerne var økonomisk demokrati, gruppedynamik og økologi.

Kunstugen den 31. januar—3. februar havde også en bestemt overskrift, nemlig »Kunst og samfund«. Arne Skovhus indledte om debat-teater — teaterdebat. Poul Ørum talte om forfatteren og samfundet. Tyge Arnfred fortalte om højskolebyggeri, Gunver Nolsøe om mime-

traditionen og Haugaard Jeppesen om den afrikanske roman. Samtlige dage var der udstilling af Ib Spang Olsens tegninger og akvareller.

Iøvrigt kom der til offentlige møder og ved andre lejligheder en række folk udefra. Vinterkalenderen fortæller følgende:

November:

Vestjysk Symfoniorkester dirigeret af Peder Holm.

Højskolelærer Thomas Rørdam: Irland.

Chefredaktør Karl Otto Meyer: Tysk demokrati.

December:

Professor Thorkil Kristensen. Fremtidsforskning.

Januar:

Forfatter Kurt Rasmussen: Kriminalitet og samfund.

Doktor med. Svend Heinild: Lidt om gammeldags og moderne opdragelse.

Februar:

Sognepræst Kaj Thaning: Skal vi nedlægge folkekirken?

Forskningsmedarbejder Steen Folke: Kritiske betragtninger vedrørende vor ulandshjælp.

Byplanlægger og civilingeniør Erik Kaufmann: Byplanlægger og bomiljø.

Marts:

Forfatter Hans Scherfig: Skribent og læser.

Redaktør John Danstrup: Magtsystemets ændring.

Læge Mogens A. Lund: Antipsykiatri.

Professor Thorlund Jepsen: Perspektiver i Danmarks økonomi efter tilslutning til EF.

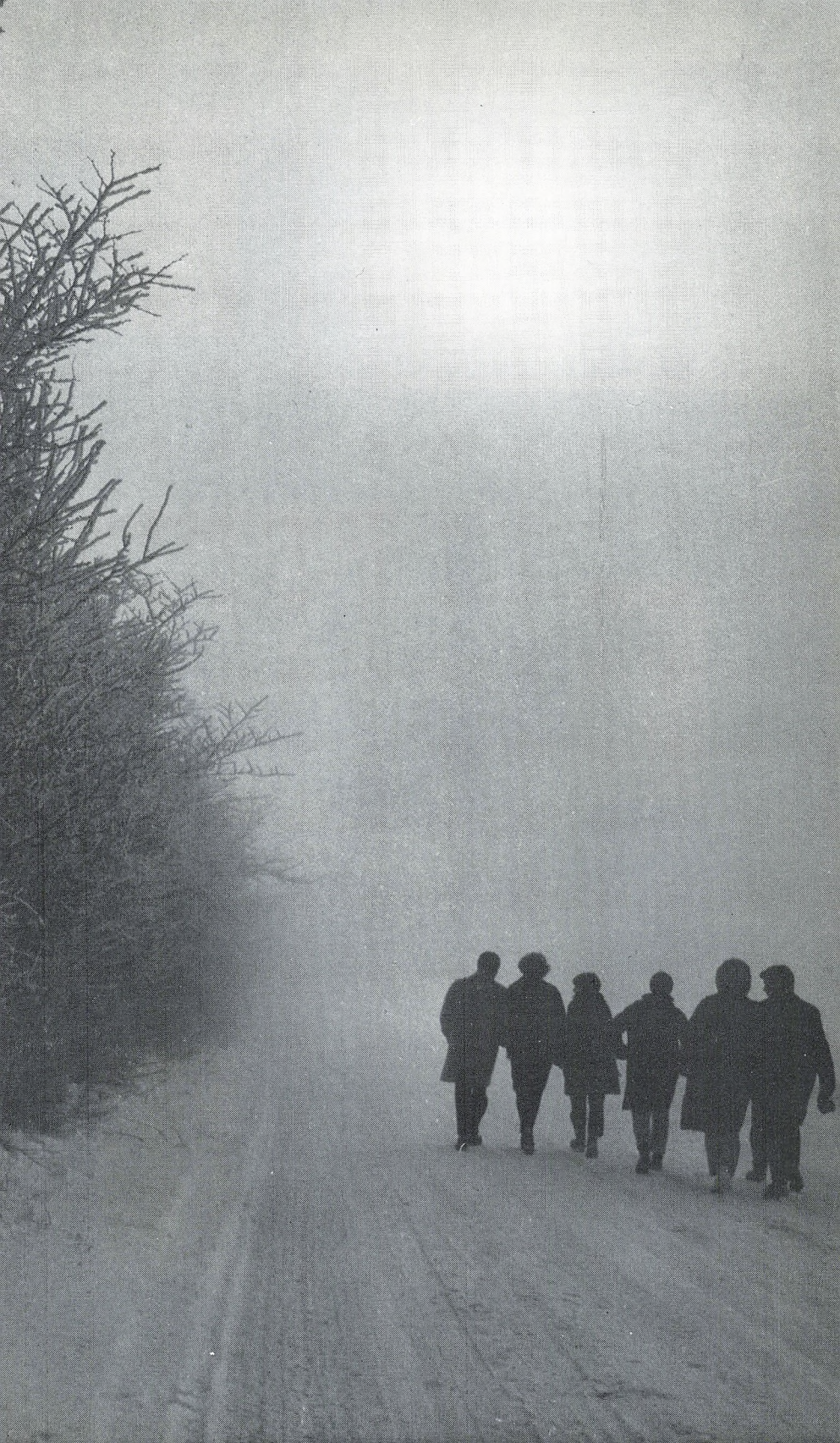
April:

Stud. mag. Susanne Giese: Rødstrømpeorientering.

Det skal også nævnes, at J. Th. Arnfred fortalte om Askov i mands minde for både vinter- og sommerskolen, ligesom Bukdahl holdt foredrag ved begge kurser.

I april var der udstilling af eleverbejder fra væve-, tegne-, stoftryk-, foto-, bogbinding-, keramik- og håndarbejdsholdene. Udstillingen var lavet i gymnastiksalen. Det var en god idé. Dels er lyset godt i det rum, dels fik byens folk — og interessen var stor — på den måde lejlighed til en spadseretur ind over skolens område.

Foruden sommerskolens tremånederselever husede skolen i sommerperioden tre 14-dages kurser og derudover som sædvanlig nordisk lærerkursus. At gennemføre disse forskellige kursustyper på samme tid kan forekomme vanskeligt, men deltagerantallet til 14-dages kur-

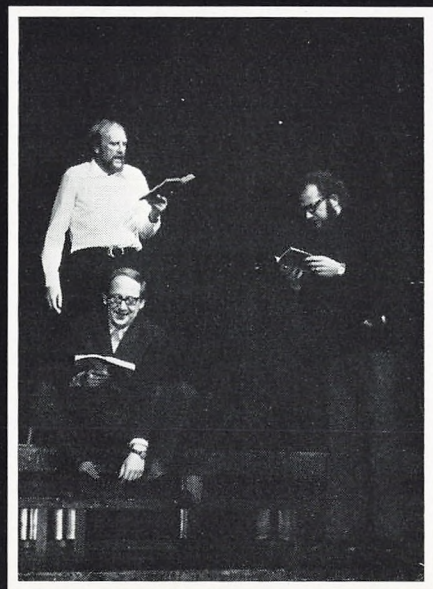

Fastelavn

»UFO'en lander«
(Trickfilm-optagelse
på plænen)

Lærerlæsning
(Dürrenmatt:
»Ophold på vejen«)

Viseaften
i Askovhus

Udendørsspising
sankthansaften

Lørdags-klem
(»Gluntarne«)

serne er begrænset til 20–30, så kursisterne kan bo i samme hus. Derved bliver sommerens samvær ikke sprængt.

Sommerens kalender så sådan ud:

Maj:

Redaktør Frank Osvald: Sovjetisk mindretalspolitik.
 Debataften om kvindefrigørelsen ved Merete Borker.
 Folkekirken og religiøsitetet ved sognepræst Agner Frandsen.

Juni:

Teaterdebat ved forstander Arne Skovhus.
 Pater Martin Drouzy: Ingmar Bergmans film.
 MF Morten Lange, MF Poul Nielsson: Fungerer arbejderflertallet?
 »Lars Ole i 5. c«. Niels Malmros viste sin film og debatterede.

Juli:

Arabisk kunst ved docent Mogens Krustrup.
 Forfatter Johs. Møllehave: H. C. Andersen læst i dag.

Med i skildringen af årets løb på Askov Højskole hører også, at der i september og oktober påbegyndtes to projekter. Det ene var af intern karakter i lærerkredsen, mens det andet både angår lærerkredsen, skolens elever og offentligheden.

Det første projekt »Roskildeprojektet« bestod i en studierejse af fem dages varighed (24.–28. september) til Roskilde Universitetscenter. Om sit indtryk af den naturvidenskabelige basisuddannelse på RUC skriver en af deltagerne Jens Peter Touborg:

»Gennem en 2-årig basisuddannelse, hvor gruppearbejde med de valgte projekter i høj grad dominerer studieforløbet, ønsker man at bibringe studenterne indsigt i naturvidenskabelig tankegang, samt en arbejdsmetode, som muliggør en videre indtrængen i de eksakte videnskaber. Det er klart, at studenterne på den måde ikke får den brede faglige »basisviden«, som de ville få i det traditionelle universitetsstudium. Til gengæld arbejder de engageret med stoffet og skulle derved kunne eliminere den forsinkelse (undertiden op til flere år) mellem indlæring og forståelse, som præger de »gamle« universiteters arbejdsform.

Spørgsmålet, om de studerende efter at have gennemløbet den projekterede overbygning af basisuddannelsen er lige så fagligt kvalificerede som folk uddannet efter det traditionelle mønster, besvares positivt af lærere på RUC.

Dette overrasker mig noget.

Jeg mener, at RUC-eksperimentet klart viser, at de traditionelle disciplin-orienterede undervisningsformer trænger til en gevaldig saltvandsindsprøjtning, men jeg mener også, at RUC-uddannelsen

vil vinde betydeligt med en større vægt på de rent faglige kurser.«

Det andet projekt, som fik titlen »Politikerne og folket«, afvikledes i dagene 24., 25. og 26. oktober. Det omtales særskilt andetsteds i dette skrift, men her skal nævnes, at arrangementet økonomisk blev muliggjort gennem et tilskud fra Arnfredfonden, der oprettedes i forbindelse med J. Th. Arnfreds 90 års fødselsdag den 19. december 1972.

Efteråret igennem var der som altid en række møder og kurser, blandt hvilke efterårsmødet (5.—7. oktober) naturligvis imødesås med størst forventning. Det blev et godt og et godt besøgt møde. Udefra talte om fredagen seminarieadjunkt Bertel Haarder: Dansk politik ved en skillevej, og højskoleforstander K. E. Larsen: Hvordan placerer højskolen sig i fremtidens uddannelsesmønster?

Hans Henningsens foredrag lørdag formiddag havde overskriften: »At forklare og at forstå«. Lørdag eftermiddag gengav Ellen Grønlund indtryk fra sin Indiensrejse, og fhv. kulturminister K. Helveg Petersen kom med et indlæg med titlen »EF parlamentets udfordring«. Om aftenen læste lærerne Harold Pinters skuespil »Fødselsdagsselskabet«.

Søndag formiddag var der gudstjeneste i Askov kirke ved Knud Hansen. Søndag eftermiddag fortalte Johannes Møllehave om Benny Andersens digtning. »Det flimrer for mit livssyn«, hed foredraget. Og Helge Skov talte om »Den offentlige mening«.

Efterårsmødet sluttede med en koncert ved Mogens Melbye.

Hermed skulle de vigtigste meddelelser og begivenheder være viderebragt. Skulle en og anden ikke dermed være tilfredsstillet, står der en invitation åben til selv at komme. Der er sommerlevmøde den 21.—23. juni og efterårsmøde 4.—6. oktober.

Hanne Rydal Knudsen.

Elevstatistik

Ved hver vinter- og sommerskoles begyndelse udarbejder skolen en mindre statistik over de pågældende hold på grundlag af indmeldelsesblanketternes oplysninger. Selv om der i løbet af kursusperioden sker mindre forskydninger i elevtallet, giver de ikke væsentlige udsving i statistikken. Der skal i det følgende bringes nogle af disse oplysninger om vinterholdet 1972-73 og sommerholdet 1973.

For bedre at kunne sammenligne de enkelte hold med tidligere, er oplysningerne om alder, erhverv og uddannelse anført i procenttal.

Elevernes fordeling på aldersgrupper fremgår af tabel 1. Selv om alderen varierer fra ca. 20 til ca. 70 år, er hovedparten mellem 20 og 30 år, men på sommerskolen var der også mange mellem 30 og 40 år. Nogle få elever, som ved kursets start ikke var fyldt 20 år, blev optaget på dispensation.

Elevernes gennemsnitsalder var 26 år på både vinter- og sommerholdet.

Tabel 1.

ELEVERNES PROCENTUELLE ALDERSGRUPPERING OG DERES GENNEMSNI TSALDER

	mænd		kvinder		ialt	
	vinter	sommer	vinter	sommer	vinter	sommer
Under 20 år	3	3	11	1	8	2
20-24 «	62	49	50	38	56	42
25-29 «	17	38	22	29	19	32
30-39 «	9	10	9	25	9	19
40-49 «	5	0	1	6	2	4
50-59 «	2	0	2	1	2	1
60-69 «	2	0	5	1	4	1
Ialt	100	100	100	100	100	100
Gennemsnitsalder, år:	26	25	26	27	26	26

Elevernes erhvervsfordeling er anført i tabel 2. Den forholdsvis jævne fordeling på de enkelte erhvervsgrupper afbrydes dog af gruppen studerende samt på sommerholdet også af tekniske fag.

Tabel 2. ELEVERNES ERHVERVSFORDELING
i procent.

	vinter	sommer
Landbrug	6	1
Faglærte arbejdere	9	9
Ufaglærte arbejdere	4	5
Tekniske fag	9	17
Handelsfag	9	6
Kontorfag	8	8
Restaurationsfag	1	1
Sundhedsvæsen	6	4
Børneinstitutioner	8	8
Husholdning	7	1
Pensionister	3	2
Lærere	3	8
Studerende	17	21
Andre erhverv	6	3
Uopgivet	4	6
Ialt	100	100

Elevernes uddannelsesmæssige baggrund fremgår af tabel 3. Der var på sommerholdet lidt flere med studenter- og realeksamen end på vinterholdet. Gruppen med 8. klasse indeholder foruden dem, som har haft det 8. skoleår, også af dem, som har suppleret deres 7 års skolegang med ophold på en ungdoms- eller efterskole.

Tabel 3. ELEVERNES SKOLEMÆSSIGE BAGGRUND
i procent.

	vinter	sommer
Studentereksamen	28	32
Realeksamen	34	43
Mellemskoleeksamen	1	1
10. klasse	4	1
9. »	9	9
8. » (incl. ungdomsskole)	14	6
7. »	10	8
Ialt	100	100

Det skal yderligere nævnes, at af udenlandske elever var der 13 på vinterholdet og 9 på sommerholdet, USA og Polen var de lande, der var flest fra.

Politikerne og folket

Lærerkredsen vedtog i sommer, at Askov højskole i løbet af efteråret og foråret afholder en række møder og andre arrangementer omkring emnet: politikerne og folket.

Projektet er muliggjort gennem en gave fra Arnfred-fonden, der blev stiftet ved J. Th. Arnfreds 90 årsdag sidste år. Arnfred har skænket 5000 kr. til lærerkredsen til afholdelse af arrangementer for lærerne om spørgsmål af betydning for skolens virksomhed.

Dette formål har imidlertid vist sig at kunne indgå i en bredere sammenhæng, idet det er planlagt at behandle det nævnte emne i tre etaper:

1. Et forberedende møde, der strakte sig over tre dage i slutningen af oktober. Her forsøgte man sammen med indbudte indledere og diskussionsdeltagere at gennemarbejde nogle væsentlige perspektiver af emnet for at samle ideer og impulser til det videre arbejde.
2. På grundlag af bl. a. erfaringerne fra ovennævnte arrangement vil lærerne arbejde videre med problemkredsen på vinterskolen i det omfang, der er interesse for sagen blandt eleverne.
3. Projektet afsluttes med en konference til foråret. Hertil indbydes repræsentanter for politikerne, fagbevægelsen, vælgerforeningerne o.s.v. for blandt andet at diskutere de problemstillinger og resultater, som er fremgået af vinterens arbejde.

Væsentlige sider af sagen er bl. a. følgende spørgsmål:

1. Det politisk styrede samfund contra det organisations- og ekspertstyrede. Hvordan får politikerne igen mulighed for / mod til / evner til at handle og tale politisk, d.v.s. at betragte tingene i sammenhæng og på længere sigt samt »at sige tingene rent ud«?
2. Meningsdannelsen i det nuværende (industrielle) samfund. Det vil især være af betydning at undersøge, hvilken forbindelse dette problem har med strukturforandringerne i samfundet — fra et samfund (det liberale) med mange selvstændige initiativudøvere til det nuværende, hvor initiativet (administrativt og økonomisk) forbeholdes en stadig snævrere kreds. Med andre ord: Er decentraliseringen og nærdemokrati en betingelse for videreførelsen af folkestyret.

3. Oplysningens rolle i demokratiet. Skal oplysning være en art folke-manipulation, der sætter befolkningen i stand til nogenlunde at følge med i og acceptere, hvad der sker med den, så den ikke reagerer alt for frustreret på udviklingen, — eller er der en anden mulighed, nemlig en folkeoplysning, der kan inddrage store dele af folket som aktive medspillere på lige fod med politikere og eksperter, d. v. s. som ligeværdige diskussionsdeltagere, når det gælder den løbende drøftelse af vor fælles fremtid? Kan politikerne i det lange løb fortsætte med at have forudsætninger for at deltage i denne politiske drøftelse, hvis ikke store dele af vælgerbefolkningen også har det? Der er i de senere år udfoldet store bestræbelser for at bevidstgøre forskere og studenter om deres politiske rolle i samfundsprocessen. Dette har vist nok også i nogen grad gjort politikerne bevidste med hensyn til forholdet mellem videnskab og politik. Drejer det sig ikke nu om at forstå både videnskab, teknisk ekspertise og politik i den fundamentale sammenhæng, nemlig den folkelige? Med andre ord: er der i dag i særlig grad brug for en folkeoplysning, der muliggør en sådan grad af almen problembewidsthed, at politiske afgørelser i stigende grad kan blive truffet på baggrund af »bred«, offentlig debat.

Nyt fra Landsforeningen af Højskoleelever

9. november 1973.

I skrivende stund er der atter en politisk begivenhed i Danmark, som kommer på forsiden af aviserne. Vi skal have valg til folketinget den 4. december 1973. Et folketingsvalg er en hovedbegivenhed i det parlamentariske demokratis liv, da vælgerne dér får lejlighed til at afsige deres dom om den førte politik i det forgangne tidsrum. Regeringens parlamentariske rygdækning har været spinkel, så forhåbentlig får vi en handlekraftig regering, hvad enten den ligger til højre eller venstre for midten. Men når dette læses, er valget overstået og resultatet kendt.

Denne det parlamentariske demokratis grundprincip finder sted ved folketingsvalg mindst hver 4. år. I forskellige foreninger finder det ofte sted en gang om året, hvilket også er tilfældet i Landsforeningen af Højskoleelever (L. a. H.). Dette brev skulle være en hilsen fra L. a. H. med oplysninger om dets arbejde, så lad mig vende mig fra indledningen om landets folketingsvalg til at fortælle lidt om det forgangne års aktiviteter i L. a. H.

Den 2.—3. juni 1973 havde L. a. H. repræsentantskabsmøde på International Apostolsk Højskole i Kolding, hvor elevforeningsrepræsentanterne havde sat hinanden stævne. Dér blev L. a. H.s aktiviteter diskuteret, efter at L. a. H. havde udsendt en skriftlig rapport til samtlige medlemmer.

En trediedel af de tilsluttede 37 elevforeninger gav møde ved generalforsamlingen. Man kunne ønske sig, at flere elevforeningers repræsentanter gav møde denne ene gang om året og tilkendegav synspunkter og bragte indslag fra de forskellige elevforeninger.

Der er en nedgang i antal tilsluttede elevforeninger og antal medlemmer i forhold til sidste år, hvilket fremkommer ved en justering og udelukkelse af foreninger, der ikke har betalt medlemskontingent. Medlemsantallet er nu opgjort til ca. 51.000 medlemmer.

På repræsentantskabsmødet blev L. a. H.s medlemskab af Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF) diskuteret meget. Der kom røster frem, som var imod de politiske resolutioner, som DUF udsendte, og hvorved L. a. H. var med til at udtale sig på mange medlemmers vegne. Konklusionen på den livlige diskussion blev, at L. a. H. skulle arbejde

inden for DUFs rammer på at få ændret dette, så de politiske resolutioner ikke overskyggede alt det gode arbejde, som finder sted inden for DUFs rammer. Bl. a. arrangerer DUF en studietur/arbejdslejr fra 8.—24. januar 1974 til Sri Lanka (Ceylon), hvortil L. a. H.s medlemmer kan melde sig.

Det kan hermed oplyses for interesserede medlemmer af L. a. H., at næste repræsentantskabsmøde afholdes den 7.—9. juni 1974, hvor vi håber så mange som muligt giver møde.

L. a. H. har et nært samarbejde med Foreningen for Folkehøjskoler i Danmark (FFD), da disse to foreninger er ligeligt repræsenteret i Højskolernes Sekretariats (HS) styrelse. HS's væsentligste arbejdsområde er informationer ud til nye kredse og kommende højskoleelever. Til hjælp for dette arbejde udgives årligt en fællesbrochure med oplysninger om tidspunkter for kursers afholdelse og en kort oversigt over undervisningstilbud.

Foruden fællesbrochuren udsender Sekretariatet også de enkelte højskolars brochurer til interesserede, kommende højskoleelever. Der blev udsendt ca. 19.000 højskolebrochurer i 1972 mod ca. 10.000 i 1971. Hvis vi antager, at HS har udsendt 5 højskolebrochurer i gennemsnit pr. henvendelse, har HS været i kontakt med ca. 3.800 potentielle elever. Det nøjagtige tal er svært at finde frem til, men vi skønner, at imellem en trediedel og halvdelen af en årgang højskoleelever — direkte eller indirekte — er kommet via HS.

Om sommeren udsender HS en brochure med oplysninger om korte kurser. I år var der ca. 135 kurser med i brochuren mod ca. 160 kurser i 1972. Disse kurser fordeler sig på alm. højskolekurser, familiekurser og kurser for ældre. Den endelige opgørelse for i år foreligger endnu ikke, men vi skønner, at antallet af indmeldelser via HS er uforandret i forhold til sidste års ca. 1300 indmeldelser.

En anden udadvendt fællesaktivitet er »HØJSKOLEBILLEDER«, hvor vi håber, vi får nye kredse i tale. Udstillingen er udsendt bl. a. til landets biblioteker. Efterspørgslen på udstillingen har været god, hvilket bl. a. kan ses af, at tre sæt af udstillingen er forudbestilt frem til 1975. I maj—juni måned 1974 skal den bl. a. vises ved en stor skoleudstilling i Odense, og i 1975 skal det ene eksemplar til Island. I forbindelse med udstillingen er der lavet en brochure, som fortæller noget om det at gå på højskole. Billederne er taget af fotograf Johan Piepgrass, og teksten i brochuren samt teksten på billederne er skrevet af redaktør Poul Erik Søe. Svend Hansen har lavet lay-out på brochuren samt været med til udformningen af udstillingen.

Der er et foreløbigt positivt tilsagn til, at udstillingen kan vises på de 3 største dyrskuer, som afholdes i 1974. I den anledning vil vi gerne høre nærmere fra evt. interesserede elevforeninger, om de (som elevforening eller enkeltmedlemmer) vil være med til dette oplysningsarbejde i sommeren 1974. Henvendelse på HS.

Kommunikation på tværs af elevforeningerne er en af de aktiviteter, som L. a. H. gerne vil være med til at fremme. Til hjælp for dette udgiver L. a. H. HØJSKOLEDEBAT, som fra 1974 vil udkomme tre gange om året. Dets pris har været uforandret 3,00 kr. for to numre siden bladets start, men vil fra 1974 koste 7,00 kr. for tre numre. Der er reduktion for gruppeabonnemeter over 10 eksemplarer. Henvendelse til HS. Man forsøger at udgive de nye numre i januar, april og september måned.

Vi er meget glade for kontakt med elevforeningsrepræsentanter og håber, at man vil aflægge os et besøg under taget i Vartov. Alle er meget velkommen.

Vartov, den 8. november 1973.

Arne Andresén.

Askov Lærlinges regnskab 1972-73

Indtægt:

Kassebeholdning ved årets begyndelse		5.455,12
1035 medlemskontingenter	12.588,20	
901 abonnenter på Dansk Udsyn	1.802,00	14.390,20
Renter		299,40
Lån, Askov højskole		1.988,00
Balance		<u>22.132,72</u>

Udgift:

Kontorhold, porto, fragt m. v.		3.793,50
Tryksager		1.215,55
Adressografkartotek		3.534,50
Rejsegodtgørelse		2.465,80
Elevstipendier		1.500,00
Kontingent til Landselevforeningen		1.170,00
Repræsentationsudgifter		130,00
Årsskriftet		7.036,25
Diverse		21,00
Kassebeholdning ved årets slutning:		
Bank	1.170,85	
Giro	95,27	1.266,12
Balance		<u>22.132,72</u>

Gæld til Askov Højskole: kr. 1.988,00.

Askov, den 27. september 1973.

Thormod Christensen.

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet i overensstemmelse med bilagene.

Kassebeholdningen udgør:

Giro	95,27	
Bank	1.170,85	1.266,12

Askov, den 27. september 1973.

Frode Hasseriis.

E. Grue-Sørensen.

Askov Højskoles regnskab

SAMMENDRAG AF RESULTATOPGØRELSE FOR TIDEN 1. APRIL 1972 TIL 31. MARTS 1973

Statstilskud	1.950.085	
Skolepenge — godkendte kurser	1.040.916	
Indtægter — ikke godkendte kurser	700.269	
Huslejer	112.554	
	<u>3.803.824</u>	
Lærerlønninger	1.291.665	
Vedligeholdelse af bygninger, lokaler, arealer m. v.	250.340	
Opvarmning, belysning, kraft og varme samt vand	218.795	
Rengøring	221.160	
	<u>439.955</u>	439.955
Skatter, afgifter, forsikringer vedrørende bygninger.....	23.424	
Renter af lån	364.478	
Diverse tilskudsberettigede udgifter	327.129	
Revisionshonorar	22.000	
Pedellønninger m. v.	66.417	
Sekretærlønninger m. v.	117.942	
Diverse udgifter og indtægter vedrørende kostafdelingen:		
Udgifter	929.725	
Indtægter	126.081	
Nettoudgift	<u>803.644</u>	803.644
Tab på udestående fordringer		2.613
		<u>94.217</u>
Indvundne renter af likvide midler	38.016	
Afgivne renter	26.390	
Nettorenteindtægt	11.626	
Diverse sekundære og ekstraordinære regnskabs- poster	10.648	
	<u>22.274</u>	22.274
		<u>116.491</u>
Afskrivninger	30.529	
REGNSKABSMÆSSIGT OVERSKUD	<u>85.962</u>	
Ovenstående regnskabsmæssige overskud overføres til kapital-konto.		

SAMMENDRAG AF BALANCE PR. 31. MARTS 1973

Omsætningsaktiver:	<i>Aktiver:</i>		
Kassebeholdning		15.444	
Postgiroindestående		2.422	
Andelsbanken A. m. b. a.:			
Konto nr. 25204-9	33		
Konto nr. 25205-2	192		
		<u>225</u>	225
Statstilskud til gode efter gældende lovgivning:			
Finansåret 1971—72 — beregnet resttilgode-			
havende	425.725		
Finansåret 1972—73 — beregnet tilgodehavende	297.685		
		<u>723.410</u>	723.410
Tilgodehavende skolepenge		43.205	
Forudbetalte lønninger		3.051	
Tilgodehavende huslejer		7.150	
Forudbetalte forsikringer		4.226	
Diverse tilgodehavender		19.701	
Obligationsbeholdning:			
Ny jydsk Grundejer-Kreditforening 10 pct., 3. s. l. a.,			
2003-nom. kr. 375.000 à 81¼		304.688	
(Heraf er obligationer til et nom. pålydende kr. 140.000			
deponeret i Andelsbanken A. m. b. a., Rødning afd., som			
sikkerhed for lån nr. 41022-1 med banken.)			
Mellemregningskonto med den selvejende institution			
»Legestuen på Askov Højskole«		55.692	
			<u>1.179.214</u>
Anlægsaktiver:			
Skolens ejendomme incl. fast anlæg	12.788.400		
Nybyggeri	34.322		
(Ejendomsværdier pr. 1. april 1971 kr. 12.788.400,			
heraf grundværdi kr. 1.104.000.)			
Inventar i forbindelse med undervisning	108.514		
Undervisningsmateriel	110.639		
Kontorinventar	5.087		
Inventar i forbindelse med kostafdeling	144.287		
Automobil	5.680		
Vaskeinventar	23.036		
Aktiver tilhørende legater og fonds	90.665		
		<u>13.310.630</u>	
			<u>14.489.844</u>

GÆLD

Passiver:

Kortfristet gæld:

Forudbetalte skolepenge:

Sommerkursus 1973	5.800	
Julikursus 1973	100	
14-dageskursus 1973	1.000	
Vinterkursus 1973-74	800	
	<u>7.700</u>	7.700

Statstilskud for finansåret 1970-71		5.051
Statstilskud for finansåret 1973-74		185.800
Skyldige lønninger		38.000
Skyldige pensionsbidrag		3.688
Indfrosset dyrtidsreguleringer		11.845
Indeholdt A-skat		88.218
ATP og sygedagpengefond		7.470
Ferie- og søgnehelligdagsgodtgørelser		30.693
Mellemregning med »Dansk Udsyn«		9.052
Skyldige omkostninger afsat pr. 31. marts 1973.....		147.931

Bankgæld:

Andelsbanken A. m. b. a.:

Konto nr. 9018-8 (folio)	27.109	
Kasse-kredit nr. 11081-9 (max. kr. 200.000)	205.151	
	<u>232.260</u>	232.260

(Til sikkerhed for bankmellemværende er indlagt ejerpantebrev kr. 300.000 med pant i skolens ejendomme.)

Kortfristet gæld i alt 767.708

Langfristet gæld:

Vejen kommune — kloakgæld:

Matr. nr. 2e m. fl. skolen	5.684	
----------------------------------	-------	--

Vejen kommune — vejpgæld:

Matr. nr. 2e m. fl. skolen	1.484	
----------------------------------	-------	--

(Gælden er utinglyst.) 7.168 7.168

Prioritetsgæld:

Statslån	4.569.200	
Ny jydsk Grundejer-Kreditforening	2.353.317	
Andelsbanken A. m. b. a. — lån nr. 41022-1	75.000	
	<u>6.997.517</u>	6.997.517

(Til sikkerhed for lån i Andelsbanken er indlagt for kr. 110.000 ejerpantebreve med pant i matr. nr. 4bø, Askov by »Spindegaarden«.)

Tilsvar til »Aktiver tilhørende legater og fonds«	90.665
Langfristet gæld i alt	<u>7.095.350</u>
Gæld i alt	<u>7.863.058</u>

EGENKAPITAL

Kapitalkonto	6.626.786
Passiver i alt	<u>14.489.844</u>

Foranstående årsregnskab har vi revideret og fundet i overensstemmelse med højskolens bogholderi og regnskabsmateriale. Vedrørende regnskabsposten statstilskud til gode efter gældende lovgivning 1971—1972 skal anføres, at det opførte tilgodehavende kr. 425.725 af undervisningsministeriet ved en foreløbig vurdering fra ministeriets side er ansat til ca. kr. 159.000. De afsluttende forhandlinger om beløbets endelige størrelse er endnu ikke tilendebragt.

Kolding, den 21. august 1973.

Revisionsfirmaet E. Frandsen.

Erik Meng,

statsautoriseret revisor.

/ J. Knudsen.

Elever på Askov Højskole 1973-74

Nordisk Lærerkursus 25. juni til 22. juli 1973

- Bak, Dorthe, Binderup, 6091 Bjert
Frandsen, Niels, Kåstrupvej 111, 4400 Kalundborg
Friis-Topholm, Jens, Smakkegårdsvej 17, 2820 Gentofte
Færch, Poul, Bygvænget 11, 8340 Malling
Gunnlaugsdóttir, Herdis, Skardshlid 6, Akureyri, Island
Gunnlaugsdóttir, Sigrún, Vallholt 21, Akranes, Island
Hansen, Jytte, Uglevang 34, 3450 Allerød
Hansen, Kirsten Land, Den grønlandske Kostskole, Skibsby,
9800 Hjørring
Hansen, Willy, Anderupvej 94, 5493 Søhus
Jensen, Knud Orla Sønderkov, Kastanieallé 3, Gl. Rye, 8680 Ry
Jessen, N. P., Læborg, 6600 Vejen
Jørgensen, Egon Toftgård, Engdalgårdsvej 146, 8330 Beder
Klavsén, Per, Borgmester Jørgensensvej 5, 68, 9000 Ålborg
Kragh, Sørine, Husholdningsskolen, 7420 Hammerum
Larsen, Niels Ole Kappel, Rypevej 46, Langesø, 6430 Nordborg
Lauridsen, Mette Skou, Tungelund, 8881 Thorsø
Lund, Karin, Nygårdterrasserne 294 E, 3520 Farum
Lund-Sørensen, Margrethe, Stadionvej 5, Hjørdkær,
6230 Rødekro
Markussen, Poul Buchholt, Nygade 1, 8550 Ryomgård
Møller, Inge, Smedevej 21, 4241 Vemmelev
Nielsen, Bent Ole, Skanderup Ungdomsskole, 6640 Lunderskov
Overgaard, Jens, Fuglsangsallé 24, 8210 Århus V
Pagh, Ulla, Frejasvej 2, 3460 Birkerød
Petersen, Annette, Rosenørnsallé 35³, 1970 København V
Petersen, Brandt, Skovvej 24, 9510 Arden
Pedersen, Lisbet Bjerregaard, Knabrostræde 14³, 1210 Kbh. K
Rowe, Robert Nigel, Stafford House, Hanslope, Wolverton,
Bucks, England
Scheuer, Ketty, Adolph Steens Allé 8, 1971 København V
Søe-Pedersen, Karen, Kirkevej 30, 2920 Charlottenlund
Zoromba, Sidki, Voldumvej 33², 2610 Rødovre

Elever – sommeren 1973

- Aggerbeck, Jytte, Rødkilde Højskole, 4780 Stege
Althoehn, Anita, Ole Suhrsgade 11⁵, 1354 København K
Andersen, Bente, Elborg Syd 11, Taulov, 7000 Fredericia
Andersen, Birte Nørgaard, Rosenallé, 6760 Ribe
Andersen, Johnny Frank, Kærvej 4, 8585 Glæsborg

- Andersen, Finn Thrane, Udsigten 3, 6000 Kolding
 Barford, Stuart William, 829 Foxhall Road, Ipswich,
 Suffolk, England
 Bavnbek, Birthe, Graven 25, 8000 Århus C
 Bisgaard, Hans, Holbergsvej 19, 8800 Viborg
 Bojsen-Møller, Anders, Algade 16, 5683 Hårby
 Brandstrup, Annalise, Århusvej 25, 8800 Viborg
 Bøgh, Poul, Vestergade 14, 9510 Arden
 Bengtsson, Anne Mette, Daugård Strand, 8721 Daugård
 Carlsen, Kirsten, Hovedgaden 29, 8310 Tranbjerg J.
 Christensen, Anna, Vognsild, 9600 Års
 Christensen, Per Overgård, Kgs. Tisted, 9610 Nørager
 Christensen, Vivi Kaas, Glarbjergvej 138 st. tv., 8900 Randers
 Clemmensen, Niels, Øster Brønderslev, 9700 Brønderslev
 Dinesen, Torsten, Jakob Knudsensvej 13, 5000 Odense
 Dybdahl, Kirsten, Grønkærvej 18, 8381 Mundelstrup
 Fenger, Anne, Den Internationale Højskole, 3000 Helsingør
 Fidalgo, Jose, Tøndergade 90 st. tv., 8000 Århus C
 Frederiksen, Kirsten, Tårupgårdvej 18, 8900 Randers
 Graumann, Else Beate, Otto Liebes Allé 13, 2770 Kastrup
 Hansen, Birgitte, Elmelund, Skrøbelev, 5900 Rudkøbing
 Hansen, Doris, Brovejen 234² th., 5500 Middelfart
 Hansen, Søren, Marievej 12 A, 2950 Vedbæk
 Harndahl, Peter, Jakob Knudsensvej 3, 5000 Odense
 Heimann, Peter Wulff, Ryvej 31, 2830 Virum
 Hersom, Anne Elisabeth, Sct. Pedersgade 8, 8900 Randers
 Hinsch, Eva, Algade 12, 9690 Fjerritslev
 Hjorth, Maja, »Ladegård«, Øster Tørslev, 8389 Gjerlev
 Hvelplund, Bodil Kloster, Brund, 7700 Thisted
 Ingholt, Kira, Valby Tingsted 6¹ th., 2500 Valby
 Jacobsen, Dorte Elisabeth, Grønnevej 261¹¹, 2830 Virum
 Janhøj, Harry L., Dyrskovgade 12⁴, 1758 København V
 Jansson, Inger Gann, Gyden 2, Sdr. Longelse, 5900 Rudkøbing
 Jensen, Annette Kjær, Sønderbrogade 10, 7100 Vejle
 Jensen, Bjarne Lund, Gl. Næssevej 10, 8700 Horsens
 Jensen, Birgit Marianne Vangede, Løgager, 8600 Silkeborg
 Jensen, Bodil Høegh, Danas Plads 23² th., 1915 Kbh. V
 Jensen, Dorrit, Tjørnegade 4⁵ tv., 2200 København N
 Jensen, Henrik Rolin, Boltonvej 27, 2300 København S
 Jensen, Kurt Brath, Gl. Blåhøj, 7330 Brande
 Jensen, Ole Bundgaard, Grønnegade 32, 7900 Nykøbing M.
 Jensen, Poul-Arne, Skolevej 10, Rolfsted, 5863 Ferritslev F.
 Jensen, Troels Langvad, »Fløjelshøj«, 8654 Bryrup
 Juhler, Jesper, Møllegade 28, 6400 Sønderborg
 Junker, Lilly, Sindalvej 7, Seest, 6000 Kolding

Juul, Bjarne, Askvej 2, Tylstrup, 9380 Vestbjerg
 Jørgensen, Jan Reitz, Paludan Müllersvej 8, 3480 Fredensborg
 Kiil, Ruth, Jakob Knudsenvej 3, 9200 Skalborg
 Kjeldsen, Annagrete, Møllevej 27, 5492 Vissenbjerg
 Kjær, Dineke Karin, Peblinge Dossering 24, 2200 Kbh. N
 Knudsen, Ulla Bente, »Agernæsminde«, 5450 Otterup
 Kragh, Tove Arenfeldt, Ternevej 4, Strandhuse,
 7130 Juelsminde
 Kristensen, Hans Holm, Rude Vang 118, 2840 Holte
 Kristensen, Lis Winsløv, Hedeparken 201 st., 2750 Ballerup
 Kronborg-Jensen, Knud, Skanderborgvej 218², 8260 Viby J
 Laidlaw, Lillemor, Aboulevarde 23⁵, 1960 København V
 Langhoff, Margrethe, Tibberupgårdsvej 11, 3060 Espergærde
 Larsen, Anni Andrea, Hovedgade 28, Ingstrup, 9480 Løkken
 Larsen, Annagrete, Strandgårdsvej 14, 4000 Roskilde
 Larsen, Jens, Anemonevænget 4, Ejlstrup, 5461 Korup
 Laursen, Ruth Mildred, Rudolph Berghs Gade 47², 2100 Kbh. Ø
 Lildholdt, Linda Lammert, Stollig, 6200 Åbenrå
 Lubarska, Jolanta, Thorsgade 18 A, 2200 København N
 Lund, Lene, Borgergade 9, Stenild, 9500 Hobro
 Madsen, Birthe Hanskov, Bolkærvej 4, 6830 Nr. Nebel
 Marczuk, Andrzej, Heliosvænget 40, 5250 Fruens Bøge
 Mathiasen, Ingrid, Harridslev, 8900 Randers
 Merning, Per Jørgen, Løvholmen 6, 2720 Vanløse
 Molik, Danuta, Sjællandsgade 131¹, 8000 Århus C
 Mortensen, Anna, Østre Langgade 15, 8643 Ans
 Moszkowicz, Roman, Rosenkransgade 2, v. 3, 8000 Århus C
 Munck, Marianne, Pilevej 10, 8240 Risskov
 Munthe, Lars, Ved Stationen 21, 2770 Kastrup
 Nielsen, Grete Damgaard, Bødtchersvej 14, 5000 Odense
 Nielsen, Jakob Hegaard, Tvingstrup, 8700 Horsens
 Nielsen, Jytte, Bolig 5, Skovagervej 2, 8240 Risskov
 Nielsen, Karin Lyshøj, Tingskovallé 2, 8310 Tranbjerg
 Nowotny, Ryszard, Ravnsbjerg Kollegiet, vær. 31, Risdalsvej 38,
 8260 Viby J.
 Nørsgaard, Anne, Skrænten 40, 7620 Lemvig
 Olsen, Jens Ejstrup, Tagesvej 1, Bredballe, 7100 Vejle
 Pedersen, Anne-Mette, Nymark, 5475 Gamby F.
 Pedersen, Dorthe Bred, Dyrehavevej 113, 6000 Kolding
 Pedersen, Elly Kjær, Ørnevej 10, 8900 Randers
 Pedersen, Johanne, Vrønding, 8762 Flemming
 Pettersson, Anni, Klostergårdsvej 3, Øm, 4000 Roskilde
 Rasmussen, Eva, Egerishave 41, 7800 Skive
 Rasmussen, Finn, Svendborgvej 35, 2650 Hvidovre
 Rasmussen, Inger Juul, Solhøjvej 14, 8210 Århus V

- Rasmussen, Lasse Wagn Krebs, Ingemannsvej 26 B,
1964 København V
- Ravnsborg, Susanne, Odelsgade 28, 7130 Juelsminde
- Saleh, Ali, Saleh, Skytteparken opg. 4 nr. 7, Saxovej 75,
5000 Odense
- Schultz, Jan Borgquist, Teglværksvej 13, 7000 Fredericia
- Schultz-Petersen, Henriette, Krogvej 35, 2830 Virum
- Simonsen, Poul Damsholt, Rådhusvej 22a, 2920 Charlottenlund
- Skovlund, Wilhelm August, Voelsmoseallé 146, 5240 Odense
- Sloth, Aase, Læssøegade 3, 6000 Kolding
- Stær, Ulla Lemcke, Randersvej 90, 8200 Århus N
- Sørensen, Lene Elmer, Sølystvej 14, 8700 Horsens
- Them, Hanne, Søndergade 35, 8700 Horsens
- Therkildsen, Erling Hermann, Lille Darum, 6740 Bramminge
- Thomas, Annalise, Sandervangen 3, Sct. Klemens, 5260 Hjallose
- Thomas, Kirsten, c/o Bache, Bejsebakken 48, 9000 Ålborg
- Undstrup, Marianne, Albertslundsvej 99, 2620 Albertslund
- Wichmann, Claus, Præstehaven 9, 8210 Århus V
- Vissing, Dora, Sct. Knudsvej 3, 8800 Viborg

Elever – vinteren 1973–74

- Andersen, Birthe, Hygindvej 3, Toftegård, 5592 Ejby
- Andersen, Hanne Møller, Skanderupgade 34, 8660 Skanderborg
- Andersen, Helen M., Route 6, Box 215, Chippewa Falls,
Wis. 54729, USA
- Andersen, Helmer, Route 6, Box 215, Chippewa Falls,
Wis. 54729, USA
- Andersen, Henriette, Hannerupgårdsvej 521, 5000 Odense
- Andersen, Holger Viggo, Hårbyvej 49, Hemstok,
8660 Skanderborg
- Andersen, Ingrid Askhøj, Vibeholms Allé 41, 8700 Horsens
- Andersen, Liselotte Frimann, Vesterbro 21, 4660 St. Heddinge
- Andersen, Monika Gaston, Parkvænget 2, 8900 Randers
- Andersen, Ninna, Danmarksgade 67, 9000 Ålborg
- Andersen, Søren Bjerring, Sct. Mikkelsgade 3, 4200 Slagelse
- Andreassen, Ulla Bach, Ebbestrupgård, 8370 Hadsten
- Andreassen, Åse, Dortesvej 15, 8220 Brabrand
- Arnfred, Lise, Siimvej 31, 8680 Ry
- Asløkke, Carol, Kildevangen 25, 5461 Korup
- Bak, Søren, Drosselvej 1, 6400 Sønderborg
- Balle, Betty, Sportsvej 40, 8600 Silkeborg
- Bang-Madsen, Karen Birgitte, Djeld, 7830 Vinderup
- Bennike, Eva, Kirke-Helsing. 4281 Gørlev Sj.
- Berg, Janne Juul, Lille Kongensgade 141, 1074 Kbh. K
- Berg, Steen Ole, Lille Kongensgade 141, 1074 Kbh. K

- Berthelsen, Grethe Bak, Hovedgaden 27, 7260 Sdr. Omme
 Bisson, Mariella, Scandinavian Seminar, Båstrupvej 108,
 3480 Fredensborg
- Bjerg, Gurli Mærsk, »Musholmhus«, Vandborg, 7620 Lemvig
- Bjerring, Hans, Porsvænget 37, 7400 Herning
- Blaase, Leif Gunnar, Lyngparken 75, 2800 Lyngby
- Bojesen, Inger Marie, Søttrupvej 9, Hornum, 9600 Års
- Bojesen, Karsten Bo, »Bohus«, 9520 Skørping
- Branderup, Jens, Naffet 23, 6100 Haderslev
- Brantenberg, Eva, Kjærre, 1622 Engalsvik, Norge
- Brøns, Jens Fogde, Søndergade 1 B, 8000 Århus C
- Christensen, Annette Lolk, Sdr. Røsevej 22, 2791 Dragør
- Christensen, Charlotte Overgård, Gartnerhave 12,
 4200 Slagelse
- Christensen, Elsebeth Strøm, c/o J. & S. Berg, L. Kongens-
 gade 141, 1074 København K
- Christensen, Hans Friis, Teglvangenget 9, 8450 Hammel
- Christensen, Helene Agnes Lundgaard, St. Blichersgade 10,
 8600 Silkeborg
- Christensen, Laila Grace Lindholm, Tordenskjoldsgade 28,
 1055 København K
- Christensen, Marianne Kirstine Kirkegaard, Aidt, 8881 Thorsø
- Christensen, Søren, Pomosavej 14, 5493 Søhus
- Christiansen, Ingegerd, Åboulevarden 98, 8000 Århus C
- Christiansen, Marianne, Peblinge Dosseringen 521,
 2200 København N
- Clausen, Karl Emil, Bryllevej 20, 5681 Bellinge
- Dahl, Roxanna, Scandinavian Seminar, Båstrupvej 108,
 3480 Fredensborg
- Drejjer, Beth, Vestergade 15, lejlig. 3, 8660 Skanderborg
- Ellegaard, Jørgen Erik, »Pælegården«, Ladby, 4700 Næstved
- Eriksen, Bente Kildegård, Irisvej 22, 6600 Vejen
- Frousing, Marianne, Asserballe st. 14, 6440 Augustenborg
- Frydenberg, Grace Annette, Burmeistersgade 231, 1429 Kbh. K
- Funch, Torben, Lygtemagerstien 91 tv., 2300 København S
- Garcia, Jose Eurico Concalves, Grøfthøjparken 165, lejlig. 28,
 8260 Viby J.
- Garcia, Maria Amelia, Grøfthøjparken 165, lejlig. 28,
 8260 Viby J.
- Gemzøe, Hanne, Fiskens Kvt. 5 E, 2620 Albertslund
- McGhee, Odell G., 125 S. Mayfield, Chicago¹ 11, 60644 USA
- Goldberg, Jozef, Blågårdsgade 21 A³ th., 2200 København N
- Gregersen, Jens Høy, Kребseparken 57, Fourfeldt, 6700 Esbjerg
- Grønager, Camilla, Løkesvej 7, 8680 Ry
- Grønning, Hanna, Veddingevej 31, 4540 Fårevjele

- Halleløv, Inger, Rysagervej 15, 4690 Haslev
 Hansen, Anne-Marie, Sønderskov, 4292 Skellebjerg
 Hansen, Dorthe Helle, Rosenvangsallé 206 B, 8270 Højbjerg
 Hansen, Ellen Jenny, »Vibehus«, 7140 Stouby
 Hansen, Finn Søren, Ryesgade 343, 9000 Ålborg
 Hansen, Flemming, Gulagervej 6, 4173 Fjenneslev
 Hansen, Jan Aulbjerg, Kaprifolievej 12, Sejs, 8600 Silkeborg
 Hansen, Kirsten, Øster Farimagsgade 69, 2100 København Ø
 Hansen, Kurt, Brønshøjgårdsvej 33¹ th., 2700 Brønshøj
 Hansen, Kurt Hemming, Høsterkøbvej 37, Høsterkøb,
 2970 Hørsholm
 Hansen, Leif Nymark, Ormslevvej 503, 8260 Viby J
 Hansen, Mette Haahr, Haurowitzvej 23, 8700 Horsens
 Hansen, Mogens Alsted, Vindelev Mølle, 7300 Jelling
 Hansen, Søren, Havnegade 19—21, 4900 Nakskov
 Hansen, Vagn Henning, Skyttestøen, 4792 Askeby, Møn
 Hassinggaard, Kirsten, Niels Skovsvej 26, Mølholm, 7100 Vejle
 Henriksen, Karen, Pingels Allé 74, 3700 Rønne
 Henriksen, Kirsten Kathrine Hestbjerg, »St. Hestbjerg«, Idum,
 7500 Holstebro
 Herrik, Steffan Bo, Skovsvinget 5, 5500 Middelfart
 Hickman, Mary K., 601 Fairmont Place, Hillsboro, Illinois,
 62049 USA
 Huggler, Annaluise, »Højgård«, 9760 Vrå
 Husager, Kirsten, Muldager 34¹, 2700 Brønshøj
 Høgsbro, Marie E., Dronninglund Slot, 9330 Dronninglund
 Højstrøm, Hanne Zenta, Skovvangsvej 60³ tv., 8200 Århus N
 Iversen, Helge Henry, Idrætsallé 14² tv., 9800 Hjørring
 Jacobsen, Randi, Ringveien 43, N-9000 Tromsø, Norge
 Jakobsen, Kaja Merete, »Tarp«, Vedersø, 6990 Ulfborg
 Jensen, Anne Doris, Ellemosevej 65, 8310 Tranbjerg
 Jensen, Anne Juncker, Skoletoften 4, Sinding, 7400 Herning
 Jensen, Anne Lisbeth, Virumvej 108b, 2830 Virum
 Jensen, Børge, Hårbølle, 4792 Askeby, Møen
 Jensen, Ella Mølholm, »Feldingholm«, Nr. Felding
 7500 Holstebro
 Jensen, Gerda Munch, Morsøgade 10³ tv., 9000 Ålborg
 Jensen, Inge Nørgaard, Mossø Dambrug, Alker,
 8660 Skanderborg
 Jensen, Ingrid, Rydsåvej 50, 5000 Odense
 Jensen, Jens Christian Bruhn, Horreby, 4800 Nykøbing F
 Jensen, Jørgen Bo, Assensvej 491, Faldsled, 5642 Millinge
 Jensen, Karen Marie, Solbjerg 57, 9574 Bælum
 Jensen, Karsten, Vestergade 12, 9541 Suldrup
 Jensen, Mariann Bjerre, Nørretorv 2, 7100 Vejle

- Jensen, Ragna Krogh, Thorvaldsensgade 28⁴, 8000 Århus C
 Jensen, Robin Steen, Gådtoft, 7760 Hurup, Thy
 Jensen, Sonja, Lodsvej, 6720 Nordby, Fanø
 Jobst, Frank Xavier, Herlevgårdsvej 14, 2730 Herlev
 Johansen, Aksel, Klostervej 9, Breum, 7870 Roslev
 Johansen, Else, Smingevej 15, Resenbro, 8600 Silkeborg
 Johnsen, Hilde, Iver Walnumsveg 35, N-9020 Tromsdalen,
 Norge
 Juhl, Johannes N. M., Højgade 2, 6500 Vojens
 Jørgensen, Kirsten, Lilletoften 88³, 2740 Skovlunde
 Karstoft, Birthe, Elmeallé 11, 6933 Kibæk
 Kildegaard, Siri, 5331 S.Greenwood, Chicago, Ill. 60615 USA
 Kjær, Henning, Ålekistevej 106 A, 2720 Vanløse
 Kornerup, Ida Maria, Kornvej 11, 2920 Charlottenlund
 Krebs, Gunvor, Strøbyvej 21, 5450 Otterup, Fyn
 Kringelbach, Kedda, Poppelvej 11, 3450 Allerød
 Kristensen, Bodil Gulev, Nydamsvej 2², 8200 Århus N
 Kristensen, Hanne Skyum, Dyrhøjgårdsvej 5, Ugelbølle,
 8410 Rønne
 Kristiansen, Ellen Elisabeth, Skolevej 24, Nustrup, 6500 Vojens
 Krogh, Lise Ringe, Kirkevej 20, 7430 Juelsminde
 Laing, Catherine Anne, Room 118, Pfeiffer Hall, Cornell
 College, Mt. Vernen, Iowa 5231, USA
 Langdal, Niels Peter, Kirkegade 51, Hjordkær, 6230 Rødekro
 Larsen, Allan Holmgård, Bukgårdsvej 1, 5772 Kværndrup
 Larsen, Esther Irena, Rønnevej 29, lejl. 16, 5250 Fruens Bøge
 Larsen, Inge, 29 Gilholm Ave, Galt, Ontario, Canada
 Larsen, John Schelde, Søhhøj 1, 6571 Jels
 Larsen, Marianne Prip, Dolebjerggård, Nordenbro V.,
 5932 Humble
 Larsen, Ole, Vangede Bygade 84², 2820 Gentofte
 Larsen, Peter, Sdr. Ringgade 57, 8000 Århus C
 Larsen, Silja, Havebo 14 st. th., 2500 Valby
 Laursen, Børge Jacob, Orte Skovgård, 5560 Årup
 Leth-Espensen, Grethe, Labingvej 1, 8462 Harlev J.
 Linder, Ulf B., Godsbanegade 14⁴, 1722 København V
 Lomholt, Bente, Lersøparkallé 173, 2100 København Ø
 Lorenzen, Kirsten Møller, Fr. d. VII' Gade 4, 6600 Vejten
 Lund, Anni, Vålse, 4840 Nr. Alslev, Falster
 Lynner, Nancy Ruth, 4215 Amick Avenue, Des Moines,
 Iowa 50310, USA
 Madsen, Hansine, Tebstrup, Horsensvej 119, 8660 Skanderborg
 Madsen, Erik Palle, Vejbård, Søsum, 3670 Veksø
 Madsen, Lisbeth Sonne, Eddavej 51, 5000 Odense
 Mark, Sonja, 5113 Lyndale Arive, Des Moines, Iowa 50310, USA

- Michelsen, Janne, Hirsevej 31, 2700 Brønshøj
 Mortensen, Erik Poul, c/o Feder, Sct. Hansgade 30² tv.,
 2200 København N
 Mortensen, Carla, 1525 Milton Ave, Des Moines, Iowa 50316,
 USA.
 Mortensen, Joel, 1525 Milton Ave, Des Moines, Iowa 50316,
 USA
 Munk Else, »Tarup Toftegård«, Smedebakken 2, 5792 Årslev
 Neve, Ellen, 9690 Fjerritslev
 Newland, William W., 270 Clearpark Circle, San Jose,
 Californien 94123, USA
 Nielsen, Anna, Moeskjærvej 2, Nr. Lem, 7620 Lemvig
 Nielsen, Anne Marie Bruun, Vilsted, 9670 Løgstør
 Nielsen, Dorte Kahr, Frøsvej 1, 6630 Rødding
 Nielsen, Eva, »Trolldholm«, Velling, 6950 Ringkøbing
 Nielsen, Gert Gudmann, Sporup Kirkevej 35, 8472 Sporup
 Nielsen, Henning, Sulsted Kærvej 16, 9380 Vestbjerg
 Nielsen, Jens Chr. Jermiin, Bøel, 6690 Gørding
 Nielsen, Karen, Carl Niensensvej 62, 5653 Nr. Lyndelse F.
 Nielsen, Leif Edeling, Kærsangervej 7, 8300 Odder
 Nieman, Karin, Nørregade 5, 6690 Gørding
 Nørby, Edel Kirstine, Nørregade 36, 6700 Esbjerg
 Orbesen, Birgit, Hejsager Strandvej 114, 6100 Haderslev
 Ougaard, Jens, Hirsevej 31, 2700 Brønshøj
 Paes, Nuno José Soares Monteiro, Samsøgade 36¹ tv.,
 8000 Århus C.
 Pedersen, Anne Ørskov, Ørebrovej 2, 6000 Kolding
 Pedersen, Annie Fjederhold, Storåvej 76, 7400 Herning
 Pedersen, Elly Kjær, Ørnevej 10, 8900 Randers
 Pedersen, Peter Arboe, Lerbjergvej 18, Saltofte, 5610 Assens
 Petersen, Jens Jørn, Tebstrup, Horsensvej 119,
 8660 Skanderborg
 Petersen, Jørn Vester, Falck, 8900 Randers
 Petersen, Kurt, Nygade 1, 5610 Assens
 Petersen, Lars Henrik Sellerup, P. B. Lundsvej 19,
 8660 Skanderborg
 Pedersen, Lissi Lindblad, Vestergade 58, 8550 Ryomgård
 Pedersen, Niels Finn, Skippergade 44, 9900 Frederikshavn
 Pedersen, Torben, Orebyvej 89, 4990 Sakskøbing
 Petersen, Aase, Listedvej 58 st. th., 2770 Kastrup
 Philbert, Anni, Tmsgårdsvej 103, 2400 København NV
 Philbert, Poul, Jernbanevej 1, 5882 Vejstrup
 Pontoppidan, Erik, N. J. Fjords Allé 22, 1957 København V
 Poulsen, Sonja Birgith, Kirkebroen 7, 2650 Hvidovre
 Præstholm, Poul Clod, Baggensvænget 8, 4700 Næstved

- Rapaczynski, Andreas, Hyltebro 3 st., 2200 København N
 Rasmussen, Birgitte Hornbek, Lykkeskovvej 7, Hørning,
 8900 Randers
- Rasmussen, Elsebeth, Jakob Knudsens vej 15, 5000 Odense
- Raunkjær, Anna Elsebeth, Lyne, 6880 Tarm
- Samuelsen, Karsten, Riddersbergvej 6, 4900 Nakskov
- Sejersen, Grethe Hald, Ringgade 29, 6400 Sønderborg
- Senft, Anna Ruskær, Kildeager 27 st. tv., 2700 Brønshøj
- Senft, Arly Aage, Kildeager 27 st. tv., 2700 Brønshøj
- Severin, Signe Lund, »Vestergård«, 6534 Agerskov
- Simonsen, Asger Thirup, Engbrovej 1, 9200 Skalborg
- Simonsen, Ragnhild, Solskrænten 4, 2500 Valby
- Skjold, Mette, Lørup, 5750 Ringe
- Skov, Linda, Atoften 9, Sædding, 6700 Esbjerg
- Slet, Marie, 7650 Bøvlingbjerg
- Slot, Henny, Præstens Hus, 9940 Byrum, Læsø
- Snider, Gary, Scandinavian Seminar, Båstrupvej 108,
 3480 Fredensborg
- Starklint, Susanne, Esterhøjvej 31, 4550 Asnæs st.
- Strassmann, Preben, Hanstholmvej 5 B, 2720 Vanløse
- Stø, Ellen-Margrethe, Tofthøjvej 17 a, Storvorde, 9270 Klarup
- Susgaard, Peder, Lybæk, No, 6950 Ringkøbing
- Svanborg, Anna, Internationalt Studentercenter Hald,
 8800 Viborg
- Sørensen, Anne, Thorum, 7870 Roslev
- Sørensen, Frode, Borre, 6840 Oksbøl
- Sørensen, Gerd, Nansengade 58 B1, th., 1366 København K
- Tauchi, Shoichi, Nagoya-Shi, Minami-ku, Okaechi-cho,
 Nishi 1 - 10, Japan
- Terp, Margrethe, Notmark 22, 6440 Augustenborg, Als
- Thalund, Hanne, »Overgård«, Helstrup, Gødstrup,
 7400 Herning
- Thrane, Johan Ludvig, Heglingevej 5, 4180 Sorø
- Thomas, Kirsten Schønning, Bejsebakkevej 48, 9000 Ålborg
- Thomsen, Agnete Skovbjerg, »Sølbjerg«, Gødsvang, 6870 Ølgod
- Toft, Kurt Lindberg, Harrested, 4200 Slagelse
- Vad, Britta, Hanning, 6900 Skjern
- Walk, Alan, 31 Roslin Rd., East London, Rep. of South Africa
- Villadsen, Hans Kristian Boel, Vium, 7870 Roslev
- Wilson, Leisa Ann, 1145 Skylark dr., La Jolla, California 92037,
 USA
- Winsløw, Jan, Holmesvinget 14, 2730 Herlev
- Winther, Kirsten Marie, Skærbækvej 4, 7000 Fredericia
- Væver, Christen, Søndergade 7, 9670 Løgstør
- Zubr, Josef, Statens Forsøgsstation, 6931 Borris

SOMMERELEVMØDE

afholdes i dagene den 21.—23. juni 1974.

EFTERÅRS- OG ELEVMØDE

afholdes i dagene den 4.—6. oktober 1974.